

URED ZASTUPNIKA REPUBLIKE HRVATSKE PRED
EUROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

PREGLED PRAKSE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Informacije o novim presudama i
odlukama Europskog suda za ljudska
prava

RUJAN - PROSINAC 2023.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

KRLEŽIN GVOZD 17, ZAGREB
TEL: 01 6444 600, FAX: 01 6444 613

E-MAIL: ured@zastupnik-esljp.gov.hr

WEB: uredzastupnika.gov.hr

Ovaj pregled prakse sadrži sažetke presuda i odluka Europskog suda za ljudska prava prema odabiru Ureda zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava u relevantnom razdoblju.

Sve sažetke izradio je Ured zastupnika pred Europskim sudom za ljudska prava i oni ne predstavljaju službeni dokument Europskog suda za ljudska prava.

Izvorni tekstovi presuda i odluka Europskog suda za ljudska prava na temelju kojih su izrađeni sažeci mogu se pronaći na stranicama Europskog suda za ljudska prava (www.echr.coe.int) putem tražilice HUDOC.

Na stranicama Ureda zastupnika (uredzastupnika.gov.hr) dostupni su prijevodi svih presuda i odluka protiv Republike Hrvatske.

Glavna urednica:

Štefica Stažnik, zastupnica Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava

Uredništvo:

Ana Patiniotis, pomoćnica zastupnice,

David Adesola Bankole, suradnik zastupnice,

Mihovil Miholić, suradnik zastupnice,

Martina Dedić, suradnica u Uredu zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava

SADRŽAJ

UVOD	4
PRAVO NA ŽIVOT.....	6
V PROTIV ČEŠKE	6
ZABRANA MUČENJA	12
LUCA PROTIV MOLDOVE.....	12
SCHMIDT I ŠMIGOL PROTIV ESTONIJE.....	18
ZABRANA ROPSTVA I PRISILNOG RADA.....	22
KRACHUNOVA PROTIV BUGARSKÉ	22
PRAVO NA POŠTENO SUĐENJE	29
WAŁĘSA PROTIV POLJSKE	29
NEMA KAZNE BEZ ZAKONA.....	36
YÜKSEL YALÇINKAYA PROTIV TURSKE.....	36
PRAVO NA POŠTOVANJE PRIVATNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA.....	43
BÎZDÎGA PROTIV MOLDAVIJE	43
CANAVCI I DRUGI PROTIV TURSKE	47
LOCASCIA I DRUGI PROTIV ITALIJE.....	51
NARBUTAS PROTIV LITVE	55
SLOBODA OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA	63
HUMPERT I DRUGI PROTIV NJEMAČKE	63
INTERNATIONALE HUMANITÄRE HILFSORGANISATION E. V. PROTIV NJEMAČKE.....	67
POJEDINAČNI ZAHTJEVI.....	72
COMMUNAUTÉ GENEVOISE D'ACTION SYNDICALE (CGAS) PROTIV ŠVICARSKE.....	72
PRAVO NA OBRAZOVANJE.....	78
VALIULLINA I DRUGI PROTIV LATVIJE	78

UVOD

Pregledom prakse Europskog suda za ljudska prava (dalje: ESLJP), koji uključuje razdoblje od rujna do prosinca 2023. godine obuhvaćene su 3 presude velikog vijeća ESLJP te 10 presuda vijeća ESLJP-a. Presude se odnose na različita prava i slobode zajamčene Konvencijom, poput slobode okupljanja i udruživanja, prava na obrazovanje, prava na pošteno suđenje, primjene načela nema kazne bez zakona, zabrane mučenja, zabrane ropstva i prisilnog rada te na aktualna društveno-politička pitanja poput upotrebe sile nad osobama s duševnim smetnjama, postupanja prema zatvorenicima, nasilja u obitelji, gospodarenja otpadom i borbe protiv međunarodnog terorizma.

Dva predmeta velikog vijeća odnosila su se na postupanje turskih vlasti nakon državnog udara u Turskoj. U predmetu **Yüksel Yalçınkaya protiv Turske** veliko vijeće je utvrdilo povredu nekoliko konvencijskih prava zbog kaznene osude turskog učitelja radi navodne upletenosti u pokušaj državnog udara. Njegova osuda se temeljila isključivo na dokazu da je koristio aplikaciju za razmjenu šifriranih poruka, bez provjere jesu li ispunjeni svi sastavni dijelovi kaznenog djela za koje je osuđen. U presudi **Canavci i drugi protiv Turske** veliko vijeće je utvrdilo povredu čl. 8. Konvencije zbog nadziranja i snimanja sastanaka pritvorenika uhićenih nakon pokušaja državnog udara, s njihovim odvjetnicima.

Apsolutna zabrana javnih manifestacija za vrijeme COVID-19 pandemije bila je predmet rasprave u predmetu velikog vijeća **Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) protiv Švicarske**. Zahtjev u ovom predmetu je odbačen zbog nepridržavanja šestomjesečnog roka i neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava.

Pravo na slobodu okupljanja i udruživanja veliko vijeće je razmatralo i u predmetu **Humpert i drugi protiv Njemačke**. Radilo se o disciplinskom kažnjavanju učitelja zbog sudjelovanja u štrajku. Veliko vijeće je utvrdilo da nije bilo povrede članka 11. Konvencije jer je zabrana štrajka bila uspješno balansirana drugim pravima i jamstvima koja su dodijeljena učiteljima.

Ni u predmetu **Internationale Humanitäre Hilfsorganisation e.V. protiv Njemačke** nije došlo do povrede članka 11. Konvencije. Naime, u tom predmetu zabranjen je rad udruge koja je pružala dugoročnu i znatnu financijsku potporu dobrotvornim organizacijama koje su bile povezane s terorističkom organizacijom Hamas. ESLJP je utvrdio da je zabrana djelovanja i zapljena sredstva udruge podnositeljice bila razmjerna legitimnom cilju zaštite prava drugih te nužna u demokratskom društvu.

U predmetu **Schmidt i Šmigol protiv Estonije**, ESLJP je utvrdio da je uzastopno i učestalo izricanje stegovne mjere upućivanja podnositelja u samicu dovelo do povrede njihovog prava na zabranu mučenja. ESLJP je naglasio da dugoročni boravak u samici bez odgovarajuće mentalne i fizičke stimulacije može dovesti do pogoršanja društvenih i mentalnih sposobnosti zatvorenika, te se kao takvo može odrediti samo iznimno, mora biti popraćeno primjerenim postupovnim jamstvima i to samo nakon što su poduzete sve mjere opreza.

Izdvojena je presuda **Krachunova protiv Bugarske** jer je u njoj ESLJP po prvi put utvrdio da čl. 4. Konvencije državama nameće pozitivnu obvezu da žrtvama trgovanja ljudima omoguće potraživanje naknade izgubljene zarade od prostitucije.

ESLJP je u predmetu **Wałęsa protiv Poljske** donio pilot presudu zbog sustavnog kršenja prava na pošteno suđenje uslijed krize vladavine prava u Poljskoj. U ovom predmetu utvrđena je povreda prava na zakonom ustanovljeni neovisan i nepristran sud, kao i povreda načela pravne sigurnosti i prava na privatni život jer je poljsko Vijeće za izvanrednu reviziju i javne poslove arbitrarno dopustilo izvanredno preispitivanje pravomoćne presude donesene prije više od devet godina od zahtjeva za reviziju.

Pravo na život osoba s duševnim smetnjama ESLJP je razmatrao u predmetu **V protiv Češke**. Utvrdio je da je došlo do povrede tog prava zbog smrti pacijenta s paranoidnom shizofrenijom u psihijatrijskoj bolnici nakon policijske intervencije u kojoj je korišten električni paralizator. ESLJP je istaknuo neadekvatan odgovor bolničkog osoblja koje prilikom spornog incidenta nije koristilo tehnike deeskalacije, niti je obavijestilo policijske službenike o zdravstvenom stanju preminulog pacijenta ili razlozima njegove uznemirenosti.

Problem nasilja u obitelji analizirao se u predmetu **Luca protiv Moldavije**. Vijeće ESLJP-a je utvrdilo da su moldavske vlasti propustile spriječiti poznati rizik od nasilja u obitelji, kao i da nisu provele učinkovitu istragu istog. Moldavski sudovi nisu uzeli u obzir navode podnositeljice o dugotrajnosti nasilja njezinog tadašnjeg muža, niti su uzeli u obzir specifičnu prirodu i dinamiku nasilja u obitelji.

U predmetu **Bizdiga protiv Moldavije** ESLJP je ocjenjivao poštenost postupka donošenja odluke o susretima i druženjima roditelja i djeteta. Sporni postupak bio je lišen smislene i dubinske analize navoda o nasilju u obitelji, proveden je uz značajna ograničenja postupovnih prava podnositelja te nije bio dovoljno brz.

Problematika lošeg gospodarenja otpadom i razvoja bolesti uslijed toga bila je u središtu predmeta **Locascia i drugi protiv Italije**. ESLJP je prihvatio da je postojala uzročna veza između lošeg gospodarenja otpadom i povećanog razvoja bolesti, te je ponovio da ozbiljno onečišćenje okoliša može utjecati na dobrobit i privatni život pojedinca čak i ako ne ugrožava ozbiljno njegovo zdravlje.

U predmetu **Valiullina i drugi protiv Latvije** ESLJP se bavio pitanjem prava na obrazovanje na određenom jeziku. Istaknuo je da čl. 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju ne jamči pravo na obrazovanje na određenom jeziku, već pravo na obrazovanje na jednom od nacionalnih ili službenih jezika zemlje. Stoga je u ovom predmetu utvrdio da provedba obrazovne reforme kojom je znatno smanjena uporaba ruskog jezika u latvijskim školama nije bila protivna pravu na obrazovanje niti diskriminatorna.

Vijeće ESLJP je u predmetu **Narbutas protiv Litve** utvrdio višestruke povrede Konvencije zbog kaznenog postupka koji je pokrenut protiv podnositelja zahtjeva zbog ostvarene koristi pri nabavi COVID-19 testova. Podnositelj je optužen za kazneno djelo trgovanja utjecajem te su protiv njega određene brojne mjere, kao što su lišenje slobode, zapljena bankovnih računa i automobila, dok su njegovi osobni podaci otkriveni medijima. Zbog brojnih propusta domaćih tijela ESLJP je utvrdio povredu prava zajamčenih čl. 5. st. 1., čl. 8., čl. 10. i čl. 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

PRAVO NA ŽIVOT

ČLANAK 2.

1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života osim u izvršenju sudske presude na smrtnu kaznu za kaznena djela za koje je ta kazna predviđena zakonom.

2. Nije u suprotnosti s odredbama ovoga članka lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna:

a) pri obrani bilo koje osobe od protupravnog nasilja;

b) pri zakonitom uhićenju ili pri sprječavanju bijega osobe zakonito lišene slobode;

c) radi suzbijanja pobune ili ustanka u skladu sa zakonom.

V PROTIV ČEŠKE

zahtjev br. 26074/18

presuda vijeća od 7. prosinca 2023.

POVREDA PRAVA NA ŽIVOT PACIJENTA PSIHIJATRIJSKE KLINIKE NAKON POLICIJSKE INTERVENCIJE U KOJOJ JE KORIŠTEN ELEKTRIČNI PARALIZATOR

ČINJENICE

P.Z., brat podnositeljice zahtjeva, primljen je na jedinicu za intenzivnu njegu klinike za psihijatriju, u kojoj se prethodno liječio kao ambulatni pacijent od paranoidne shizofrenije i hipertenzije. U kliniku za psihijatriju P.Z. je prevezen u kolima hitne pomoći uz pratnju policije jer je bio agresivan i prijetio članovima svoje obitelji. Nakon što je ga pregledao dežurni liječnik te mu je dan antipsihotik P.Z. se smirio te je smješten u običnu sobu jer su sve sobe intenzivne njege bile zauzete. Sutradan ujutro, nakon verbalnog sukoba s osobljem bolnice, P.Z. je počeo uništavati inventar bolnice i razvaljivati vrata soba u kojima su bili smješteni drugi pacijenti. Redar bolnice pokušao ga je smiriti, no P.Z. ga je oborio na tlo te ga počeo žestoko tući a potom i gušiti vatrogasnim crijevom. Uz pomoć druga dva člana osiguranja redar je spašen, ali ni svi zajedno nisu uspjeli obuzdati P.Z.-a te je pozvana policija. P.Z. je potom počeo čupati stropne ploče i izvlačiti električne žice i prskati ih vodom. Kratko se konzultiravši s medicinskim osobljem policija je utvrdila da mora intervenirati bez odgode jer P.Z. nije reagirao na njihova upozorenja i nastavio je špricati vodu po izloženim elektronskim kablovima. Koristeći madrac kao štiti, dva policijska službenika uspjela su pristupiti P.Z.-u te ga oboriti licem prema podu, no nisu ga uspjeli obuzdati. S obzirom da se P.Z. i dalje jako opirao i da se sve odvijalo u uskom hodniku zbog kojeg se drugi policijski službenici nisu mogli priključiti obuzdavanju, policija je smatrala da P.Z. predstavlja neposrednu prijetnju životu i zdravlju prisutnih te da su ispunjeni svi uvjeti za

upotrebu električnog paralizatora. P.Z. je pogođen sondama koje je električni paralizator izbacio, no nije ostao paraliziran već se nastavio opirati zbog čega je postupak ponovljen ukupno tri puta. Nakon toga su policijski službenici uspjeli djelomično obuzdati P.Z.-a te mu je medicinska sestra dala dvije injekcije za smirenje. P.Z-a su potom okrenuli na leđa te utvrdili da je poplavio i da nema puls. Pokušaji reanimacije bili su neuspješni te je P.Z. proglašen mrtvim. Istoga dana policijski službenici koji su sudjelovali u intervenciji u klinici za psihijatriju sastavili su zapisnik o događaju te o mjerama prisile primijenjenim prema P.Z.-u. Također, smrt P.Z. prijavljena je i Generalnom inspektoratu sigurnosnih službi (GISS) koji je odmah započeo istragu te inicirao kazneni postupak zbog eventualnog počinjenja ubojstva iz nehaja. Po provedenoj obdukciji i sukladno vještačkom nalazu, utvrđeno je da je P.Z. umro od srčane aritmije bez jasnog zaključka o tome koliko su tom uzroku doprinijeli vanjski faktori kojima je P.Z. bio izložen neposredno prije smrti. Utvrdivši da su policijski službenici bili obučeni za upotrebu električnih paralizatora te da su postupili u skladu s važećim propisima, zaključeno je da nitko nije kazneno odgovoran za smrt P.Z. te je kazneni postupak obustavljen. Protiv predmetne odluke podnositeljica se žalila, ali njezine žalbe državnom odvjetništvu i naknadno podnesena ustavna tužba su odbačene.

PRIGOVOR

Podnositeljica je pred ESLJP-om prigovorila zbog povrede članka 2. Konvencije smatrajući da upotreba električnog paralizatora nije bila dovoljno regulirana te da je njegova nesmotrena upotreba uzrokovala smrt njezinog brata koji je bio psihijatrijski bolesnik i pacijent bolnice. Također, smatrala je da provedena istraga nije bila učinkovita.

OCJENA ESLJP-a

Članak 2. Konvencije - materijalni aspekt

Pravo na život koje se jamči člankom 2. Konvencije za državu članicu stvara pozitivnu obvezu poduzimanja odgovarajućih radnji kako bi zaštitila živote onih koji su pod njezinom nadležnošću, što podrazumijeva usvajanje pravnog okvira usmjerenog ka zaštiti prava na život te učinkovito funkcioniranje tog regulatornog okvira ([Cavit Tınarioğlu protiv Turske](#), br. 3648/04, § 86, 2. veljače 2016.). U kontekstu djelovanja policijskih službenika, koji su ovlašteni u određenim okolnostima primijeniti i smrtonosnu silu, navedeno znači da policijske operacije moraju biti dovoljno regulirane kako bi se izbjegla proizvoljnost i zlouporaba pri primjeni sile te nepotrebne nesreće ([Makaratzis protiv Grčka \[VV\]](#), br. 50385/99, stavak 58., ECHR 2004-XI). U slučaju zdravstvene zaštite, pozitivne obveze pretpostavljaju obvezu donošenja odgovarajućih odredbi kojima se osigurava visoka razina profesionalnih standarda među zdravstvenim radnicima i obveza bolnica da usvoje odgovarajuće mjere za zaštitu života pacijenata ([Calvelli i Ciglio protiv Italija \[VV\]](#), stavak 48., ECHR 2002-I, br. 62439/12, 17. rujna 2020.).

Primjenjujući istaknuta načela na predmet podnositeljice, ESLJP je uočio da su nacionalne vlasti učinile dva ključna propusta: (i) nisu zaštitili život pacijenta te (ii) nisu usvojili potreban zakonski i regulatoran okvir.

(i) Propust zaštite života P.Z.-a

U kontekstu propusta osoblja bolnice, ESLJP je istaknuo da zdravstvene vlasti i psihijatrijske ustanove koje brinu o osobama s duševnim smetnjama, sukladno međunarodnim standardima¹, skrb o pacijentima moraju organizirati na način da im pruže sigurno okruženje s dovoljnim brojem stručnog osoblja obučenog za obuzdavanje pacijenata i sprječavanje razbuktavanja nasilja. No u predmetu podnositeljice, ESLJP-u nisu dostavljene nikakve informacije o tome da je osoblje klinike za psihijatriju upotrijebilo bilo koje tehnike smirivanja situacije pri rješavanju incidenta u kojem je smrtno stradao P.Z., dok je njegov smještaj u sobu za intenzivnu njegu bio onemogućen zbog potpunosti kapaciteta. Konačno, kada su odlučili pozvati policiju u pomoć jer incident s P.Z.-om nisu mogli sami razriješiti, policijske službenike propustili su obavijestiti o zdravstvenim rizicima povezanim s pacijentom ili o uzrocima njegove uznemirenosti.

Razmatrajući postupanje policijskih službenika, ESLJP je utvrdio da su policijski službenici P.Z.-a stavili u izrazito ranjivu situaciju oborivši ga na pod s licem prema dolje. Naime, u takvoj poziciji lako može doći do gušenja u slučaju pritiska na vrat te je nemoguće uočiti diše li osoba ili ne. Nadalje, kada se našao u tom položaju, P.Z. više nije predstavljao opasnost po život drugih niti je postojala stvarna opasnost od njegovog bijega. Iz

ESLJP je istaknuo da zdravstvene vlasti i psihijatrijske ustanove koje brinu o osobama s duševnim smetnjama, sukladno međunarodnim standardima, skrb o pacijentima koji su im povjereni moraju organizirati na način da im pruže sigurno okruženje s dovoljnim brojem stručnog osoblja koje je obučeno za obuzdavanje pacijenata i sprječavanje eskalacija.

navedenog, ESLJP nije mogao utvrditi da je opetovano korištenje električnog paralizatora bilo nužno. Uputio je i na svoju praksu u kojoj je utvrdio da korištenje električnog paralizatora predstavlja oblik ozbiljnog zlostavljanja koje može izazvati jaku bol i patnju ([Grigoryev protiv Ukrajine](#), br. 51671/07, stavak 64., 15. svibnja 2012.). Stoga, iako policijski službenici nisu prethodno bili informirani o zdravstvenom

stanju P.Z.-a (uključujući i činjenicu da boluje od hipertenzije zbog koje je upotreba električnog paralizatora bila posebno rizična), znali su da je riječ o bolničkom pacijentu te su razumno mogli pretpostaviti da je vjerojatno prethodno primio lijekove zbog kojih postoji opasnost od štetnog međudjelovanja koja bi mogla ugroziti život P.Z.-a. Uzimajući u obzir da je P.Z. u kratkom vremenskom razdoblju tri puta paraliziran električnim paralizatorom a onda i primio sredstvo za smirenje, ESLJP nije mogao isključiti da je navedeno dovelo do srčane aritmije zbog koje je P.Z. umro.

Zaključno, ESLJP je istaknuo da nema ničeg neobičnog u tome da se osobe koje su hospitalizirane u klinici za psihijatriju uznemire ili postanu nasilne. Štoviše, uzimajući u obzir okolnosti u kojima je P.Z. dovezen u kliniku za psihijatriju te činjenicu da je od prije bio

¹ Izvješčaj Europskog odbora za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja za Češku „Sredstva sputavanja u psihijatrijskim ustanovama za odrasle (CPT/Inf(2017)6)“

poznat kao dugogodišnji ambulantni pacijent, medicinsko osoblje bolnice razumno je moglo predvidjeti da će P.Z. imati psihotični napad ili postati nasilan te nisu mogli biti iznenađeni kada je do njega i došlo. Sve navedeno ukazuje da klinika za psihijatriju nije bila opremljena osobljem i sredstvima za rješavanje takvih situacija, te je morala pribjeći krajnjoj mjeri pozivanja u pomoć policije, propustivši pritom policiji dati potrebne informacije prije intervencije.

(ii) Propust usvajanja potrebnog zakonskog i regulatornog okvira

Analizom mjerodavnog češkog zakonodavstva, ESLJP je utvrdio da su policijski službenici bili ovlašteni koristiti električne paralizatore samo ako nije postojala blaža mjera koju su mogli primijeniti da bi postigli cilj intervencije. Također, češkim zakonima nije izričito bilo uređeno pitanje uporabe električnih paralizatora u slučaju osoba s duševnim smetnjama ili hospitaliziranih osoba i vjerojatno pod lijekovima, niti su policijski službenici prolazili bilo kakvu posebnu obuku za takve situacije. Takav regulatorni okvir bio je vrlo općenit i nije odražavao posebnu prirodu električnih paralizatora kao oružja srednjeg intenziteta, niti zdravstvene rizike povezane s njihovom uporabom.

Kada je policijska intervencija nužna u psihijatrijskoj ustanovi ona mora biti izvršena u koordinaciji i u suradnji s zdravstvenim osobljem koje je dužno informirati policijske službenike o rizicima intervencije.

U kontekstu policijske intervencije u bolnici, ESLJP je istaknuo da je takvo postupanje opravdano samo u iznimnim okolnostima jer bolnice moraju biti opremljene i ekipirane na način da same mogu razriješiti incidentne situacije koje bi se u njima mogle dogoditi. No, kada je intervencija policije nužna u psihijatrijskoj ustanovi, ona mora biti koordinirana i u suradnji sa zdravstvenim osobljem koje je dužno informirati policijske službenike o rizicima intervencije. ESLJP je primijetio da u relevantno vrijeme u Češkoj nisu postojale smjernice ili upute kojima bi takva suradnja bila uređena.

Navedena razmatranja bila su dostatna ESLJP-u kako bi utvrdio da Češka nije ispunila svoju obvezu zaštite prava na život jer je propustila uspostaviti odgovarajućeg pravni i upravni okvir kojim bi uređila pitanje postupanja policijskih službenika prema osobama s duševnim smetnjama te suradnje sa zdravstvenim osobljem.

Članak 2. Konvencije - postupovni aspekt

Postupovna obveza podrazumijeva provođenje učinkovite istrage. Da bi bila učinkovita, istraga mora ispunjavati određene standarde utvrđene u sudskoj praksi ESLJP-a, odnosno mora biti neovisna, prikladna (temeljita), brza te omogućiti odgovarajuću kontrolu od strane javnosti i sudjelovanje žrtve. ([Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine \[VV\]](#)², br. 5878/08, stavak 232. – 239., 30. ožujka 2016.).

² Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

S obzirom da je u predmetu podnositeljice istragu proveo GISS za koji je ESLJP prethodno utvrdio da predstavlja neovisno tijelo ([B.Ü. protiv Češke](#), br. 9264/15, stavak 96., 6. listopada 2022.) te da je isto tijelo reagiralo odmah po nastupanju smrtnog događaja i na vlastitu inicijativu, ESLJP nije imao nikakvih zamjerki po pitanju brzine i neovisnosti provedene istrage.

Međutim, analizirajući primjerenost provedenih istražnih radnji i njihovu temeljitost ESLJP je istaknuo da:

- GISS nije odmah ispitao policijske službenike koje su sudjelovali u intervenciji u psihijatrijskoj klinici zbog kojeg propusta nije isključena mogućnost dosluha između njih;
- ispitivanje policijskih službenika nije provedeno u skladu s istražnim (inkvizitornim) načelom jer su policijski službenici jednostavno zamoljeni dati svoj opis događaja bez postavljanja pitanja zbog čega su samo ponovili navode koje su napisali u svom izvješću. Također, izostao je detaljan opis događaja na temelju kojeg bi se moglo ocijeniti jesu li primijenjene mjere prisile bile primjerene;
- neke ključne činjenice, poput informacija koje je policija dobila od medicinskog osoblja prije nego li je pokušala obuzdati P.Z.-a električnim paralizatorom te mogućnosti potencijalnog štetnog međudjelovanja primijenjenih mjera prisile i lijekova koji su podnositelju dani, nisu utvrđene istragom. Stoga, iako je prikupljen opsežan dokazni materijal te je provedeno forenzičko-medicinsko vještačenje, provedena istraga nije bila takva da bi omogućila ocjenu je li sila koju su policijski službenici upotrijebili bila primjerena, a onda i utvrđenje odgovornost onih koji su silu primijenili ([Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turska \[VV\]](#))³, br. 24014/05, stavak 182., 14. travnja 2015.).

Svi pobrojani nedostaci u pogledu primjerenosti provedenih istražnih radnji, ukazuju da istraga nije bila provedena sukladno čl. 3. Konvencije.

Stoga je ESLJP utvrdio da je došlo i do povrede postupovnog aspekta članka 2. Konvencije.

³ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

PRAVEDNA NAKNADA

25.000 EUR na ime neimovinske štete

4.000 EUR na ime troškova i izdataka

KLJUČNE RIJEČI

- *pravo na život*
- *upotreba električnih paralizatora*
- *osobe s duševnim smetnjama*
- *materijalni i postupovni aspekt članka 2. Konvencije*
- *učinkovita istraga*

Sudac Gnatovskyy dao je izdvojeno suglasno mišljenje, dok je sudac Elosegui iznio je djelomično suglasno a djelomično suprotstavljeno mišljenje. Sudac Mourou-Vikström je dao izjavu da se ne slaže sa zaključkom većine da je članak 2. Konvencije povrijeđen u njegovom materijalnom aspektu.

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

ZABRANA MUČENJA

ČLANAK 3.

Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.

LUCA PROTIV MOLDOVE

zahtjev br. 55351/17

presuda vijeća od 17. listopada 2023.

MOLDAVSKE VLASTI PROPUSTILE SU SPRIJEČITI OSTVARENJE POZNATOG IM RIZIKA OD NASILJA U OBITELJI I PROVESTI UČINKOVITU ISTRAGU POČINJENOG ZLOSTAVLJANJA

ČINJENICE

Sukladno navodima podnositeljice, njezin tadašnji suprug A.I., opetovano ju je verbalno i emocionalno zlostavljao. Nakon što je policiji prijavila dva incidenta nasilja, A.I.-u je izdana zaštitna mjera zabrane približavanja podnositeljici i njihovoj djeci u trajanju od 90 dana. Iako je podnositeljica više puta policiji i Centru za zaštitu djece prijavila da se A.I. ne pridržava uvjeta zabrane približavanja, državni odvjetnik je odbio pokrenuti istragu. Kada je podnositeljica zatražila produljenje zaštitne mjere, navodeći *inter alia* da je A.I. u međuvremenu prekinuo dovod vode u stanu u kojem je živjela, njezin zahtjev je odbijen. Dva dana nakon isteka zaštitne mjere zabrane približavanja, A.I. je fizički nasrnuo na podnositeljicu i nanio joj tjelesne ozljede zbog kojih je morala 8 dana provesti u bolnici. Unatoč tome, novi zahtjevi podnositeljice za određivanjem zaštitne mjere zabrane približavanja su odbijeni. Za vrijeme trajanja zaštitne mjere zabrane približavanja podnositeljčina djeca su preselila k A.I.-u i od tada su živjela s njime. Moldavski sudovi su odredili da djeca nastave živjeti s ocem, a podnositeljici su dodijelili pravo na susrete i druženja. Nastojanja podnositeljice da održava redovite kontakte s djecom bila su neuspješna jer su djeca odbijala kontakt s njom. Centar za zaštitu djece odbio je njezin zahtjev za donošenjem rasporeda susreta i druženja. Protiv A.I.-a podnositeljica zahtjeva je podnijela više kaznenih prijava, kako zbog pretrpljenog psihičkog i fizičkog nasilja tako i zbog onemogućavanja susreta i druženja s djecom. Kazneni postupci zbog obiteljskog nasilja pokrenuti su i po službenoj dužnosti. A.I. je u konačnici pravomoćno osuđen na uvjetnu kaznu zatvora zbog obiteljskog nasilja i kršenja zaštitne mjere zabrane prilaska te mu je naloženo podnositeljici naknaditi pretrpljenu štetu.

PRIGOVORI

Pozivajući se na članke 3. i 14. Konvencije, podnositeljica zahtjeva je pred ESLJP-om prigovorila da joj moldavske vlasti nisu pružile učinkovitu zaštitu od nasilja te da je do toga dijelom došlo i zbog odnosa koje vlasti imaju prema ženama, žrtvama obiteljskog nasilja. Ujedno, podnositeljica je prigovorila i zbog nemogućnosti ostvarivanja redovitih susreta i druženja sa svojom djecom, a što je predstavljalo povredu njezinog prava na poštovanje obiteljskog života zajamčenog člankom 8. Konvencije.

OCJENA ESLJP-a

Članak 3.

S obzirom da u predmetu podnositeljice nije sporno da je bila žrtva obiteljskog nasilja te da je njezin prigovor dostigao potreban prag ozbiljnosti za primjenu članka 3. Konvencije, ESLJP je ispitao je li Moldova ispunila svoje pozitivne obveze i zaštitila podnositeljicu od daljnjih povreda osobnog integriteta ([Opuz protiv Turske](#), br. 33401/02, stavak 159., ECHR 2009). Sukladno praksi ESLJP-a, pozitivne obveze države u kontekstu zaštite pojedinaca od nasilja u obitelji uključuju ([X i drugi protiv Bugarske \[VV\]](#)⁴, br. 22457/16, stavak 178., 2. veljače 2021.):

Kada države članice znaju da postoji rizik od stvarne i neposredne prijetnje od zlostavljanja pojedincu, imaju obvezu poduzimanja operativnih radnji kako bi ga od takvog postupanja zaštitile. Opseg predmetne obveze, u slučaju zaštite pojedinaca od ponavljanja uzastopnih epizoda nasilja unutar obitelji, primarno uključuje dužnost nacionalnih tijela odmah reagirati na pritužbe o obiteljskom nasilju te njihovu obradu s posebnom revnošću.

- (i) obvezu uspostave zakonodavnog i regulatornog okvira,
- (ii) u određenim okolnostima, obvezu poduzimanja operativnih mjera za zaštitu određenih pojedinaca od rizika od zlostavljanja te
- (iii) obvezu provođenja učinkovite istrage.

ESLJP nije pronašao ništa sporno u moldavskom zakonskom i regulatornom okviru uspostavljenom radi zaštite pojedinaca od nasilja u obitelji te eventualnog progona zlostavljača. Svoju analizu ESLJP je stoga usmjerio na preostale dvije točke.

(i) Obveza poduzimanja operativnih mjera

Kada države članice znaju da postoji rizik stvarne i neposredne prijetnje od zlostavljanja pojedinca, imaju obvezu poduzeti operativne radnje kako bi ga od takvog postupanja zaštitile. Opseg predmetne obveze, u slučaju zaštite pojedinaca od ponavljanja

⁴ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

uzastopnih epizoda nasilja u obitelji, primarno uključuje dužnost nacionalnih tijela da odmah reagiraju na pritužbe o obiteljskom nasilju te da obrade te pritužbe s posebnom revnošću. U procjeni „neposrednosti“ rizika vlasti bi trebale uzeti u obzir specifične značajke nasilja u obitelji kao što su: uzastopni ciklusi nasilja, porast učestalosti i intenzitet nasilja ([Kurt protiv Austrije \[VV\]](#)⁵, br. 62903/15, stavci 165.-166., te 175.-176., 15. lipnja 2021.). Nadalje, nadležna tijela moraju poduzeti autonomnu, proaktivnu i sveobuhvatnu procjenu rizika opasnosti postupanja protivnog članku 3. Konvencije. Navedeno znači da se vlasti ne trebaju oslanjati isključivo na žrtvinu percepciju rizika, već ju moraju nadopuniti vlastitom procjenom, prikupljanjem i analizom informacija o svim relevantnim čimbenicima, koje moraju primjereno dokumentirati te o njima obavijestiti druge dionike u postupku kao i žrtvu kojoj trebaju davati i savjete i preporuke o dostupnim zaštitnim mjerama ([Kurt protiv Austrije \[VV\]](#), br. 62903/15, stavci 167.-174., 15. lipnja 2021.). Konačno, ako ishod procjene rizika ukazuje na postojanje stvarne i neposredne opasnosti, nadležna tijela trebaju poduzeti preventivne operativne mjere koje moraju biti primjerene i razmjerne razini procijenjenog rizika. Procjenjujući jesu li državna tijela trebala biti svjesna rizika od ponovljenog nasilja i stoga poduzeti potrebne operativne mjere zaštite, ESLJP posebno uzima u obzir počiniteljevu povijest nasilnog ponašanja, nepoštovanje uvjeta zaštitnih mjera, razbuktavanje nasilja koja predstavlja trajanju prijetnju zdravlju i sigurnosti žrtava, počiniteljev pristup oružju te pozive žrtve u pomoć putem hitnih službi ili drugim sredstvima ([Tunikova i drugi protiv Rusije](#), br. 55974/16 i 3 drugih, stavak 105., 14. prosinca 2021.).

Primjenjujući navedena načela na predmet podnositeljice, ESLJP je utvrdio da su moldavske vlasti znale, ili barem morale znati da je podnositeljica bila izložena nasilju te su propustile napraviti procjenu rizika od ponavljanja obiteljskog nasilja te poduzeti odgovarajuće i dostatne mjere kako bi ju zaštitili.

Naime, iako je inicijalno A.I.-u određena zaštitna mjera zabrane približavanja podnositeljici i djeci, ona nije produljena jer su domaći sudovi smatrali da podnositeljica nije uspjela svoje zahtjeve potkrijepiti dokazima da postoji stvarni rizik od zlostavljanja, sumnjajući u istinitost njezinih navoda te zahtijevajući od nje kaznenopravni standard dokazivanja „izvan razumne sumnje“. S druge strane, potpuno je zanemarena činjenica da se A.I. nije pridržavao uvjeta zaštitne mjere za vrijeme njezinog trajanja te da je zakonom izričito predviđeno produljenje zaštite mjere u takvom slučaju. Stoga, činjenica da je A.I. fizički napao podnositeljicu dva dana nakon što je istekla mjera zabrane približavanja, predstavlja propust sprječavanja ponavljanja fizičkog nasilja.

Također, ESLJP nije mogao utvrditi da su moldavske vlasti koristile bilo kakvu metodologiju procjene rizika⁶ od daljnjeg obiteljskog nasilja ili provele dokumentiranu procjenu rizika. Moldavski sudovi nisu uzeli u obzir specifičnu prirodu i dinamiku nasilja u obitelji niti su uzeli u obzir navode podnositeljice u dugotrajnosti tog nasilja kada su postupali po njezinoj prijavi.

⁵ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#).

⁶ Postoji nekoliko međunarodno priznatih alata za procjenu rizika poput: Priručnika za procjenu rizika opasnosti od zlostavljanja u obitelji (SARA), Konferencije o procjeni rizika na razini više agencija (MARAC), Sustava dinamičke analize rizika (DyRIAs), VioGén iz Španjolske te Inventar rizičnosti nasilja u obitelji (DVISI, DVISI R). No, ništa iz dokumenata u spisu predmeta nije ukazivalo da su moldavske vlasti upotrijebile neku od navedenih ili drugu metodologiju.

ESLJP je utvrdio i da je u radu moldavskih tijela i sudova nedostajalo koordinirane suradnje., jer su na temelju iste činjenične osnove došli do dva oprečna zaključka. Naime, u postupku za određivanje zaštitne mjere, zahtjev podnositeljice je odbijen jer sudovi njezine navode nisu smatrali uvjerljivim, dok je A.I. u kaznenom postupku osuđen na uvjetnu kaznu zatvora. Moldavski sudovi su zahtjev podnositeljice za određivanjem zaštitne mjere odbili i zbog toga jer u toj fazi A.I. nije bio pravomoćno osuđen zbog nasilja u obitelji. Takav standard dokazivanja previsok je i kontraproduktivan jer čekanje kaznene presude prije korištenja zaštitnih instrumenata pobija samu njihovu bit te je protivno obvezi žurnog postupanja u predmetima obiteljskog nasilja.

Konačno, u kontekstu obveze sprječavanja ostvarenja poznatog rizika od zlostavljanja, ESLJP je primijetio da su moldavski sudovi propustili uzeti u obzir podnositeljice navode o psihičkom nasilju koje je trpjela i analizirati ih s ostalim ponašanjem A.I.-a, te je ponovio da rodno uvjetovano nasilje ne mora uključivati izravnu i neposrednu prijetnju životu ili zdravlju žrtve ([Volodina protiv Rusije](#)⁷, br. 41261/17, stavak 56., 9. srpnja 2019.). ESLJP je istaknuo da UN-ov Odbor za uklanjanje diskriminacije žena⁸ i Grupa stručnjaka Vijeća Europe za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji⁹ mentalno ili psihičko nasilje tretiraju kao oblik obiteljskog nasilja koje često prethodi ili prati fizičko i seksualno nasilje u intimnim odnosima.

(ii) Obveza provođenja učinkovite istrage

Podnositeljica je iznijela uvjerljivu tvrdnju da je bila žrtva nasilja u obitelji zbog čega je za Moldaviju nastala obveza provođenja službene i učinkovite istrage, koja je morala biti neovisna, nepristrana, podlijehati javnoj kontroli, a vlasti su morale postupati s odgovarajućom revnošću i brzinom ([M. i drugi protiv Italije i Bugarske](#), br. 40020/03, stavak 100., 31. srpnja 2012.). Učinkovita istraga podrazumijeva da nacionalna pravosudna tijela ne smiju dopustiti da fizičko ili psihičko nasilje prođe nekažnjeno jer navedeno predstavlja potkopavanje vladavine prava i negativno se odražava u povjerenje javnosti u rad institucija ([Okkali protiv Turske](#), br. 52067/99, stavak 65., ECHR 2006-XII (izvadci)).

S obzirom na način na koji su moldavske vlasti postupale s prijavama podnositeljice zahtjeva o obiteljskom nasilju, osobito njihov propust da provedu učinkovitu istragu vjerodostojnih tvrdnji o psihičkom i fizičkom nasilju te da osiguraju kazneni progon i kažnjavanje počinitelja bez nepotrebnog odgađanja, ESLJP je utvrdio da je došlo da je došlo do propusta provođenja učinkovite istrage.

Stoga je utvrdio povredu članka 3. Konvencije u materijalnom i postupovnom aspektu.

⁷ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

⁸ Odbor za uklanjanje diskriminacije žena (CEDAW) je stručno tijelo za provedu [Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena](#) Ujedinjenih naroda (UN *Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women*). Konvencija je međunarodni ugovor koji je 1979. godine usvojila Opća skupština Ujedinjenih naroda.

⁹ Grupa stručnjaka Vijeća Europe za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO), pozivajući se na relevantne odredbe Istanbulske konvencije, u svom izvješću ističe da psihičko nasilje predstavlja svako namjerno ponašanje kojim se prisilom ili prijetnjama ozbiljno narušava psihički integritet druge osobe. Također, u intimnim odnosima psihičko nasilje često prethodi ili prati fizičko i seksualno nasilje.

Članak 14. u vezi s člankom 3.

U kontekstu prigovora podnositeljice da su nacionalne vlasti sumnjale u istinitost njezinih navoda da trpi nasilje insinuirajući da je podnositeljica imala druge motive za određivanje zaštitne mjere od samog osiguranja zabrane približavanja A.I.-a, ESLJP je napomenuo da

Naime, iz obrazloženja koja su moldavske vlasti ponudile u nacionalnom postupku, jasno je da su podnositeljčini navodi o ozbiljnosti nasilja umanjeni, dok su njezini zahtjevi opisani kao „agresivni“ i „neprimjereni“. Sukladno navedenom, nacionalne vlasti svoje su odluke donijele na temelju unaprijed stvorenih uvjerenja i mitova o ženama zbog čega se pravni postupci koje je podnositeljica inicirala radi svoje zaštite ne mogu opisati kao nepristrani i pravedni.

navedeno predstavlja uobičajeni stereotip prema kojem se žene smatra lažljivima i sklonima izmišljati optužbe ([Opuz protiv Turske](#), br. 33401/02, stavak 75., ECHR 2009.). Naime, iz obrazloženja koja su moldavske vlasti ponudile u nacionalnom postupku, jasno je da su podnositeljčini navodi o ozbiljnosti nasilja umanjeni, dok su njezini zahtjevi opisani kao „agresivni“ i „neprimjereni“. Sukladno navedenom, nacionalne vlasti svoje su odluke donijele na temelju unaprijed stvorenih

uvjerenja i mitova o ženama zbog čega se pravni postupci koje je podnositeljica inicirala radi svoje zaštite ne mogu opisati kao nepristrani i pravedni.

ESLJP je utvrdio da predmetni propusti nisu bili izoliran slučaj, već predstavljaju diskriminatoran stav i postupanje moldavskih vlasti prema podnositeljici kao ženi zbog čega je došlo i do povrede članka 14. u vezi s člankom 3. Konvencije.

Članak 8.

Analizirajući prigovor podnositeljice da nije mogla vidati svoju djecu nakon što su oni preselili kod oca, ESLJP je primijetio da je navedeno prvenstveno bila posljedica toga što su djeca pokazivala snažan i kontinuiran otpor prema njoj. ESLJP je ponovio da iako je važno da se uzmu u obzir stajališta djece, ta stajališta nisu nužno nepromjenjiva i njihovi prigovori kojima se mora dati odgovarajuća težina, nisu nužno dovoljni da nadjačaju interes roditelja, osobito u pogledu redovnog kontaktiranja s djetetom ([K.B. i drugi protiv Hrvatske](#), br. 36216/13, stavci 142.-144., 14. ožujka 2017.). Stoga, u postupcima zbog ostvarivanja susreta i druženja roditelja i djece nacionalne vlasti imaju zadaću postići pravednu ravnotežu između suprotstavljenih interesa roditelja i djece. Pritom, predmetna obveza ne predstavlja obvezu rezultata, već obvezu sredstava, koja se može ispuniti poduzimanjem svih razumnih koraka kako bi se omogućilo ostvarivanje predmetnog prava ([Krasicki protiv Poljske](#), br. 17254/11, stavci 86.-87., 15. travnja 2014.).

U svjetlu iznesenih općih načela te dostavljenih materijala, ESLJP je utvrdio da moldavske vlasti:

- nisu poduzele nikakvu službenu istragu ili procjenu uzroka otpora djece da se viđaju s podnositeljicom, niti su obrazložile kako su došle do zaključka da je u najboljem interesu djece prihvatiti njihov otpor da ne viđaju majku;
- pri donošenju odluke o tome s kojim roditeljem će djeca živjeti, a onda i pravu na susrete i druženja, nisu uzeli u obzir navode o obiteljskom nasilju, niti su procjenjivali je li potencijalno svjedočenje nasilju utjecalo na odluku djece s kojim roditeljem žele živjeti. Također, potpuno je zanemarena potencijalna osjetljivost i ranjivost podnositeljice kao žrtve obiteljskog nasilja;
- dva mjeseca podnositeljici nisu dostavili odobreni raspored o susretima i druženjima s djecom, a prvi susret i druženje uz podršku nacionalnih vlasti organiziran je tek godinu dana nakon što su djeca prekinula svaki kontakt s njom.

Posljedično, ESLJP je zaključio da nacionalne vlasti nisu pokušale podržati podnositeljicu u ostvarivanju svog prava na susrete i druženje sa svojom djecom. ESLJP prihvaća da ponekad zbog nespremnosti djece na kontakt s roditeljem, prisiljavanje može biti uzaludno i kontraproduktivno, no u predmetu podnositeljice to nije bio slučaj. Pasivnost nacionalnih vlasti dovela je do toga da je podnositeljica sama morala braniti svoje pravo, uključujući i pokretanje postupka protiv vlasti koje su joj zapravo trebale pružiti potporu.

Slijedom svega navedenog, u predmetu podnositeljice došlo je i do povrede članka 8. Konvencije.

PRAVEDNA NAKNADA

14.250 EUR na ime neimovinske štete

3.840 EUR na ime troškova i izdataka

KLJUČNE RIJEČI

- *zabrana mučenja*
- *nasilje u obitelji*
- *obveza sprječavanja poznatog rizika od nasilja*
- *učinkovita istraga*
- *zabrana diskriminacije*
- *nasilje u obitelji kao oblik diskriminacije žena*
- *pravo na poštovanje obiteljskog života*
- *pravo na susrete i druženje roditelja i djece*

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

SCHMIDT I ŠMIGOL PROTIV ESTONIJE

zahtjevi br. 3501/20 i dr.
presuda vijeća od 28. studenog 2023.

UZASTOPNO I UČESTALO KORIŠTENJE STEGOVNE MJERE UPUĆIVANJA U SAMICU ZATVORENIKA UZROK POVREDE ČLANKA 3. KONVENCIJE

ČINJENICE

Podnositelji zahtjeva svoju su zatvorsku kaznu izdržavali u Zatvoru u Viru. Tijekom služenja kazne, podnositeljima je opetovano izricana stegovna mjera upućivanja u samicu, mahom zbog odbijanja obavljanja svojih radnih dužnosti. S obzirom da estonskim zakonodavstvom nije bila ograničena mogućnost uzastopnog izricanja predmetne stegovne mjere te učestalosti njezinog izricanja, uzastopno upućivanje u samicu dovelo je do toga da je prvi podnositelj zahtjeva u samici neprekinuto proveo 566 dana, a drugi podnositelj 482 dana. Pored toga, prvi podnositelj zahtjeva je u razdoblju koje je prethodilo neprekidnom boravku u samici, također proveo više razdoblja u samici u trajanju od 30 do 69 dana, s tek kraćim prekidima boravka u standardnom zatvorskom režimu. Podnositelji zahtjeva su u nacionalnom postupku zatražili naknadu za pretrpljenu nematerijalnu štetu zbog opisanog načina izvršavanja kazne zatvora i stegovnih mjera te su njihov zahtjev u Estoniji ispitali sudovi sve tri razine nadležnosti. Konačno, presudom Vrhovnog suda utvrđeno je da su gore navedena dva duga razdoblja neprekinutog izvršenja stegovne mjere upućivanja u samicu bila nezakonita zbog čega je taj sud prvom podnositelju zahtjeva dodijelio 1.700 EUR, a drugom podnositelju 1.500 EUR. U odnosu na kraće boravke prvog podnositelja u samici, Vrhovni sud je, analizirajući svaku izrečenu stegovnu mjeru zasebno, utvrdio da su bile u skladu sa zakonom i da nisu predstavljali zlostavljanje.

PRIGOVORI

Unatoč tome što im je u nacionalnom postupku dosuđena neimovinska šteta zbog uvjeta u zatvoru, podnositelji su smatrali da i dalje imaju status žrtve, te su pred ESLJP-om prigovorili da je uzastopno izvršavanje stegovne mjere boravka u samici dovelo do povrede članka 3. Konvencije.

OCJENA ESLJP-a

Europski sud je ponovio da lišenje slobode često uključuje element patnje ili poniženja. Međutim, to ne znači da boravak u zatvorskoj ustanovi te zabrana kontakta zatvoreniku s drugim zatvorenicima iz sigurnosnih, stegovnih ili zaštitnih razloga sama po sebi predstavlja nečovječno postupanje ili nedopušteno kažnjavanje ([Ramirez Sanchez protiv Francuske](#) [VV]¹⁰, br. 59450/00, stavak 119., ECHR 2006-IX). Ipak, države članice moraju paziti da predmetne mjere i smještaj u takvim uvjetima ne izlaže zatvorenika teškoćama koje bi

¹⁰ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

intenzitetom nadilazile onu neizbježnu razinu patnje koja je svojstvena lišenju slobode. U kontekstu smještaja zatvorenika u samicu, ESLJP je ponovio da dugoročni boravak u samici bez odgovarajućih mentalnih i fizičkih stimulacija može dovesti do pogoršanja društvenih i mentalnih sposobnosti ([Razvyazkin protiv Rusije](#), br. 13579/09, stavak 104., 3. srpnja 2012.). Stoga se smještaj u samicu, čak i u slučajevima koji uključuju samo relativnu izolaciju, može odrediti samo iznimno uz primjerena postupovna jamstva i nakon što su poduzete sve mjere opreza ([Rzakhanov protiv Azerbajdžana](#), br. 4242/07, stavak 139., 4. srpnja 2013.). Određivanje smještaja u samicu na neodređeno vrijeme, to jest u dugim i uzastopnim vremenskim razdobljima, načelno je nespojivo s člankom 3. Konvencije, osim ako država može ponuditi uvjerljive razloge za postojanje iznimnih okolnosti koje bi mogle opravdati takvu praksu i pokazati da se takvoj stegovnoj kazni pribjegava samo kao posljednjoj opciji. ESLJP je uputio i na Pravila Nelsona Mandele¹¹ i Europska zatvorska pravila¹², iz kojih također proizlazi da se boravak u samici treba samo iznimno određivati i kao krajnja mjera.

Ocjenjujući zakonodavni okvir u Estoniji i praksu određivanja stegovne mjere boravka u samici u Zatvoru u Viru u svjetlu iznesenih općih načela i međunarodnih standarda, ESLJP je utvrdio da je sukladno Zakonu o izvršavanju kazne zatvora stegovnu mjeru upućivanja u samicu bilo moguće odrediti u trajanju do 45 dana za pojedinačni

Dugoročni boravak u samici bez odgovarajuće mentalne i fizičke stimulacije može dovesti do pogoršanja društvenih i mentalnih sposobnosti. Stoga se smještaj u samicu, čak i u slučajevima koji uključuju samo relativnu izolaciju, može odrediti samo iznimno uz primjerena postupovna jamstva i nakon što su poduzete sve mjere opreza.

stegovni prijestup te da zakonom nije bilo određeno koliko puta takva mjera može biti određena uzastopno, niti koliko mora biti vremenski razmak između izvršavanja dvije uzastopne stegovne mjere. Usporedbe radi, ESLJP je primijetio da je određivanje stegovne mjere upućivanja u samicu do 45 dana za pojedinačan stegovni

prijestup, bilo tri puta dulje od maksimalnog razdoblja koje je predviđeno Pravilima Nelsona Mandele ili preporukama Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT). Pritom, bilo kakvo vremensko ograničenje duljine trajanja stegovne mjere upućivanja u samicu postaje bezvrijedno, ako ujedno nije ograničeno koliko puta se može uzastopno izvršiti i nije određen vremenski razmak između dvije pojedine mjere. Također, analizirajući činjenična utvrđenja iz predmeta podnositelja i način kako se mjera upućivanja u samicu koristila, razvidno je da estonske vlasti predmetnu stegovnu mjeru nisu koristile samo iznimno i kao krajnju opciju.

¹¹ [Rezolucija A/RES/70/175 Opće skupštine Ujedinjenih naroda o minimalnim standardnim pravilima Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima](#) tzv. Pravila Nelsona Mandele

¹² [Europska zatvorska pravila](#) koje je sastavilo Vijeće Europe

Slijedom navedenog, ESLJP je došao do istog zaključka kao i estonski Vrhovni sud koji je utvrdio da je dugo razdoblje neprekinutog boravka podnositelja u samici, 566 dana za prvog podnositelja i 482 dana za drugog podnositelja, bilo protivno članku 3. Konvencije. ESLJP je utvrdio da podnositelji nisu bili apsolutno izolirani tijekom boravka u samici jer su ostvarivali pravo na dodir s vanjskim svijetom kako putem odobrenih kraćih posjeta tako i dopisivanjem te telefonskom komunikacijom. Oba podnositelja također su neko vrijeme

Socijalna izoliranost može se negativno odraziti na mentalno zdravlje pojedinca te se od zatvorenika koji su dugotrajno smješteni u samicu ne može očekivati da imaju potrebnu svijest i sposobnost identificirati vlastite probleme mentalnog zdravlja i zatraže specijaliziranu intervenciju koja im je potencijalno potrebna.

tijekom boravka u samici pohađala socijalne programe te su imali sastanke s inspektorom, kazneno-probacijskim službenicima, te u nešto manjoj mjeri sa zatvorskim kapelanom, psihologom ili psihijatrom. ESLJP je cijenio i činjenicu da su podnositeljima bila osigurana i potrebna postupovna jamstva te da su mogli pred nacionalnim tijelima i sudovima osporiti način na koji su stegovne mjere upućivanja u samicu u njihovom

slučaju bile izvršavane. Njihovi prigovori ocjenjeni su na tri razine nadležnosti, a domaći sudovi izvršili su detaljnu analizu donošenja stegovne mjere te uvjeta njihovog smještaja u samicu te su ponudili detaljna obrazloženja svojih odluka. Što se tiče medicinske pomoći, iz medicinske dokumentacije vidljivo je da su oba podnositelja zahtjeva bila pod redovitim liječničkim nadzorom, te da ništa ne ukazuje na to da je dugo razdoblje boravka u samici imalo negativan utjecaj na njihovo fizičko zdravlje. Međutim, ESLJP je ponovno naglasio kako se socijalna izoliranost može negativno odraziti na mentalno zdravlje pojedinca te da se od zatvorenika koji su dugotrajno smješteni u samicu ne može očekivati da imaju potrebnu svijest i sposobnost identificirati vlastite probleme mentalnog zdravlja i zatražiti specijaliziranu intervenciju koja im je potencijalno potrebna ([Maslák protiv Slovačke \(br. 2\)](#), br. 38321/17, stavci 189.-191., 31. ožujka 2022.). S tim na umu, ESLJP je utvrdio da psihološka i psihijatrijska podrška koju su podnositelji dobivali u samici nije bila dostatna, ali i da redoviti pristup psihologu ili psihijatru ne može sam po sebi opravdati dugotrajan i neprekinut smještaj u samci.

Za razliku od estonskih sudova, ESLJP je utvrdio da su i kraći boravci prvog podnositelja u samici bili protivni jamstvima iz članka 3. Konvencije. Naime, iako naizmjenično izvršavanje zasebnih zakonitih i razmjernih stegovnih kazni s razumno dugim razdobljima provedenim u redovnom zatvorskom režimu nije nužno bilo protivno Konvenciji, ESLJP nije mogao zanemariti činjenicu da je podnositelj zahtjeva proveo približno 8 od 11 mjeseci u samici prije nego li je uslijedilo razdoblje od 566 dana neprekidnog boravka u samici. Posljedično, u razdoblju od ukupno dvije i pol godine, prvi podnositelj je tek nešto više od dva mjeseca proveo u redovnom zatvorskom režimu, a zbog čega je ESLJP utvrdio da je bio izložen teškoćama koje su intenzitetom nadilazile neizbježnu razinu patnje koja je svojstvena lišenju slobode. ESLJP je istaknuo da što su duža razdoblja samice, duža bi trebala biti i razdoblja smještaja zatvorenika u redovnim zatvorskim uvjetima, kako bi mu se omogućilo druženje i sudjelovanje u drugim zatvorskim aktivnostima te suzbili negativni učinci koje socijalna izolacija ima na mentalno zdravlje. ESLJP je prihvatio da zbog niza sigurnosnih problema s kojima se zatvorske vlasti suočavaju nije uvijek moguće obustaviti ili odgoditi primjenu neke

sigurnosne ili stegovne mjere, ali ukupan boravak prvog podnositelja u samici bio je neprihvatljivo dug.

U odnosu pak na prigovor estonske vlade da podnositeljima ne pripada status žrtve jer im je u nacionalnom postupku priznata povreda prava koja se jamče člankom 3. Konvencije te dodijeljena naknade pretrpljene neimovinske štete, ESLJP je ponovio da visina naknade dosuđene pretrpljene neimovinske štete ne smije biti nerazumna u usporedbi s naknadama koje je ESLJP dosudio u sličnim predmetima (*Rzakhanov protiv Azerbajdžana*, br. 4242/07, stavak 89., 4. srpnja 2013., *Razvyazkin protiv Rusije*, br. 13579/09, stavak 155., 3. srpnja 2012.). Posljedično, ESLJP je utvrdio da dodijeljena naknada od 1.700 odnosno 1.500 EUR nije bila dostatna s obzirom na prirodu i trajanje povrede njihovih prava prema članku 3. Konvencije, te je prigovor vlade u pogledu statusa žrtve podnositelja odbacio.

Zaključno, ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede članka 3. Konvencije u odnosu na oba podnositelja zbog dugotrajnog i neprekinutog boravka u samici, a u slučaju prvog podnositelja povreda je utvrđena i za kraće boravke u samici koje su mu neposredno prethodili.

PRAVEDNA NAKNADA

12.500 EUR prvom i 8.300 EUR drugom podnositelju na ime neimovinske štete
1.900 EUR na ime troškova i izdataka drugom podnositelju

KLJUČNE RIJEČI

- zabrana mučenja
- uvjeti u zatvoru
- izricanje i izvršavanje stegovne mjere upućivanja u samicu
- status žrtve

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

ZABRANA ROPSTVA I PRISILNOG RADA

ČLANAK 4.

1. Nitko se ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu.

2. Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad.

3. U svrhu tumačenja ovog članka pojam „prisilni ili obvezatni rad“ ne obuhvaća:

a) svaki rad koji se u skladu s člankom 5. ove Konvencije zahtijeva od neke osobe na redovitom izdržavanju kazne ili za vrijeme uvjetnog otpusta na slobodu;

b) svaku vojnu službu ili, u zemljama gdje se dopušta odbijanje obnašanja vojne službe zbog prigovora savjesti, drugu službu određenu umjesto obvezatne vojne službe;

c) svaku službu koja se traži u slučaju nepogode ili nesreće koje ugrožavaju život i blagostanje zajednice;

d) svaki rad ili službu koji su dio uobičajenih građanskih obveza.

KRACHUNOVA PROTIV BUGARSKÉ

zahtjev br. 18269/18

presuda vijeća od 28. studenog 2023.

ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA IMAJU PRAVO NA NAKNADU IZGUBLJENE ZARADE

ČINJENICE

Podnositeljica zahtjeva počela se baviti prostitucijom nakon što se, zbog loših odnosa s roditeljima, preselila kod X-a. X je bio poznat policiji zbog surađivanja sa svodnicima. Kada je podnositeljica pokušala prestati s prostitucijom i vratiti se roditeljima, X je došao po nju te ju natjerao da se vrati u njegovu kuću. Uzeo joj je osobnu iskaznicu i prisilo ju da nastavi s pružanjem seksualnih usluga. Sav prihod koji bi podnositeljica ostvarila od prostitucije, X je prisvojio. Podnositeljici su u jednom trenutku prišla dva policajca u civilu kojima je rekla da ju X drži protiv njezine volje, da joj je oduzeo osobnu iskaznicu, te da više ne želi pružati seksualne usluge i da treba pomoć. Policija je pokrenula istragu protiv X-a koji je u konačnici osuđen za kazneno djelo trgovanja ljudima te mu je naloženo da podnositeljici nadoknadi neimovinsku štetu. Bugarski sudovi su odbili podnositeljčin zahtjev za naknadu imovinske štete uz obrazloženje da se radi o zaradi ostvarenoj bludnim i nemoralnim radnjama.

PRIGOVORI

Podnositeljica je pred ESLJP-om prigovorila da u postupku pred domaćim sudovima nije imala na raspolaganju pravno sredstvo kojim je mogla zatražiti naknadu oduzete zarade od prostitucije.

OCJENA ESLJP-a

Je li podnositeljica bila žrtva trgovanja ljudima u smislu čl. 4. Konvencije?

ESLJP je u svojoj ranijoj sudskoj praksi utvrdio da trgovanje ljudima (i nacionalno i transnacionalno) spada pod doseg čl. 4. Konvencije ([S.M. protiv Hrvatske](#)¹³, br. 60561/14, st. 296., 25. lipnja 2020.). Međutim, da bi se otvorilo pitanje trgovanja ljudima temeljem čl. 4. Konvencije, potrebno je utvrditi jesu li postojala sva tri elementa definicije trgovanja ljudima, odnosno radnja, sredstvo i svrha, a kako je propisano čl. 3 (a) Protokolom iz Palermo¹⁴ i čl. 4. (a) Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima¹⁵. Postojanje sredstva nije nužno ako se radi o djetetu ([S.M. protiv Hrvatske](#), br. 60561/14, st. 296., 25. lipnja 2020.).

ESLJP je utvrdio da su u predmetu podnositeljice očigledno postojala dva elementa, odnosno radnja i svrha. Naime, kazneni sud koji je osudio X-a je utvrdio da je X u dva navrata vrbovao podnositeljicu, istovremeno joj pružajući zaštitu i prijevoz, a sve u svrhu iskorištavanja dobiti koju je ona zaradila pružanjem seksualnih usluga.

U odnosu na treći element, sredstvo, ESLJP je utvrdio da nisu postojali dokazi da je X upotrijebio nasilje i prijetnje nasiljem da bi prisilio podnositeljicu da pruža seksualne usluge za njegovu korist. Međutim, prema međunarodnom pravu suvremeno trgovanje ljudima obuhvaća suptilnije metode, kao što su prijevara, psihološki pritisak i zlouporaba ranjivosti. Podnositeljica je bila siromašna i psihički nestabilna mlada žena narušenog odnosa s roditeljima, porijeklom iz malog sela, dok je X bio par godina stariji, ranije osuđivan te je svakodnevno radio sa seksualnim radnicima i surađivao sa svodnicima od čega je očito profitirao. X je pozvao podnositeljicu da živi s njim i njegovom obitelji, upoznao ju je s mogućnošću seksualnog rada, te istovremeno preuzeo ulogu njezinog zaštitnika.

¹³ Analiza presude dostupna je na [hrvatskom jeziku](#).

¹⁴ Čl. 3. (a) [Protokola o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv međudržavnog kriminala](#)

„Članak 3. (a) „*krijumčarenje osoba*“ znači vrbovanje, prijevoz, transfer, pružanje utočišta i prihvata osoba, pomoću prijetnje ili uporabe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, zlorabe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu izrabljivanja. Izrabljivanje će minimalno uključiti, iskorištavanje prostitucije drugih ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, podčinjavanje ili odstranjivanje organa.“

¹⁵ Čl. 4. (a) [Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima](#)

„a) »trgovanje ljudima« znači vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvata osoba, uz primjenu prijetnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, obmane, zlorabe ovlasti ili osjetljivog položaja ili uz davanje ili primanje novčanih sredstava ili drugih koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, a u svrhu njezina iskorištavanja. Iskorištavanje, u najmanju ruku, uključuje iskorištavanje prostituiranja drugih osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili pružanje usluga, ropstvo ili ropstvu slične odnose, služenje ili odstranjivanje tjelesnih organa“

Mogućnost da žrtve trgovanja ljudima potražuju naknadu izgubljene zarade, osobito zarade koju su im oduzeli trgovci ljudima, predstavljala bi jedan od načina osiguranja restitutio in integrum za te žrtve nadoknadom punog opsega štete koju su pretrpjele.

Podnositeljici je oduzeo osobnu iskaznicu te zadržao zaradu od njezine prostitucije što je dovelo do njezinog osjećaja ovisnosti o njemu. Također, X i podnositeljica su neko vrijeme bili u intimnoj vezi. Postojali su dokazi da je X iskorištavao emocionalnu i socijalnu ranjivost podnositeljice kako bi kontrolirao njezino ponašanje. Prijetio je da će stanovnicima sela iz kojeg ona dolazi otkriti da se bavi prostitucijom.

U tim okolnostima, činjenica da je podnositeljica, barem u početku, pristala pružati seksualne usluge za korist X-a nije bila odlučna. Sukladno odredbama Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima, takav pristanak nema značaja ako se utvrdi postojanje bilo kojeg sredstva trgovanja ljudima.

Slijedom navedenog, ESLJP je smatrao da su u predmetu podnositeljice bila prisutna sva tri elementa iz definicije trgovanja ljudima, odnosno radnja, sredstvo i svrha, te da je čl. 4. Konvencije primjenjiv u ovom slučaju.

Postoji li prema članku 4. Konvencije pozitivna obveza države da se žrtvama trgovanja ljudima omogući da postave zahtjev za naknadu štete od počinitelja na ime izgubljene zarade?

U predmetu podnositeljice, ESLJP je po prvi put odlučivao postoji li prema čl. 4. Konvencije pozitivna obveza da se žrtvama trgovanja ljudima omogući potraživanje naknade štete od počinitelja na osnovu izgubljene zarade.

Pri ocjeni postoji li prema čl. 4. Konvencije takva pozitivna obveza, ESLJP je istaknuo iduća tri temeljna pravila:

- 1) Predmet i svrha Konvencije, kao instrumenta za zaštitu pojedinaca, je jamčiti prava koja su praktična i učinkovita ([Artico protiv Italije](#), br. 6694/74, st. 33., 13. svibanj 1980.);
- 2) Konvencija i njezini Protokoli se trebaju tumačiti u suglasnosti s ostalim pravilima međunarodnog prava, čiji su također dio ([Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine](#) [VV], br. 35763/97, st. 55., 21. studeni 2001.). ESLJP je već utvrdio da se čl. 4. Konvencije, posebice mora tumačiti u skladu s Konvencijom o suzbijanju trgovanja ljudima. U tome se treba voditi tumačenjem te Konvencije od strane GRETA-e, stručnog tijela nadležnog za nadzor provedbe Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima ([Chowdury i drugi protiv Grčke](#), br. 21884/15, st. 104., 30. ožujka 2017.). Međutim, čak i kada se poziva na odredbe drugih instrumenata međunarodnog prava, ESLJP ne ispituje usklađenost s njima, već ispituje predmet sukladno odredbama Konvencije i njezinih Protokola ([Tănase protiv Moldavije](#), br. 7/08, st. 176., 27. travnja 2010.).

- 3) Pri tumačenju Konvencije i njezinih Protokola, ESLJP može uzeti u obzir razvoj domaćih pravnih sustava koji idu u smjeru stvaranja konsenzusa između ugovornih država na određenom području ([Magyar Helsinki Bizottság](#)¹⁶ [VV], br. 18030/11, st. 138., 8. studenog 2016.).

U odnosu na čl. 4. Konvencije nije odlučna činjenica što ESLJP nije predvidio pozitivnu obvezu država kojom bi omogućio žrtvama trgovanja ljudima da tuže svoje počinitelje za naknadu izgubljene zarade. Takva obveza nije predviđena ni čl. 2. Konvencije, iako su posebne obveze kao što su, npr. obveza plaćanja ili mogućnost traženja naknade, već odavno predviđene u okviru nekih drugih članaka Konvencije, a koji kao ni čl. 4. o tome ništa ne navode ([James i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine](#), br. 8793/79, st. 54., 21. veljače 1986.).

Zajedno sa čl. 2. i 3. Konvencije, čl. 4. odražava jednu od temeljnih vrednota demokratskog društva. Obveze država ugovornica prema čl. 4. Konvencije moraju biti sveobuhvatne kako je predviđeno Protokolom iz Palerma i Konvencijom o suzbijanju trgovanja ljudima. Samo kombinacija mjera (uključujući mjere za zaštitu žrtava trgovanja ljudima kao i progon i kažnjavanje odgovornih osoba) može biti učinkovita u borbi protiv trgovanja ljudima. Raspon zaštitnih mjera u domaćem pravu mora biti dovoljno opširan da osigura učinkovitu zaštitu prava žrtava trgovanja ljudima ([Rantsev protiv Cipra i Rusije](#), br. 25965/04, st. 284., 7. siječnja 2010.).

Sudska praksa ESLJP-a vezana za odgovor na trgovanje ljudima prethodno je bila usmjerena na istragu i kažnjavanje. Iako su iste nužne za odvratanje od daljnjeg počinjenja, takve mjere ne mogu izbrisati imovinsku štetu koju su pretrpjele žrtve trgovanja ljudima, niti im mogu pomoći pri oporavku od proživljenog iskustva.

Mogućnost da žrtve trgovanja ljudima potražuju naknadu izgubljene zarade, osobito zarade koju su im oduzeli trgovci ljudima, predstavljala bi jedan od načina osiguranja *restitutio in integrum* za te žrtve nadoknadom punog opsega štete koju su pretrpjele. ESLJP je utvrdio da bi takva naknada znatno doprinijela osiguranju financijskih sredstava žrtvama da ponovo izgrade svoje živote, te održavanju njihovog dostojanstva. Također, pomogla bi u njihovom oporavku te bi umanjila rizik da ponovo postanu žrtve trgovanja ljudima. Slijedom navedenog, takva naknada se mora uzeti kao bitan dio integriranog odgovora države na trgovanje ljudima sukladno čl. 4. Konvencije. Štoviše, obeštećenje žrtve bi trebalo predstavljati glavno razmatranje iz perspektive ljudskih prava. Također, takva naknada bi onemogućila počinitelje da uživaju sredstva ostvarena kaznenim djelom, čime bi se smanjila ekonomska korist od počinjenja kaznenog djela trgovanja ljudima.

ESLJP je naglasio da i Protokol iz Palerma i Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima, a koji su na snazi u svih četrdeset i šest država ugovornica, propisuju opću obvezu da se žrtvama trgovanja ljudima omogući traženje naknade. Parlamentarna skupština Vijeća Europe je također preporučila da počinitelji trebaju platiti odštetu žrtvama trgovanja ljudima. Također, navela je da bi u središtu radnji koje se poduzimaju, glavni interes trebao biti na povratku prava i dostojanstva žrtava.

¹⁶ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#).

U posljednje vrijeme sve više država (Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Njemačka, Nizozemska, Norveška i Ujedinjena Kraljevina) omogućava žrtvama trgovanja ljudima da potražuju naknadu od svojih počinitelja za dobit koju su isti ostvarili iskorištavajući ih. U odnosu na druge države članice značajno je da, iako navedena problematika nije izričito uređena, ne postoji zakonodavstvo koje izričito brani takvu mogućnost, izuzev Bugarske i možda Malte.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da čl. 4. Konvencije za države ugovornice stvara pozitivnu obvezu da omoguće žrtvama trgovanja ljudima postaviti zahtjev prema počiniteljima za naknadu izgubljene zarade. Stoga, način na koji su bugarski sudovi postupali povodom zahtjeva podnositeljice za naknadu imovinske štete protiv X-a, a vezano uz dobit koju je on navodno oduzeo od nje, treba ispitati temeljem čl. 4. Konvencije.

Je li odbacivanje zahtjeva podnositeljice za naknadu štete protiv X-a dovelo do povrede pozitivne obveze temeljem čl. 4. Konvencije?

Države članice imaju određenu slobodu procjene pri ispunjavanju svojih pozitivnih obveza temeljem čl. 4. Konvencije. ESLJP mora utvrditi jesu li sredstva ispunjenja te pozitivne obveze, kao i argumenti koje su iznijela nacionalna tijela bili razumni i razmjerni.

Bugarski sudovi su naveli dva razloga za odbacivanje zahtjeva podnositeljice za naknadu izgubljene zarade protiv X—a: 1) čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona¹⁷ i 2) dobar moral.

U odnosu na prvi razlog, u pravilu se može prihvatiti da su nacionalni sudovi išli za time da uskrate pravni lijek nekome tko postavlja zahtjev za povrat novca zarađenog kriminalnim ponašanjem, te su na taj način htjeli osuditi takvo ponašanje. Također, u to vrijeme u Bugarskoj je zarada od prostitucije mogla biti nezakonita pod određenim uvjetima. Međutim, ESLJP je istaknuo da nijedno nacionalno tijelo nije ni u jednom trenutku utvrdilo da je ponašanje podnositeljice ispunilo sve sastavne elemente kaznenog djela predviđenog čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona. Nadalje, i same bugarske vlasti su priznale da se čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona temeljio na zastarjelim društvenim stavovima i političkim razmatranjima iz totalitarnog komunističkog režima. Slijedom navedenog, sporna odredba Kaznenog zakona je bila nespojiva s ustavnim uređenjem utemeljenim na vladavini prava i poštovanju ljudskih prava. Istu tu odredbu bugarski Ustavni sud je naknadno proglasio protuustavnom.

ESLJP je utvrdio da čl. 4. Konvencije pred države ugovornice stavlja pozitivnu obvezu da omoguće žrtvama trgovanja ljudima da postavite zahtjev prema počiniteljima za naknadu izgubljene zarade.

¹⁷ Čl. 329. st. 1. [Kaznenog zakona Bugarske](#)

„Svaka radno sposobna odrasla osoba koja dulje vrijeme ne obavlja društveno koristan rad, ali prima nezarađene prihode ostvarene na protuzakonit ili nemoralan način, biti će kažnjeni oduzimanjem slobode do dvije godine ili uvjetnom kaznom.“

ESLJP je primijetio da je trenutno u međunarodnom i europskom pravu prisutan trend usmjeren k tome da se prostitucija ne gleda kao prijekorno ponašanje onih koji se bave njome, već kao oblik iskorištavanja tih osoba, te kao kršenje njihovih ljudskih prava. Naveo je i da je sporna odredba Kaznenog zakona zapravo išla u korist svodnicima i trgovcima ljudima koji su iskorištavali prostituciju, te je podupirala poruku žrtvama da će ih nadležna tijela prije kazniti, nego im pružiti podršku. ESLJP je istaknuo da bi se kaznena represija trebala preusmjeriti na one koji se bave iskorištavanjem prostitucije, dok bi se žrtvama trebalo omogućiti traženje i dobivanje pomoći.

Slijedom navedenog, ESLJP nije prihvatio kao dostatan prvi razlog za odbacivanje zahtjeva podnositeljice pred nacionalnim sudovima, odnosno da je zarada koju je ona potraživala bila u suprotnosti s čl. 329. st. 1. bugarskog Kaznenog zakona.

U odnosu na drugi razlog, ESLJP je istaknuo da se mora uzeti u obzir zabrinutost oko pitanja

ESLJP je primijetio da je trenutno u međunarodnom i europskom pravu prisutan trend usmjeren k tome da se prostitucija ne gleda kao prijekorno ponašanje onih koji se bave njome, već kao oblik iskorištavanja tih osoba, te kao kršenje njihovih ljudskih prava.

morala u tako osjetljivom području kao što je prostitucija kojoj se pristupa različito u raznim pravnim sustavima ovisno o razumijevanju dotičnog društva. Također, naveo je i mišljenje Parlamentarne skupštine Vijeća Europe koja je utvrdila da bi ljudska prava trebala biti glavni kriterij pri stvaranju i provedbi politika o prostituciji i trgovanju ljudima. Teško da bi se odluka kojom se X-u nalaže

da vrati podnositeljici zaradu koju joj je oduzeo smatrala uvredom morala u Bugarskoj, bez obzira na činjenicu da je ta zarada stečena prostitucijom.

Prigovor podnositeljice nije se odnosio na dobrovoljni seksualni rad, već na njezino iskorištavanje u svrhu prisilne prostitucije, što je nespojivo s ljudskim dostojanstvom (*S.M. protiv Hrvatske*, br. 60561/14, st. 296., 25. lipnja 2020.).

Obzirom na činjenicu da je u međunarodnim instrumentima, kao i u postupku pred bugarskim Ustavnim sudom, stavljen značajan naglasak na prava žrtava trgovanja ljudima, ESLJP nije mogao prihvatiti da jednostavno upućivanje bugarskih sudova na nemoralan karakter zarade predstavlja dovoljno opravdanje za nepoštovanje pozitivne obveze da se žrtvi trgovanja ljudima omogući traženje naknade izgubljene zarade od trgovca ljudima.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da se odluka o odbijanju zahtjeva podnositeljice za naknadu izgubljene zarade protiv X-a ne može smatrati uspostavljanjem pravedne ravnoteže između njezinih prava prema čl. 4. Konvencije i interesa zajednice, unatoč polju slobode procjene tužene države. Stoga je utvrdio povredu čl. 4. Konvencije.

PRAVEDNA NAKNADA

6.000 EUR na ime neimovinske štete

3.100 EUR na ime troškova i izdataka

KLJUČNE RIJEČI

- *zabrana ropstva i prisilnog rada*
- *pozitivne obveze države*
- *prostitucija*
- *trgovina ljudima*
- *naknada izgubljene zarade*

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

PRAVO NA POŠTENO SUĐENJE

ČLANAK 6.

1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.

WAŁĘSA PROTIV POLJSKE

zahtjev br. 50849/21

presuda vijeća od 20. studenog 2023.

**STRUKTURNI PROBLEMI PRAVOSUDNOG SUSTAVA POLJSKE,
KOJI UKLJUČUJU I POSTUPAK IZVANREDNE REVIZIJE,
DOVODE DO OPETOVANIH POVREDA PRAVA NA POŠTENO SUĐENJE
TE ZAHTIJEVAJU PODUZIMANJE ŽURNIH I SVEOBUHVAJNIH ZAKONODAVNIH I DRUGIH
MJERA U POSTUPKU IZVRŠENJA PRESUDE**

ČINJENICE

Podnositelj zahtjeva, Lech Wałęsa je poljski političar, jedan od vođa velikog radničkog štrajka 1980. i suosnivač, a potom i vođa neovisnog sindikata Solidarnost, koji je zbog svoje borbe protiv komunističkih vlasti 1983. nagrađen Nobelovom nagradom za mir. Podnositelj zahtjeva ujedno je bio i prvi demokratski predsjednik Poljske u razdoblju od 1990. do 1995. Kada se 2000. ponovno kandidirao na predsjedničkim izborima, podnositelj je dao „lustracijsku izjavu“ koju su u Poljskoj morali dati svi kandidati koji su se kandidirali za obavljanje javnih dužnosti, a sukladno kojoj je podnositelj tvrdio da nije surađivao s tajnim službama u razdoblju od 1944. do 1990. Istinitost njegove izjave potvrdili su poljski sudovi, a Institut za nacionalno sjećanje 2005. podnositelju zahtjeva dodijelilo je i status žrtve komunističkog režima. Međutim, status podnositelja kao žrtve bio je predmet mnogih javnih rasprava i polemika zbog stava određenog dijela stanovništva, mahom podržavatelja i članova stranke Pravo i pravda, da je podnositelj bio suradnik tajnih službi. Gostujući u televizijskoj emisiji u kojoj se raspravljalo o dodijeli statusa žrtve komunističkog režima podnositelju zahtjeva, g. Wyszkowski, član bivše antikomunističke oporbe koji se kasnije priklonio politikama i stavovima stranke Pravo i pravda, izjavio je da je tijekom 1970.-ih podnositelj bio plaćeni suradnik tajnih službi. Podnositelj je protiv njega pokrenuo

parnični postupak zbog klevete. G. Wyszkowski je pravomoćno osuđen 2011. te mu je naloženo objaviti javnu ispriku. No 2020. glavni državni odvjetnik, koji je ujedno bio i ministar pravosuđa te član tada vladajuće stranke Pravo i pravda¹⁸, podnio je izvanrednu reviziju protiv pravomoćne presude ističući da je presudu potrebno ponovno ispitati zbog poštovanja načela demokratske države u kojoj se jamči sloboda govora te provedbe načela socijalne pravde. Vijeće za izvanrednu reviziju i javne poslove (VIR) je 2021. preinačilo pravomoćnu presudu, ukinuvši obvezu g. Wyszkowskiom objaviti javnu ispriku podnositelju.

PRIGOVORI

Podnositelj zahtjeva prigovorio je pred ESLJP-om zbog povrede prava na pošteno suđenje, smatrajući da VIR ne predstavlja zakonom uspostavljeni neovisan i nepristran sud te da je preispitivanje i izmjena pravomoćne presude u postupku izvanredne revizije predstavljalo povredu načela pravne sigurnosti, dok je preinaka pravomoćne presude predstavljala povredu prava na poštovanje privatnog života.

OCJENA ESLJP-a

Članak 6.

- (i) Pravo na zakonom ustanovljen neovisan i nepristran sud

Ocjenjujući predstavlja li VIR sud uspostavljen zakonom, ESLJP je uputio na svoja utvrđenja u predmetu [Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda \[VV\]](#)¹⁹ (br. 26374/18, stavci 211.-234., 1. prosinca 2020.) u kojem je ESLJP razjasnio značenje prava na zakonom uspostavljen sud, naglasivši da je u državi utemeljenoj na načelu vladavine prava pojmu „suda“ svojstveno da je sastavljen od sudaca izabranih na temelju objektivnih kompetencija i moralnog integriteta potrebnih za obavljanje sudačke dužnosti. Stoga, „zakonom uspostavljen sud“ svakako podrazumijeva i postupak imenovanja sudaca koji ne smije biti obilježen nepravilnostima koje bi dovele u pitanje istaknuto pravo. U tom smislu, ESLJP je razvio i test ispitivanja eventualnih nepravilnosti u tri koraka:

- (i) Je li došlo do očite povrede nacionalnog prava;
(ii) Odnosi li se kršenje nacionalnog prava na bilo koje temeljno pravilo postupka imenovanja sudaca; te
(iii) Jesu li navodna kršenja prava na „zakonom ustanovljen sud“ bila učinkovito preispitana i ispravljena od strane nacionalnih sudova.

¹⁸ To je bilo moguće zbog zakonskih izmjena iz 2017., kojim izmjenama je i pri Vrhovnom sudu osnovano posebno Vijeće za izvanrednu reviziju i javne poslove (dalje: VIR). Za više informacija o spornoj zakonskoj reformi upućujemo na presudu ESLJP, *Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske* (br. 49868/19 i 57511/19, stavci 272.-355., 8. studenog 2021.).

¹⁹ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

Primjenjujući taj test, ESLJP je zaključio da su ozbiljne nepravilnosti u postupku imenovanja sudaca u VIR ugrozile njegov legitimitet u tolikoj mjeri da se on ne može smatrati „sudom“ koji je „uspostavljen zakonom“ u smislu članka 6. stavka 1. Konvencije. Posljedično, predmet podnositelja predstavlja samo još jedan u nizu u kojem je ESLJP utvrdio povredu članka 6. Konvenciju u odnosu na Poljsku u predmetima u kojima je recentno odlučivao o

*ESLJP je primijetio da je u Poljskoj VIR bio isključivo nadležan odlučivati o izuzeću sudaca čime su, pored svih ostalih ovlasti koje je VIR imao, njegove ovlasti proširene i na pitanja koja se odnose na neovisnost poljskog pravosuđa. Navedeno je predstavljalo neprihvatljivo odstupanje od temeljnog načela *nemo iudex in causa sua* i nespojivo je s pravom na pošteno suđenje.*

prigovorima istaknutim zbog neovisnosti i nepristranosti sudstva u tuženoj državi.²⁰

Dodatno, ESLJP je primijetio da je u nacionalnom postupku podnositelj neuspješno tražio izuzeće svih sudaca koji su činili VIR, osporavajući da je njihovo imenovanje u sporno vijeće Vrhovnog suda bilo u skladu s vladavinom prava. Njegov zahtjev za izuzećem sudaca

odbačen je (odnosno odbijen u odnosu na jednog suca) bez dodatnog objašnjenja od strane suca pojedinca VIR-a koji je u predmetu podnositelja ujedno bio i sudac izvjestitelj. ESLJP je primijetio da je u Poljskoj VIR bio isključivo nadležan odlučivati o izuzeću sudaca čime su, pored svih ostalih ovlasti koje je VIR imao, njegove ovlasti proširene i na pitanja koja se odnose na neovisnost poljskog pravosuđa. ESLJP je smatrao da to predstavlja neprihvatljivo odstupanje od temeljnog načela *nemo iudex in causa sua* i nespojivo je s pravom na pošteno suđenje.

ESLJP je stoga utvrdio da je podnositelju povrijeđeno pravo na zakonom uspostavljen neovisan i nepristran sud koji se jamči člankom 6. Konvencije.

(ii) Pravna sigurnost

Pravna sigurnost, odnosno pravo stranaka u postupku da se ne dovodi u pitanje pravomoćna sudska odluka, u biti pretpostavlja poštovanje načela *res iudicata*. Na temelju tog načela, nijedna stranka nije ovlaštena tražiti preispitivanje pravomoćne i obvezujuće presude samo radi ostvarivanja ponovnog suđenja i nove odluke o predmetu. Preispitivanje se ne bi trebalo koristiti kao prikrivena žalba. Puka mogućnost da postoje dva mišljenja o predmetu nije dostatan razlog za ponovno ispitivanje predmeta. Stoga, odstupanje od načela *res iudicata* opravdano je samo kada je to nužno zbog značajnih i uvjerljivih okolnosti poput: ispravljanja temeljnog nedostatka ili pogrešne primjene prava (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], br. 26374/18, stavak 238., 1. prosinca 2020.). U svjetlu gore navedenih općih načela, ESLJP je prvo ocijenio način na koji je uređena sporna izvanredna revizija, a onda i učinke koje je ukidanje pravomoćne presude od strane VIR-a imalo za podnositelja.

²⁰ [Reczkowicz protiv Poljske](#) (br. 43447/19, stavci 216.-282., srpnja 2021.), [Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske](#) (br. 49868/19 i 57511/19, stavci 272.-355., 8. studenog 2021.), [Advance Pharma sp. z o.o. protiv Poljske](#), br. 1469/20, stavci 4.-78. i 95.-225., 3. veljače 2022.)

U kontekstu općih značajki izvanredne revizije, ESLJP je iznio niz razloga zašto poljski sustav izvanredne revizije pred VIR-om nije smatrao sukladnim s Konvencijom. Naime, ESLJP je negativnim ocijenio činjenicu da postupak najčešće pokreće glavni državni odvjetnik koji je nakon zakonskih izmjena iz 2017. istovremeno obnašao i funkciju ministra pravosuđa, te da su razlozi za podnošenje i dopuštanje izvanredne revizije bili nejasni i općeniti poput „poštovanje načela socijalne pravde“, a što je zauzvrat ostavljalo prostor za proizvoljnost i arbitrarne odluke. Ujedno, pravomoćne odluke mogu se osporavati i na temelju „očite proturječnosti između bitnih zaključaka suda i sadržaja dokaza prikupljenih u predmetu, što u praktičnom smislu znači da godinama nakon spornih događaja i djelujući kao sud treće ili četvrte instance, VIR može odlučivati o činjenicama predmeta.

Osim kritike tko i iz kojih razloga može pokrenuti postupak izvanredne revizije, ESLJP je spornim smatrao i vremenski rok u kojem se moglo tražiti preispitivanje pravomoćnih presuda. Naime, sukladno zakonskim iznimkama izvanredna revizija mogla se podnijeti i u odnosu na presude stare 20 godina.

Konačno, pozivajući se na svoja prethodna utvrđenja vezana uz nepravilnosti i način na koji su suci, članovi VIR-a, odabrani i imenovani te narušenost legitimiteta tog sudačkog tijela ([Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske](#), br. 49868/19 i 57511/19, 8. studenog 2021.), ESLJP je ponovio da se VIR ne može smatrati niti neovisnim i nepristranim, niti sudom uspostavljenim zakonom u smislu Konvencije. Činjenica da je u okviru izvanredne revizije VIR-u dodijeljena široka ovlast preispitivati pravna i činjenična utvrđenja pravomoćnih presuda, prema zaključku ESLJP-a samo dodatno naglašava značaj problema.

ESLJP je utvrdio da je postupak izvanredne revizije u biti predstavljao prikrivenu žalbu kojom je preispitan predmet okončan pravomoćnom presudom prije više od 9 godina, a koji je prethodno ispitan na 6 razina nadležnosti. ESLJP nije pronašao postojanje bilo kakvih uvjerljivih okolnosti koje bi išle u prilog ponovnom otvaranju predmeta jer izvanredna revizija nije poslužila za ispravljanje temeljnih nedostataka u postupku pred nižim sudovima poput: zlouporabe postupka, očite pogreške u primjeni materijalnog prava ili ozbiljne povrede sudskog postupka ([OOO Link Oil SPB protiv Rusije \(odl.\)](#), br. 42600/05, 25. lipnja 2009.). Obrazloženje VIR-a da je spornom presudom g. Wyzkowskom izrečena pretjerano stroga i nerazmjerna sankcija, i to ne samo u smislu poljskog Ustava već i članka 10. Konvencije, ESLJP je smatrao neprihvatljivim jer je sukladno pravomoćnoj presudi jedino trebao objaviti javnu ispriku. Slijedom navedenog, sve okolnosti predmeta ukazivale su na zaključak da je ministar pravosuđa dvojbene državne mehanizme iskoristio za svoje osobno razračunavanje i progon podnositelja, koristeći pritom svoje iznimne zakonske ovlasti pri osporavanju pravomoćnosti nepovoljne presude g. Wyzkowskog, s kojim je politički blisko povezan. ESLJP je stoga zaključio da je navedeno nedvojbeno

Sve okolnosti predmeta ukazivale su na zaključak da je ministar pravosuđa dvojbene državne mehanizme iskoristio za svoje osobno razračunavanje i progon podnositelja, koristeći pritom svoje iznimne zakonske ovlasti pri osporavanju pravomoćnosti nepovoljne presude g. Wyzkowskom, s kojim je politički blisko povezan.

predstavljalo zlouporabu pravnih postupaka od strane državne vlasti utvrdivši povredu članka 6. Konvencije i zbog povrede načela pravne sigurnosti.

Članak 8.

Poljska Vlada je isticala da izmjena pravomoćne presude nije značajno utjecala na ugled i privatan život podnositelja da bi članak 8. Konvencije bio primjenjiv ([Denisov protiv Ukrajine \[VV\]](#)²¹, br. 76639/11, 25. rujna 2018.).

Međutim, uzimajući u obzir da je podnositelj zahtjeva jedna od najpoznatijih osoba iz suvremene Poljske povijesti zbog vodstva sindikata Solidarnost i antikomunističkih aktivnosti zbog kojih je dobio i Nobelovu nagradu za mir, ESLJP je odbacio prigovor poljske vlade o neprimjenjivosti članka 8. Konvencije. Naime, očito je da su izjave g. Wyszowskog u kojima podnositelja zahtjeva optužuje za plaćenu suradnju s komunističkom tajnom službom 1970.-ih, u suprotnosti s onim što se uobičajeno smatra njegovim najvećim životnim postignućem. Posljedično, VIR-ovo ukidanje pravomoćne presude kojom je g. Wyszowskom naloženo da se javno ispričat zbog spornih izjava, nužno je imalo negativan utjecaj na podnositeljev privatan život, zbog čega je ESLJP utvrdio da je članak 8. Konvencije primjenjiv.

Oslanjajući se na gore navedene zaključke temeljem kojih je utvrdio povredu članka 6. Konvencije, ESLJP je zaključio da miješanje u privatan život podnositelja nije bilo zakonito. Konkretnije, nije se temeljilo na zakonu koji bi podnositelju pružio odgovarajuću zaštitu protiv proizvoljnosti i spriječio zlouporabu postupka od strane glavnog državnog odvjetnika.

Stoga je ESLJP u predmetu podnositelja utvrdio i povredu članka 8. Konvencije.

Članak 46. i Pravilo 61. Poslovnika Suda

Uzastopne pravosudne reforme koje su u Poljskoj provedene nakon 2017. značajno su povećale utjecaj izvršne vlasti na sudsku vlast te su dovele do slabljenja sudstva kao autonomne grane državne vlasti ([Grzęda protiv Poljske \[VV\]](#)²², br. 43572/18, stavak 358., 15. ožujka 2022.). Posljedično, od kada je donio presudu u predmetu [Xero Flor w Polsce sp. z o.o protiv Poljske](#). (br. 4907/18, 7. svibnja 2021.) ESLJP je do dana donošenja presude u predmetu podnositelja donio 10 presuda u kojima je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. Konvencije, uglavnom zbog povrede prava na zakonom uspostavljen neovisan i nepristran sud, a vezano uz neki aspekt spornih pravosudnih reformi. Pritom, dodatnih 492 zahtjeva koji su dostavljeni ESLJP-u i odnose se na pravosudnu reformu (od kojih su 202 zahtjeva već komunicirana), čekaju na rješavanje.

No, iako se samo nekolicina predmeta koji su trenutno u tijeku pred ESLJP-om odnosi na postupke izvanredne revizije, dvostruka povreda članka 6. stavka 1. Konvencije utvrđena u predmetu podnositelja ukazuje na postojanje strukturnih ili sustavnih problema koji su

²¹ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

²² Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

međusobno povezani i koji bi u Poljskoj mogli kontinuirano utjecati na brojne osobe te dovesti do novih povreda.

Članak 46. i Pravilo 61. Poslovnika Suda

Uzastopne pravosudne reforme koje su u Poljskoj provedene nakon 2017. značajno su povećale utjecaj izvršne vlasti na sudsku vlast te su dovele do slabljenja sudstva kao autonomne grane državne vlasti ([Grzęda protiv Poljske \[VV\]](#)²³, br. 43572/18, stavak 358., 15. ožujka 2022.). Od kada je donio prvu presudu o ovoj problematici u predmetu [Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske](#). (br. 4907/18, 7. svibnja 2021.) ESLJP je do dana donošenja presude u predmetu podnositelja donio 10 presuda u kojima je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. Konvencije zbog povrede prava na zakonom uspostavljen neovisan i nepristran sud radi spornih pravosudnih reformi. Usto, dodatnih 492 zahtjeva pred ESLJP-om koji se tiču tih reformi, čekaju na rješavanje.

U lipnju 2023. [Odbor ministara](#) izrazio je ozbiljnu zabrinutost zbog toga što poljske vlasti odbijaju izvršavati presude ESLJP-a pozivajući se pritom na praksu poljskog Ustavnog suda²⁴ koji smatra da ESLJP svojom praksom stvara nove norme i prava međunarodnog prava, različite od onih koje su države članice prihvatile kada su pristupile Konvenciji. Po mišljenju poljskog Ustavnog suda te "nove norme" nastale tumačenjem članka 6. stavka 1. Konvencije bile su nespojive s poljskim Ustavom.

U svjetlu svega iznesenog i uzimajući u obzir ozbiljnost situacije, ESLJP je sukladno Pravilu 61. Poslovnika Suda pokrenuo postupak donošenja pilot presude zbog utvrđenih strukturnih problema..

Imajući u vidu i činjenicu da su se poljske vlasti oglušile na upute koje je ESLJP iznio u svojim ranijim presudama, ESLJP je donio pilot presudu kojom je, u okviru općih mjera koje Poljska mora provesti, izrekao jasne i detaljne smjernice koje se moraju poduzeti kako bi se stalo na kraj sistematičnim kršenjima članka 6. stavka 1. Konvencije i nacionalno pravno uređenje uskladilo s načelom vladavine prava. Također, iščekujući usvajanje istaknutih općih mjera, slični predmeti koje ESLJP još nije komunicirao Poljskoj odgodit će se na godinu dana od objave ove presude.

²³ Sažetak presude dostupan je i na hrvatskom jeziku.

²⁴ Presuda poljskog Ustavnog suda posl. br.: K 7/21 od 22. ožujka 2022.

PRAVEDNA NAKNADA:

30.000 EUR na ime neimovinske štete

KLJUČNE RIJEČI

- *pravo na pošteno suđenje*
- *pravo na zakonom ustanovljen neovisan i nepristran sud*
- *načelo pravne sigurnosti*
- *pravo na poštovanje privatnog života*
- *pravosudna reforma*
- *pilot presuda*

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

NEMA KAZNE BEZ ZAKONA

ČLANAK 7.

1. Nitko ne može biti proglašen krivim za kazneno djelo počinjeno činom ili propustom koji, u času počinjenja, po unutrašnjem ili po međunarodnom pravu nisu bili predviđeni kao kazneno djelo. Isto se tako ne može odrediti teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kad je kazneno djelo počinjeno.

2. Ovaj članak ne priječi suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u času počinjenja predstavljao kazneno djelo u skladu s općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda.

YÜKSEL YALÇINKAYA PROTIV TURSKJE

zahtjevi br. 15669/20

presuda velikog vijeća od 26. rujna 2023.

KAZNENA OSUDA ZBOG UPORABE APLIKACIJE ZA RAZMJENU PORUKA DOVELA DO POVREDE ČL. 6. ST. 1., ČL. 7. I ČL. 11. KONVENCIJE

ČINJENICE

Podnositelj zahtjeva, učitelj u javnoj školi, osuđen je zbog članstva u terorističkoj organizaciji „Fetullahist Terror Organisation“ (dalje: FETÖ/PDY), poznatoj i kao „Gülen pokret“. Turske vlasti su smatrale da su članovi FETÖ/PDY, a koji su se infiltrirali u turske oružane snage, bili odgovorni za pokušaj državnog udara. Turska obavještajna agencija (*Milli İstihbarat Teşkilatı*, dalje: MIT) pristupila je glavnom poslužitelju aplikacije za razmjenu šifriranih poruka „ByLock“, radi prikupljanja informacija o nezakonitim aktivnostima FETÖ/PDY. Temeljem podataka koje je prikupio MIT, pokrenute su brojne istrage protiv korisnika aplikacije ByLock zbog sumnje u njihovo članstvo u FETÖ/PDY, uključujući i podnositelja zahtjeva. Glavni dokaz protiv podnositelja bila je činjenica da je koristio ByLock aplikaciju, za koju su turske vlasti vjerovale da služi komunikaciji između članova FETÖ/PDY. Nadalje, utvrđeno je da je podnositelj imao dva računa u banci Bank Asya, a koja je podržavala FETÖ/PDY, te da je bio član sindikata Aktif Eğitim-Sen i Udruge dobrovoljnih edukatora Kayserija, a koji su oboje ukinuti zbog povezanosti s FETÖ/PDY. Sud za teška kaznena djela u Kayseriju je proglasio podnositelja krivim zbog članstva u oružanoj terorističkoj organizaciji te ga je osudio na kaznu zatvora u trajanju od šest godina i tri mjeseca. Podnositelj se bezuspješno žalio višim sudskim instancama.

PRIGOVORI

Podnositelj zahtjeva je pred ESLJP-om prigovorio da je njegova kaznena osuda zbog navodnog članstva u oružanoj terorističkoj organizaciji povrijedila njegovo pravo na pošteno suđenje, pravo da nema kazne bez zakona, kao i pravo na slobodu okupljanja i udruživanja.

OCJENA ESLJP-a

Članak 7. Konvencije – nema kazne bez zakona

Jamstvo predviđeno pravom da nema kazne bez zakona predstavlja temeljni element vladavine prava, te kao takvo zauzima ključno mjesto u konvencijskom sustavu zaštite. Navedeno pravo se ne može derogirati za vrijeme rata ili drugog izvanrednog stanja sukladno čl. 15. Konvencije. To pravo bi se trebalo tumačiti i primjenjivati kako proizlazi iz njegovog cilja i svrhe, na način da pruža učinkovitu zaštitu od proizvoljnog progona, osude i kažnjavanja ([Scoppola protiv Italije \(br. 2\)](#) [VV], br. 10249/03, st. 92., 17. rujna 2009.).

ESLJP je istaknuo da njegova zadaća u okviru čl. 7. Konvencije nije bila utvrditi je li podnositelj uistinu počinio djela koja mu se pripisuju, posebice je li koristio aplikaciju ByLock, a što on poriče, kao niti utvrditi njegovu individualnu kaznenu odgovornost. Navedeno su trebala utvrditi domaći sudovi. Međutim, zadaća ESLJP je utvrditi je li osuda podnositelja bila u skladu s načelom zakonitosti i predvidljivosti navedenim u čl. 7. Konvencije.

Osuda podnositelja se temeljila na odredbi turskog Kaznenog zakona koji predviđa kaznu za članove oružane organizacije osnovane u svrhu počinjenja kaznenih djela protiv državne sigurnosti i ustavnog poretka. Zakonodavni okvir kojim se uređuje članstvo u oružanoj terorističkoj organizaciji dopunjen je sudskom praksom Kasacijskog suda, koji je naveo da pojam „organizacija“ treba tumačiti kao okupljanje temeljeno na hijerarhijskoj strukturi, da pri ocjeni postojanja takve organizacije treba utvrditi ima li ona ili je imala dovoljan broj članova, kao i sredstva i opremu potrebne za počinjenje planiranih kaznenih djela, te da je za osudu pojedinca za članstvo u oružanoj terorističkoj organizaciji potrebno utvrditi organsku vezu optuženika s tom organizacijom, temeljenu na kontinuitetu, raznolikosti i intenzitetu njegovih ili njezinih aktivnosti, kao i da je ta osoba postupala svjesno i voljno unutar organizacijske hijerarhijske strukture i prihvatila njezine ciljeve.

ESLJP je istaknuo da je u predmetu podnositelja bilo ključno utvrditi je li njegova osuda za članstvo u oružanoj terorističkoj organizaciji bila dovoljno predvidljiva s obzirom na zahtjeve turskog prava, posebno u pogledu kumulativnog ispunjenja objektivnih i subjektivnih elemenata kaznenog djela.

Sukladno čl. 7. Konvencije nije dovoljno da je kazneno djelo jasno navedeno u domaćem pravu već mora postojati i jasno tumačenje i primjena tog prava u domaćoj sudskoj praksi. Propust domaćih sudova da se pridržavaju mjerodavnog zakona ili nerazumno tumačenje i primjena istog može dovesti do povrede čl. 7. Konvencije.

Kaznena osuda podnositelja za članstvo u FETÖ/PDY se u glavni temeljila na uporabi

ESLJP je utvrdio da iako se ByLock aplikacija mogla preuzeti s otvorenih izvora, te iako su njene navodno jedinstvene značajke bile zajedničke nekim drugim široko dostupnim aplikacijama, ByLock nije bio samo obična komercijalna aplikacija za razmjenu poruka.

aplikacije ByLock za razmjenu poruka. Uzimajući u obzir činjenicu da uporaba aplikacije ByLock nije bila kriminalizirana ili sankcionirana, turski sudovi su naglasili da njena uporaba nije predstavljala *actus reus* kaznenog djela članstva u oružanoj terorističkoj organizaciji, već se ista koristila kao dokaz u svrhu utvrđivanja krivnje pojedinca. Međutim, turski sudovi su istaknuli da

bi i sama činjenica korištenja ByLock aplikacije mogla predstavljati odlučujući dokaz pri ocjeni postojanja svih sastavnih dijelova kaznenog djela članstva u oružanoj terorističkoj organizaciji, neovisno o sadržaju razmijenjenih poruka ili identitetu osoba s kojima se pojedinac dopisivao. ESLJP je utvrdio da, iako se ByLock aplikacija mogla preuzeti s otvorenih izvora, te iako su njegove navodno jedinstvene značajke bile zajedničke nekim drugim široko dostupnim aplikacijama, ByLock nije bio samo obična komercijalna aplikacija za razmjenu poruka. Slijedom navedenog, utvrdio je da je korištenje te aplikacije *prima facie* moglo ukazivati na neku vrstu povezanosti s Gülen pokretom.

Iako su se turski sudovi pri donošenju presude protiv podnositelja pozivali i na njegovo članstvo u sindikatu i udruzi, kao i na činjenicu da je imao račun u banci Bank Asya, ESLJP je istaknuo da se njegova osuda temeljila na činjenici da je navodno koristio ByLock. Potonji dokaz su turski sudovi smatrali dovoljnim da bi utvrdili njegovo članstvo u oružanoj terorističkoj organizaciji pri čemu nisu dali smisleno obrazloženje. Naime, nejasno je kako je puka uporaba ByLock aplikacije dovela do zaključka da je podnositelj znao da je FETÖ/PDY skrivao terorističke ciljeve koje je namjeravao postići uporabom sile i nasilja ili da se podnositelj podvrgao volji FETÖ/PDY, da je posjedovao posebnu namjeru za ostvarenje ciljeva te organizacije, kao i da je sudjelovao u njezinim aktivnostima kao dio hijerarhije, ili da je dao bilo koji drugi materijalni ili subjektivni doprinos postojanju ili jačanju te organizacije, a kako je predviđeno nacionalnim pravom.

Turski sudovi su utvrdili postojanje kaznene odgovornosti podnositelju bez ocjene jesu li ispunjeni svi uvjeti postojanja članstva u oružanoj terorističkoj organizaciji, uključujući potrebnu namjeru. Takvo postupanje bilo je u suprotnosti s biti predmetnog kaznenog djela te s čl. 7. Konvencije.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da je podnositeljeva osuda za članstvo u naoružanoj terorističkoj organizaciji donesena bez prethodne individualizirane ocjene postojanja svih

sastavnih elemenata tog kaznenog djela. Takvo postupanje je bilo u suprotnosti sa zahtjevima domaćeg prava te načelima zakonitosti i predvidljivosti, a što predstavlja bit zaštite čl. 7. Konvencije. Iako uporaba ByLock-a nije predstavljala *actus reus* spornog kaznenog djela, tumačenje nacionalnih sudova je ustvari izjednačilo uporabu ByLock-a sa svjesnim i voljnim članstvom u oružanoj terorističkoj organizaciji.

Iako uporaba ByLock-a nije predstavljala actus reus spornog kaznenog djela, tumačenje nacionalnih sudova je ustvari izjednačilo uporabu ByLock-a sa svjesnim i voljnim članstvom u oružanoj terorističkoj organizaciji.

Zaključno, ESLJP je prepoznao poteškoće s kojima su se turske vlasti susrele u izvanrednoj situaciji kada je u državi došlo do pokušaja državnog udara. Unatoč tome, naglasio je da čl. 7. štiti jedno od temeljnih prava koje predstavlja temeljni dio vladavine prava te kao takav nije derogabilan. Navedeno pravo se ne može primjenjivati ništa manje strogo čak ni u slučajevima progona i kažnjavanja počinitelja kaznenih djela terorizma, iako su ta kaznena djela navodno ugrozila opstojnost nacije. Konvencija postavlja zahtjev da se čl. 7. jednako poštuje, čak i u najtežim okolnostima.

Slijedom navedenog, veliko vijeće je utvrdilo povredu čl. 7. Konvencije.

Članak 6. Konvencije

ESLJP uzima u obzir jesu li dokazi u spisu bili odlučujući za ishod postupka ([Gäfgen protiv Njemačke](#) [VV], br. 22978/05, st. 164.). Nadalje, njegova uloga nije da nastupa kao tijelo četvrtog stupnja, stoga neće dovoditi u pitanje procjenu nacionalnih sudova, osim ako se njihova utvrđenja mogu smatrati proizvoljnim ili očito nerazumnim ([Bochan protiv Ukrajine \(br. 2\)](#) ²⁵[VV], br. 22251/08, st. 61. i 62., 5. veljače 2015.).

Pravo na kontradiktorni postupak pretpostavlja da se i tužiteljstvu i obrani mora dati prilika da se upoznaju s i daju odgovor na primjedbe i dokaze koje je iznijela druga strana ([Murtazaliyeva protiv Rusije](#) ²⁶ [VV], br. 36658/05, st. 91., 18. prosinca 2018.). Navedeno pravo u kaznenim predmetima obuhvaća i obvezu da tužiteljstvo obrani učini dostupnim sve materijalne dokaze protiv optuženika koje posjeduje. Međutim, ta obveza nije apsolutne naravi. Čl. 6. st. 1. Konvencije dopušta određena ograničenja prava obrane, ali samo u pogledu mjera koje su strogo nužne.

Osuda podnositelja za članstvo u oružanoj terorističkoj organizaciji se u odlučujućoj mjeri temeljila na činjenici da je koristio aplikaciju ByLock. Taj i dokaz se temeljio da podacima koje je pribavio MIT, dok su ostali dokazi bili samo pomoćne naravi.

Premda su okolnosti u kojima je MIT pribavio podatke ByLock-a *prima facie* izazvale sumnju u kvalitetu tih dokaza, ESLJP nije imao dovoljno elemenata da ospori njihovu pouzdanost

²⁵ Sažetak presude je dostupan na [hrvatskom jeziku](#).

²⁶ Sažetak presude je dostupan na [hrvatskom jeziku](#).

s obzirom na nedostatak posebnih postupovnih zaštitnih mjera za osiguranje vjerodostojnosti tih podataka.

Činjenica da je podnositelj imao pristup svim izvješćima ByLock-a koja su bila uključena u spis nije nužno značila da nije imao pravo ili interes tražiti pristup i podacima iz kojih su ta izvješća stvorena. Sporni podaci s ByLock-a su bili ključni u predmetu podnositelja, obzirom da je upravo temeljem njih kazнено osuđen. ESLJP je naglasio da se ne smije isključiti mogućnost da je materijal prikupljen s ByLock-a sadržavao određene čimbenike temeljem kojih se podnositelj mogao osloboditi krivnje ili temeljem kojih je mogao osporiti dopuštenost, pouzdanost, potpunost ili dokaznu vrijednost tog materijala.

U presudama nadležnih turskih sudova nije bilo obrazloženo zašto je odbijen zahtjev podnositelja da mu se sporni podaci otkriju i uvrste u spis predmeta. Također, nadležni sudovi nisu usvojili zahtjev podnositelja da neobrađeni podaci budu podvrgnuti neovisnom ispitivanju radi provjere njihovog sadržaja i cjelovitosti. Vezano uz to, ESLJP je naveo da je podnositelj imao legitimni interes tražiti ispitivanje podataka od strane neovisnih stručnjaka, te su turski sudovi imali dužnost propisno odgovoriti na njegov zahtjev. Turski sudovi nisu dali odgovor ni na niz drugih argumenta koje je podnositelj iznio, a vezano uz pouzdanost dokaza prikupljenih s ByLock-a. Da su turski sudovi dali priliku podnositelju da se upozna s dešifriranim materijalima prikupljenima s ByLock-a koji se odnose na njega, to bi predstavljalo bitan korak u očuvanju njegovih prava na obranu. Uzimajući u obzir da podnositelj nije mogao osporiti argumente tužiteljstva glede nejasno utemeljenih podataka s ByLock-a, a kojima je isključivo raspolagalo tužiteljstvo, turski sudovi su imali obvezu da te argumente podupru dostatnim i relevantnim obrazloženjem, kao i da uzmu u obzir primjedbe podnositelja vezano uz istinitost tih podataka, a što su propustili učiniti.

Podnositeljeva osuda nije se temeljila na nekom konkretnom činjeničnom nalazu, kao što je otkriće inkriminirajućeg sadržaja na ByLock-u ili drugih informacija koje upućuju na hijerarhijsku vezu, već na tvrdnji da su tu aplikaciju isključivo koristili članovi FETÖ/PDY. Također, istaknuo je i izvješće MIT-a u kojemu je navedeno da je sporna aplikacija preuzeta više od 100.000 puta s internetske trgovine Google Play i 500.000 do milijun puta sa stranica za preuzimanje APK („*Android Package Kit*“).

Slijedom svega navedenog, veliko vijeće je utvrdilo da nije postojalo dovoljno zaštitnih mjera koje bi podnositelju osigurale priliku osporiti dokaze protiv njega i voditi svoju obranu na učinkovit i ravnopravan način s tužiteljstvom ([Horvatić protiv Hrvatske](#), br. 36044/09, st. 84., 17. listopada 2013.). Obzirom na važnost propisno obrazloženih odluka za pravilno provođenje pravde, šutnja domaćih sudova o ključnim pitanjima kod podnositelja je izazvala opravdanu zabrinutost.

Zaključno, ESLJP je ponovio da elektronički dokazi koji potvrđuju nečiju uporabu šifriranog sustava za razmjenu poruka, a koji je navodno osmislila teroristička organizacija za potrebe svoje interne komunikacije, mogu, u načelu, biti vrlo važni u borbi protiv terorizma ili drugog organiziranog kriminala. Međutim, propust domaćih sudova da uspostave odgovarajuće zaštitne mjere u odnosu na ključni dokaz u kaznenom postupku, kao i da omoguće podnositelju da taj dokaz učinkovito ospori, te da istraže ključna pitanja u njegovom predmetu i daju odgovarajuće obrazloženje za svoje odluke bilo je nespojivo s čl. 6. st. 1. Konvencije.

Podnositeljeva osuda nije se temeljila na nekom konkretnom činjeničnom nalazu, kao što je otkriće inkriminirajućeg sadržaja na ByLock-u ili drugih informacija koje upućuju na hijerarhijsku vezu, već na tvrdnji da su tu aplikaciju isključivo koristili članovi FETÖ/PDY.

ESLJP je utvrdio da je pravo na pošteno suđenje zaštićeno čl. 6. Konvencije derogabilno pravo. Međutim, čak i kad je derogacija sukladno čl. 15. Konvencije opravdana okolnostima u državi, nema učinak oslobađanja države od obveze poštovanja načela vladavine prava i njegovih pratećih

jamstava. Kako je i prije naglasio, temeljno načelo vladavine prava mora se poštovati čak i u vrijeme izvanrednog stanja.

U ovom predmetu, niti jedan od turskih sudova nije ispitao pitanja poštenog suđenja u „Bylock predmetima“ u okviru članka 15. Konvencije ili odgovarajućih odredbi turskog Ustava. Turska Vlada nije iznijela nikakve detaljne razloge o tome je li ograničenje prava na pošteno suđenje proizašlo iz posebnih mjera koje su poduzete tijekom izvanrednog stanja i ako je, zašto su te posebne mjere bile potrebne te jesu li predstavljale razmjernan odgovor na izvanredno stanje. Stoga se ne može smatrati da je ograničenje podnositeljevog prava na pošteno suđenje bilo strogo potrebno zbog izvanredne situacije.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio povredu čl. 6. st. 1. Konvencije.

Članak 11. Konvencije

Sposobnost osnivanja pravne osobe radi zajedničkog djelovanja na području od zajedničkog interesa predstavlja jedan od najvažnijih dijelova slobode udruživanja bez kojeg bi to pravo bilo lišeno svakog smisla ([Gorzelik i drugi protiv Poljske](#) [VV], br. 44158/98, st. 88., 17. veljače 2004.).

U ovom predmetu, turske vlasti su se u optužnici i presudama pozivale na članstvo podnositelja u sindikatu Aktif Eğitim-Sen i Udruzi dobrovoljnih edukatora Kayserija. Čak i u slučaju da su ti dokazi bili samo pomoćne naravi, ESLJP je utvrdio da je došlo do miješanja u pravo podnositelja na slobodu okupljanja i udruživanja.

Nije sporno da su i sindikat i udruga čiji je podnositelj bio član osnovani te su djelovali u skladu sa zakonom. Nakon pokušaja državnog udara, navedeni sindikat i udruga su bili raspušteni zbog povezanosti s FETÖ/PDY te jer su predstavljali opasnost za nacionalnu sigurnost. ESLJP je istaknuo da u presudi prvostupanjskog suda nije bilo obrazloženo koja je

bila priroda radnji spornog sindikata i udruge, zbog koje je došlo do njihovog raspuštanja. Drugostupanjski sud je istu tu presudu potvrdio bez davanja daljnjeg objašnjenja. Slijedom navedenog, ESLJP je zaključio da nadležni sudovi nisu utvrdili je li podnositelj kao član spornog sindikata i udruge poduzimao radnje koje su se mogle protumačiti kao poticanje na nasilje ili ugrožavanje demokratskog društva. Takvo tumačenje turskog Kaznenog zakona proširilo je opseg primjenjive odredbe tog zakona na način koji podnositelj nije mogao predvidjeti, stoga se nije moglo smatrati da je miješanje bilo propisano zakonom, a kako to zahtijeva čl. 11. st. 2. Konvencije.

Stoga je veliko vijeće utvrdilo povredu čl. 11. Konvencije.

PRAVEDNA NAKNADA

15.000 EUR na ime troškova i izdataka

KLJUČNE RIJEČI

- *pravo na pošteno suđenje*
- *pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života*
- *sloboda okupljanja i udruživanja*
- *državni udar*
- *izvanredno stanje u državi*
- *elektronički dokazi*
- *oružana teroristička organizacija*

Sudac Schembri Orland je dao izdvojeno djelomično suprotstavljeno mišljenje kojem su se pridružili sudac Pastor Vilanova i sutkinja Šimáčková. Suci Krenc i Sârcu su dali zajedničku izjavu o djelomičnom neslaganju. Sudac Serghides je dao izdvojeno djelomično suglasno, djelomično suprotstavljeno mišljenje, dok su suci Ravarani, Bårdsen, Chanturia, Jelić, Felici i Yüksel dali zajedničko izdvojeno djelomično suprotstavljeno mišljenje. Sudac Felici je dao izdvojeno djelomično suprotstavljeno mišljenje, a sutkinja Yüksel je dala izdvojeno djelomično suprotstavljeno, djelomično suglasno mišljenje.

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

PRAVO NA POŠTOVANJE PRIVATNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA

ČLANAK 8.

1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

BÎZDÎGA PROTIV MOLDAVIJE

zahtjev br. 15646/18

presuda vijeća od 17. listopada 2023.

POSTUPAK DONOŠENJA ODLUKE O SUSRETIMA I DRUŽENJIMA PODNOŠITELJA S NJEGOVI DJETETOM NIJE BIO POŠTEN, RAZUMAN NITI DOVOLJNO BRZ - POVREDA ČLANKA 8. KONVENCIJE

ČINJENICE

C, tadašnja supruga podnositelja zahtjeva, s njihovim osmomjesečnim djetetom napustila je zajednički dom zatraživši od suda donošenje zaštitne mjere zabrane pristupa podnositelju njoj i djetetu zbog fizičkog i psihičkog nasilja prema njoj. Odbacivši optužbe o fizičkom nasilju i prijedlog da se podnositelju zabrani pristup i druženje s djetetom, moldavski sudovi ipak su donijeli 90 dnevnu zaštitnu mjeru zabrane pristupa podnositelja supruzi. U lipnju 2016., brak podnositelja i C okončan je razvodom, a zbog dobi djeteta i činjenice da ga je majka još dojila, određeno je da će živjeti s C. Budući da je podnositelj bio onemogućen u ostvarivanju svog prava na susrete i druženja s djetetom, od centra za zaštitu djece zatražio je donošenje rasporeda susreta i druženja. Nadležni Centar za zaštitu djece, uzevši u obzir C-in podnesak u kojem je isticala prethodno nasilno ponašanje podnositelja prema njoj i pred djetetom, podnositelju je odobrio raspored susreta i druženja jednom tjedno u trajanju od 2 sata. Protiv predmetne odluke podnositelj se žalio, zahtijevajući više vremena za susrete i druženja s djetetom ističući da je pokrenuti kazneni postupak protiv njega obustavljen. Centar za zaštitu djece potom je povećao broj sati koje podnositelj može provesti s djetetom s 2 na 4 sata tjedno, no daljnja nastojana podnositelja da sudskim putem ishodi izmjenu predmetne odluke bila su neuspješna. Zbog niza

opstrukcija C i njezinih roditelja, podnositelj je susrete i druženja s djetetom uspio održavati tek sporadično i to ispred kuće u kojoj je dijete živjelo s C i njezinom obitelji ili, ako je vrijeme bilo ružno, u automobilu. Slijedom navedenog, po proteku jednogodišnje odluke o rasporedu susreta i druženja, podnositelj je pred nadležnim sudom pokrenuo postupak radi promjene odluke o roditeljskoj skrbi pozivajući se na relevantnu odredbu moldavskog Obiteljskog zakona sukladno kojoj u slučaju neizvršavanja odluke o susretima i druženjima, drugi roditelj s kojim dijete ne živi ima pravo zahtijevati izmjenu odluke o roditeljskoj skrbi. No njegov zahtjev je odbačen uz obrazloženje da odluka predstavlja *res iudicata* i da bi razmatranje njegovog zahtjeva bilo protivno načelu pravne sigurnosti.

PRIGOVORI

Podnositelj je pred ESLJP-om prigovorio da mu je povrijeđeno pravo na pristup sudu jer su moldavski sudovi odbili meritorno ispitati njegov zahtjev za promjenom odluke o ostvarivanju roditeljske skrbi. Također, podnositelj je tvrdio da mu je povrijeđeno pravo na poštovanje obiteljskog života jer se nije mogao redovito vidati i družiti s djetetom.

OCJENA ESLJP-a

Članak 6.

ESLJP je ponovio da pravo na pristup sudu koje se jamči člankom 6. Konvencije valja tumačiti u svjetlu Preambule Konvencije koja načelo vladavine prava proglašava dijelom zajedničkog naslijeđa država članica. Stoga ograničenje predmetnog prava može biti opravdano samo ako je učinjeno u skladu s legitimnim ciljem te ako postoji razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenog sredstva i cilja koji se želi postići ([Grzęda protiv Poljska \[VV\]](#), br. 43572/18, stavci 298. i 343., 15. ožujka 2022.).

U tom smislu, ESLJP je prihvatio argument moldavske vlade da zaštita načela pravne sigurnosti predstavlja legitiman cilj za ograničenje prava podnositelja na preispitivanje odluke o ostvarivanju roditeljske skrbi. Međutim, analizirajući razmjernost predmetnog

Odbacivanjem tužbe podnositelja, bez ulaženja u ocjenu osnovanosti njegovog zahtjeva, moldavski sudovi lišili su podnositelja prilike da se inicijalna odluka o ostvarivanju roditeljske skrbi preispita sukladno novim činjenica i okolnostima koje su u međuvremenu nastupile.

ograničenja, ESLJP je istaknuo da sve stranke u parnici trebaju imati na raspolaganju djelotvoran pravni lijek koji bi im omogućio ostvarivanje njihovih građanskih prava ([Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjska \[VV\]](#), br. 41720/13, stavak 192., 25. lipnja 2019.). Moldavski sudovi nisu se osvrnuli na to da se zahtjev podnositelja temeljio na važećoj odredbi

Obiteljskog zakona, sukladno kojoj se u slučaju neizvršavanja odluke o susretima i druženjima može tražiti izmjena odluke o ostvarivanju roditeljske skrbi. Odbacivanjem tužbe podnositelja, bez ulaženja u ocjenu osnovanosti njegovog zahtjeva, moldavski

sudovi lišili su podnositelja prilike da se odluka o ostvarivanju roditeljske skrbi preispita sukladno novim činjenicama i okolnostima koje su u međuvremenu nastupile.

Predmetno ograničenje ESLJP je smatrao nerazmjernim te je utvrdio povredu članka 6. Konvencije.

Članak 8.

Uvodno, ESLJP je primijetio da među strankama nije sporno da je ograničenje susreta i druženja s njegovim djetetom predstavljalo miješanje u pravo na poštovanje obiteljskog života te da je ono bilo učinjeno u skladu s moldavskim zakonom te slijedilo legitiman cilj zaštite najboljeg interesa djeteta, stoga je ključno bilo utvrditi je li predmetno miješanje bilo nužno u demokratskom društvu.

ESLJP je ponovio da države članice uživaju veliku slobodu procjene kada donose odluke o ostvarivanju roditeljske skrbi, odnosno s kojim će roditeljem dijete živjeti. Navedeno proizlazi iz toga što države članice imaju mogućnost neposredno analizirati sve činjenice i okolnosti pojedinog predmeta. No sloboda procjene države bitno je manja kada je u pitanju donošenje odluka i ograničenja mogućnosti susreta i druženja između roditelja i djece ([Elsholz protiv Njemačke \[VV\]](#), br. 25735/94, stavak 49., ECHR 2000-VIII).

Tragom navedenog, ESLJP je prihvatio razloge koje su nacionalni sudovi naveli kao opravdanje za ograničenje mogućnosti podnositelja da se druži s djetetom, a koji su uključivali djetetovu ranu dob i vezanost uz majku zbog dojenja. Međutim, kada nacionalne vlasti odlučuju o pravu na ostvarivanje roditeljske skrbi i pravu na susrete i druženja roditelja s djecom, donošenje odluke koja predstavlja zaštitu najboljeg interesa djeteta mora uključivati i procjenu rizika od nasilja ili drugih oblika zlostavljanja.²⁷ Također, ESLJP je istaknuo da države članice imaju obvezu spriječiti rizik od ponovnog nasilja u kontekstu obiteljskog zlostavljanja, a koja obveza uključuje ([Kurt protiv Austrije \[VV\]](#)²⁸, br. 62903/15, stavak 190., 15. lipnja 2021.):

Kada nacionalne vlasti odlučuju o pravu na ostvarivanje roditeljske skrbi i pravu na susrete i druženja roditelja s djecom, donošenje odluke koja predstavlja zaštitu najboljeg interesa djeteta mora uključivati i procjenu rizika od nasilja ili drugih oblika zlostavljanja.

- (i) trenutачnu reakciju na pritužbe o obiteljskom nasilju,
- (ii) poduzimanje autonomne, proaktivne i sveobuhvatne procjene rizika, te
- (iii) poduzimanje preventivnih i zaštitnih operativnih mjera nakon što je prepoznat rizik za žrtvu obiteljskog nasilja.

Sukladno dostavljenoj dokumentaciji ESLJP-u razvidno je da moldavske vlasti stvarno nisu ocjenjivale postojanje relevantnog rizika od obiteljskog nasilja te ga uzeli u obzir prilikom

²⁷ Predmetna obveza predviđena je i Konvencijom Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (tzv. [Istanbulskom konvencijom](#)).

²⁸ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

donošenja odluke o susretima i druženjima podnositelja s djetetom. Naime, iako je Centar za zaštitu djece donekle uzeo u obzir povijest obiteljskog nasilja prilikom donošenja rasporeda o susretima i druženjima, moldavska vlada nije pružila nikakav dokaz da su isto učinili i nacionalni sudovi. Ujedno, ESLJP je primijetio da je podnositelj bio lišen mogućnosti sudjelovati u postupku koji se vodio pred Centrom za zaštitu djece jer nikad nije bio pozvan ni na kakve sastanke niti mu je pružena prilika očitovati se na navode C prije donošenja rasporeda o susretima i druženjima. U sudskom postupku podnositelj nije imao pristup dokumentaciji (psihološkim izvješćima, zapisnicima sa sastanaka nadležnih tijela) koju je Centar za zaštitu djece sastavio i dostavio sudu. Iako je otvoreno pitanje jesu li dostavljene dokumente nadležni sudovi zbilja i koristili pri donošenju presuda jer se o njima nije raspravljalo, nacionalni sudovi u potpunosti su potvrdili obrazloženja Centra za zaštitu djece.

Stoga, iako članak 8. Konvencije nema izričite postupovne odredbe, postupak u kojem se odlučuje o pravima koja se jamče predmetnim člankom mora biti pošten te su nacionalne vlasti dužne provesti dubinsko ispitivanje cjelokupne obiteljske situacije i čitavog niza čimbenika kao i osigurati sudjelovanje i zastupljenost interesa svih stranaka u postupku ([Petrov i X protiv Rusije](#), br. 23608/16, stavci 98.-102., 23. listopada 2018.). Sukladno utvrđenju ESLJP-a, navedeno nije bio slučaj u predmetu podnositelja.

Konačno, ESLJP je ocjenjivao i brzinu postupanja nacionalnih tijela zbog činjenice da u predmetima vezanima za odnos osobe s njegovim djetetom postoji obveza primjene iznimne revnosti s obzirom na opasnost da s prolaskom vremena dođe do *de facto* odlučivanja o tome ([Ribić protiv Hrvatske](#)²⁹, br. 27148/12, stavak 92., 2. travnja 2015.). U tom smislu, ESLJP je primijetio da unatoč činjenici što ukupno trajanje sudskog postupka nije bilo predugo (13 mjeseci na tri stupnja nadležnosti), moldavska vlada nije pružila nikakvo objašnjenje zašto je žalbeni postupak sam trajao 6 mjeseci.

Zaključno, iako su navodi o obiteljskom nasilju bili ključni pri donošenju odluke radi ostvarivanja prava na susrete i druženja zbog implikacija koje obiteljsko nasilje može imati na prava svih uključenih, postupak donošenja predmetne odluke bio je lišen smislene i dubinske analize ovog pitanja. Pritom, postupak je proveden uz značajna ograničenja postupovnih prava podnositelja te je bio nedovoljno brz.

Slijedom svega navedenog, ESLJP je utvrdio da ograničenje prava na poštovanje obiteljskog života nije bilo nužno u demokratskom društvu te je došlo do povrede članka 8. Konvencije.

PRAVEDNA NAKNADA

5.900 EUR na ime neimovinske štete

3.500 EUR na ime troškova i izdataka

²⁹ Za predmetnu presudu pripremljena je i [analiza](#).

KLJUČNE RIJEČI

- pravo na poštovanje obiteljskog života
- pravo na pristup sudu
- nasilje u obitelji
- pravo na susrete i druženje roditelja s djetetom
- najbolji interes djece
- sloboda procjene
- nužno u demokratskom društvu

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

CANAVCI I DRUGI PROTIV TURSKE

zahitjevi br. 24074/19 i dva druga
presuda vijeća od 14. studenog 2023.

POVREDA PRAVA NA POŠTOVANJE PRIVATNOG ŽIVOTA ZBOG NADZORA I SNIMANJA SUSRETA IZMEĐU PRITVORENIKA I NJIHOVIH ODVJETNIKA

ČINJENICE

Podnositeljima zahtjeva određen je istražni zatvor zbog sudjelovanja u pokušaju državnog udara u Turskoj i zbog članstva u „Fetullahist Terror Organisation/Parrallel State Structure“ (dalje: FETÖ/PDY). Nakon pokušaja državnog udara, turske vlasti su proglasile izvanredno stanje u državi³⁰, te su obavijestile Glavnog tajnika Vijeća Europe temeljem čl. 15. Konvencije (derogiranje Konvencije u vrijeme izvanrednog stanja). Za vrijeme izvanrednog stanja, tursko Vijeće ministara na čelu s turskim predsjednikom, donijelo je Hitni zakonski dekret br. 667 (dalje: Dekret) kojim su propisane mjere za borbu protiv terorizma i pokušaja državnog udara za vrijeme izvanrednog stanja. Pozivajući se na odredbe Dekreta nadležni uredi glavnog javnog tužitelja su naredili upravama zatvora u kojima su se podnositelji nalazili da za vrijeme trajanja izvanrednog stanja zatvorski službenici nadziru susrete između osoba pritvorenih zbog određenih kaznenih djela, među ostalim zbog članstva u FETÖ/PDY, i njihovih odvjetnika. Suci izvršenja su odbacili prigovore podnositelja da se ukloni mjera nadzora i snimanja njihovih susreta s odvjetnicima, dok su nadležni sudovi za teška kaznena djela odbili njihove žalbe. Turski Ustavni sud je odbio ustavne tužbe sva tri podnositelja.

³⁰ Izvanredno stanje u Turskoj je proglašeno 20. srpnja 2016., te je ukinuto 18. srpnja 2018.

PRIGOVORI

Podnositelji su pred ESLJP-om prigovorili povredi prava na privatni život zajamčenog člankom 8. Konvencije zbog nadziranja i snimanja njihovih susreta s odvjetnicima čime im je bilo narušeno pravo na povjerljivu komunikaciju s odvjetnicima.

OCJENA ESLJP-a

Dopuštenost

Turska vlada je prigovorila da podnositelji nisu pretrpjeli značajnu štetu jer su mogli održavati kontakt s obitelji i na razne načine primati vijesti i informacije izvana te su mogli imati brojne sastanke sa svojim odvjetnicima i aktivno sudjelovati u kaznenom postupku uz pravnu pomoć svojih odvjetnika. ESLJP je utvrdio da su se sporne mjere primjenjivale dulje vremensko razdoblje na brojne susrete između podnositelja i njihovih odvjetnika, stoga se produžena razdoblja tijekom kojih su se nadzirali susreti podnositelja s odvjetnicima, ne mogu smatrati „neznačajnom“ štetom.

Slijedom navedenog, ESLJP je odbio prigovore turske Vlade i proglasio zahtjev podnositelja dopuštenim.

Osnovanost

Komunikacija osobe s odvjetnikom radi ostvarivanja pravne pomoći predstavlja dio privatnog života pojedinca budući da je svrha takve interakcije omogućiti mu da donosi informirane odluke o svom životu. Takva komunikacija se često sastoji od razmjene informacija intimne i osobne naravi ili osjetljivih pitanja. Stoga, neovisno traže li osobe pravnu pomoć u građanskom ili kaznenom postupku ili traže neki opći pravni savjet, pojedinci koji stupe u kontakt s odvjetnikom trebaju moći razumno očekivati da će njihova komunikacija biti privatna i povjerljiva ([Altay protiv Turske \(br. 2\)](#), br. 11236/09, st. 49., 9. travnja 2019.).

Vijeće ESLJP je ponovilo da nadziranje i snimanje susreta zatvorenika/pritvorenika s njihovim odvjetnicima predstavlja miješanje javnih vlasti u pravo na poštovanje privatnog života. Takvo miješanje je u suprotnosti s Konvencijom, osim ako nije: a) u skladu sa zakonom; b) opravdano legitimnim ciljem; c) nužno u demokratskom društvu.

Zakovitost miješanja pretpostavlja da zakon mora biti predvidljiv u svojoj primjeni. Da bi ispunio zahtjev predvidljivosti, zakon mora dovoljno precizno odrediti uvjete u kojima se određena mjera može primijeniti, kako bi se pojedincima omogućilo da prilagode svoje ponašanje ([Amann protiv Švicarske](#) [VV], br. 27798/95, st. 56., 16. veljače 2000.).

ESLJP je u pojedinim slučajevima kao što su terorizam i organizirani kriminal dopustio određena ograničenja kontakta između odvjetnika i stranke ([Khodorkovskiy i Lebedev protiv Rusije](#), br. 11082/06 i 13772/05, st. 627., 25. srpnja 2013.). Međutim, pravo na korespondenciju između stranke i odvjetnika predstavlja jedno od temeljnih prava pojedinca i izravno utječe na prava obrane, stoga se može derogirati samo u iznimnim slučajevima i pod uvjetom da postoje odgovarajuće i dostatne mjere zaštite od zlouporabe.

Neovisno traže li osobe pravnu pomoć u građanskom ili kaznenom postupku ili traže neki opći pravni savjet, pojedinci koji stupe u kontakt s odvjetnikom trebaju moći razumno očekivati da će njihova komunikacija biti privatna i povjerljiva.

Razmatrajući odredbe spornog turskog dekreta, ESLJP je utvrdio da je javni tužitelj imao ovlast za vrijeme izvanrednog stanja narediti da zatvorski službenik bude nazočan susretima između pritvorenika i njihovih odvjetnika, kao i narediti da se naprave audio ili video snimke takvih susreta. Takva ovlast je bila ograničena na slučajeve u kojima je

postojala mogućnost da bi susreti između pritvorenika i njihovih odvjetnika mogli ugroziti sigurnost nacije i institucija, te ako je postojala sumnja da bi se tijekom tih susreta mogle davati upute djelovanju terorističkih ili drugih zločinačkih organizacija.

U predmetu podnositelja, javni tužitelji su u svojim odlukama naveli da su, obzirom na strukturu FETÖ/PDY te njegove komunikacijske metode, kao i činjenicu da neki članovi organizacije još nisu bili uhvaćeni, sastanci s odvjetnicima predstavljali ugrozu nacionalne sigurnosti i sigurnosti u zatvorima jer su se takvi susreti mogli iskoristiti za prijenos tajnih, otvorenih ili kodiranih poruka među članovima organizacije, kao i naredbi organizacije svojim članovima koji se nalaze u pritvoru. S tim u vezi, javni tužitelji se u procjeni ograničavanja susreta između pritvorenika i odvjetnika nisu bavili pojedinačnom situacijom svakog podnositelja zahtjeva. Takav nedostatak individualiziranog pristupa stvorio je poteškoće podnositeljima pri iznošenju protuargumenata u postupku utvrđivanja nužnosti primijenjenih mjera te je doveo do opasnosti od proizvoljnosti u primjeni tih mjera.

Nadalje, spornim turskim dekretom nije utvrđeno razdoblje trajanja mjere nadziranja i snimanja susreta s odvjetnicima, kao niti uvjeti za ukidanje spornih mjera, već je dopuštena njihova primjena za vrijeme dok je u državi proglašeno izvanredno stanje. Međutim, turski Ustav nije

ESLJP je utvrdio da se temeljni zahtjev poštovanja povjerljivosti odnosa između odvjetnika i stranke može derogirati samo u iznimnim slučajevima i pod uvjetom da postoje odgovarajuće i dostatne mjere zaštite od zlouporabe.

ograničio trajanje izvanrednog stanja. Obzirom na navedeno, ESLJP je zaključio da sporni turski dekret nije postavio jamstva glede trajanja određenih mjera, zbog čega osobe na koje su se odnosile nisu mogle znati niti predvidjeti kada će se mjere prestati primjenjivati. Sve navedeno je ugrozilo primjenu načela pravne sigurnosti. Nadalje, istaknuo je da dekret nije predvidio mehanizam automatskog i stalnog preispitivanja potrebe za primjenom predmetnih mjera, uzimajući u obzir da nešto što je bilo opravdano neposredno nakon

velike javne krize možda neće biti potrebno i nekoliko mjeseci kasnije ([Brannigan i McBride protiv Ujedinjene Kraljevine](#), br. 14553/89 i 14554/89, st. 54., 26. svibnja 1993.).

ESLJP je istaknuo da su se mjere snimanja i nadziranja susreta s odvjetnicima u odnosu na prvog podnositelja primjenjivale godinu dana, a prema drugom podnositelju četiri godine. Istovremeno, u navedenom razdoblju turske vlasti nisu pokrenule postupak ocjene nužnosti primjene tih mjera. Nadležni turski sudovi su odbili zahtjeve podnositelja kojima su pokušali osporiti nametnuta ograničenja njihovih susreta s odvjetnicima. Pri odlučivanju o zahtjevu podnositelja, turski sudovi su naveli da su takva ograničenja određena u skladu s dekretom donesenim za vrijeme izvanrednog stanja, bez temeljitog ispitivanja predmetnih mjera koje su značajno utjecale na poštovanje privatnog života podnositelja. Stoga sudsko preispitivanje primjene osporenih mjera u predmetu podnositelja nije bilo primjereno ni učinkovito.

Kako opseg diskrecijske ovlasti javnih tužitelja u nadziranju susreta između pritvorenika i odvjetnika nije bio jasno definiran, miješanje u pravo na privatni život podnositelja nije bilo u skladu sa zakonom, te nije bilo potrebno ispitati je li to miješanje slijedilo legitiman cilj i bilo nužno u demokratskom društvu.

U odnosu na članak 15. Konvencije, ESLJP je istaknuo kako se od država ne može očekivati da odmah osiguraju potpuno pridržavanje svih odabranih mjera određenih za vrijeme izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak nacije. Naime, tumačenje članka 15. mora omogućiti određeni prostor za postupan razvoj i prilagodbu ([Irska protiv Ujedinjene Kraljevine](#), 18. siječnja 1978., § 220, serija A br. 25). Međutim, u ovom predmetu Dekretom nisu bila propisana nikakva jamstva protiv proizvoljnosti i zloupotrebe, stoga sporne mjere nije bilo moguće opravdati derogacijom prava i obveza temeljem Konvencije zbog izvanrednog stanja u Turskoj.

PRAVEDNA NAKNADA

9.750 EUR svakom podnositelju na ime neimovinske štete
2.000 EUR prvom podnositelju na ime troškova i izdataka
4.942 EUR drugom podnositelju na ime troškova i izdataka
2.184 EUR trećem podnositelju na ime troškova i izdataka

KLJUČNE RIJEČI

- *pravo na poštovanje privatnog života*
- *susreti između pritvorenika i odvjetnika*
- *izvanredno stanje*
- *državni udar*
- *zakonitost miješanja*

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

LOCASCIA I DRUGI PROTIV ITALIJE

zahtjev br. 35648/10
presuda vijeća od 19. listopada 2023.

LOŠE GOSPODARENJE OTPADOM I PROPUST SANIRANJA ODLAGALIŠTA OTPADA - UZROK POVREDE ČLANKA 8. KONVENCIJE

ČINJENICE

Podnositelji zahtjeva su 19 stanovnika pokrajine Kampanije u kojoj je zbog krize gospodarenja otpadom bilo proglašeno izvanredno stanje koje trajalo 15 godina. Kriza je dosegla vrhunac kada je gomilanje otpada na ulicama uzrokovalo javnozdravstvenu krizu te privremeno zatvaranje obrazovnih institucija. Nakon što su donesene žurne mjere za rješavanje krize gospodarenja otpadom proglašen je kraj izvanrednog stanja. Predmetne mjere uključivale su izgradnju nove energane, novih postrojenja za obradu i zbrinjavanje otpada te niz drugih mjera vezanih uz sigurnost hrane i plan hitnog djelovanja. Jedan od ključnih problema gospodarenja otpadom predstavljalo je odlagalište otpada „Lo Uttaro“, za koje je inspekcijskim nadzorom utvrđeno da je apsolutno neprikladno za daljnje odlaganje otpada te da su kapaciteti odlagališta višestruko premašeni a odlagalište zatvoreno. Međutim, ogromne količine otpada koje su ostale nezbrinute, ili zbrinute na privremena odlagališta i skladišta, bile su uzrok štetnih emisija te ozbiljnog onečišćenja okoliša. U brojnim domaćim sudskim i upravnim postupcima koji su pokrenuli stanovnici područja u blizini spornog odlagališta, utvrđeno je da je područje Lo Uttaro predstavljalo rizik za javno zdravlje, posebno zbog podzemnih voda. Zbog koncentracije brojnih otrovnih tvari u podzemnim vodama pravosudna i upravna tijela više puta su zabranila korištenje podzemnih voda u poljoprivredi na tom području. Od 2020. nikakvi radovi na osiguranju i čišćenju područja Lo Uttaro još nisu bili započeli niti je postavljen jasan vremenski okvir za te radove.

PRIGOVORI

Pozivajući se na članak 8. Konvencije podnositelji su prigovorili zbog propusta talijanskih vlasti da poduzmu potrebne mjere za uspostavljanje pravilnog funkcioniranja usluge prikupljanja, obrade i odlaganja komunalnog otpada te smanjenja ili uklanjanja štetnih učinaka koje je po njihove živote i zdravlje stvaralo nefunkcionalno i nesansirano odlagalište otpada „Lo Uttaro“ u blizini kojeg su živjeli.

OCJENA ESLJP-a

Dopuštenost

ESLJP je naveo da Konvencija pojedincima ne daje pravo na *actio popularis*. Da bi članak 8. Konvencije bio primjenjiv podnositelji moraju dokazati da su osporavani propusti i/ili

mjere talijanskih vlasti imale štetan učinak na njihov privatni život, a ne općenito na okoliš ([Di Sarno i drugi protiv Italije](#), br. 30765/08, članak 80., 10. siječnja 2012.). Budući da 8 od ukupno 19 podnositelja zahtjeva nisu dostavili dokaze da stvarno žive na pogođenim područjima, ESLJP je njihove zahtjeve odbacio kao *ratione personae* nespojive s Konvencijom.

Nadalje, u pogledu prigovora talijanske vlade da podnositelji nisu iskoristili raspoloživa nacionalna pravna sredstva, ESLJP je utvrdio da ona (obvezopravna – kompenzatorna, stvarnopravna – zabrana štetnih emisija, te upravopravna – radi sprječavanja okolišne štete) nisu bila primjerena za rješavanje problema zbog kojeg su podnositelji prigovorili ESLJP-u i za ishođenje potpunog obeštećenja. Također je napomenuo da je izvanredno stanje zbog gospodarenja otpadom u regiji Kampaniji trajalo više od 15 godina te da su radovi na sanaciji odlagališta otpada „Lo Uttaro“ započeli u ranim 2000-im te su još uvijek u tijeku, bez jasne naznake kada bi mogli završiti.

Slijedom svega navedenog ESLJP je utvrdio da talijanska vlada nije uspjela dokazati da su podnositelji imali na raspolaganju učinkovito pravno sredstvo koje bi moglo ponuditi razumne izgleda za uspjeh, te je zahtjev u odnosu na 11 preostalih podnositelja proglasio dopuštenim.

Osnovanost

Onečišćenje okoliša koje je doseglo potrebnu razinu ozbiljnosti da bi moglo utjecati na dobrobit pojedinaca i spriječiti ih u uživanju u svojim domovima na takav način da negativno utječe na njihov privatni i obiteljski život, za države članice stvara pozitivne obveze - kako materijalne tako i postupovne ([López Ostra protiv Španjolske](#), 9. prosinca 1994., stavak 51., Serija A br. 303-C). U kontekstu materijalnih obveza, države su dužne donijeti propise prilagođene posebnim značajkama opasne aktivnosti. Navedeno uključuje: regulaciju ishođenja dozvole za rad, postavljanje okvira kojim je uređena sigurnost i nadzor opasne aktivnosti te obvezivanje svih zainteresiranih dionika na poduzimanje mjera kako bi se osigurala učinkovita zaštita građana čiji bi životi mogli biti izloženi riziku koji je svojstven predmetnoj opasnoj aktivnosti ([Önerildiz protiv Turske \[VV\]](#), br. 48939/99, stavak 106., ECHR 2004-XII). Što se tiče postupovnih obveza prema članku 8. Konvencije, posebna važnost pridaje se pristupu javnim informacijama koje omogućuju procjenu rizika koja proizlazi iz opasne aktivnosti ([Guerra i drugi protiv Italije](#), 19. veljače 1998., stavak 60., Izvještaji o presudama i odlukama 1998-I) te je u tom smislu ESLJP spreman uzeti u obzir i obveze koje za države proizlaze sukladno Aarhuškoj konvenciji³¹, koja je gotovo univerzalno prihvaćena i ratificirana u zemljama Vijeća Europe i koja je primjenjiva u Italiji.

ESLJP je napomenuo da Konvencija pojedincima ne daje nikakvo pravo na actio popularis te da bi članak 8. Konvencije bio primjenjiv podnositelji moraju dokazati da su osporavani propisi i/ili mjere talijanskih vlasti imale štetan učinak na njihov privatni život, a ne općenito na okoliš.

³¹ UNECE Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša (tzv. Aarhuška konvencija) usvojena je na 4. Ministarskoj konferenciji „Okoliš za Europu“ 25.

Istaknuta opća načela ESLJP je primijenio na predmet podnositelja razlikujući pitanje gospodarenja komunalnim otpadom od odgovornosti nacionalnih vlasti za uređenje „Lo Uttaro“ odlagališta otpadom.

(i) Gospodarenje komunalnim otpadom

U kontekstu gospodarenja komunalnim otpadom, ESLJP je odvojeno analizirao razdoblje izvanrednog stanja koje je trajalo 15 godina od razdoblja nakon prestanka izvanrednog stanja. Utvrdio je da su talijanske vlasti samo u prvom razdoblju propustile ispuniti svoje obveze temeljem članka 8. Konvencije. Naime, u tom razdoblju postojala je uzročna veza između lošeg gospodarenja otpadom i povećanog rizika od razvoja patoloških bolesti poput raka ili kongenitalnih malformacija³². Ponovio je da ozbiljno onečišćenje okoliša može utjecati na dobrobit pojedinca i njegov privatni život čak i ako ozbiljno ne ugrožava njegovo zdravlje (*López Ostra protiv Španjolske*, 9. prosinca 1994., stavak 51., Serija A br. 303-C). Činjenica da su podnositelji zahtjeva nekoliko mjeseci bili prisiljeni živjeti u otpadom zagađenom okolišu koji se gomilao na ulicama i bio odložen u privremena skladišta, što je dovelo do zatvaranja obrazovnih institucija, bila je dostatna ESLJP-u da utvrdi povredu članka 8. Konvencije jer su opisani uvjeti nedvojbeno nepovoljno utjecali na privatni život podnositelja, a bili su posljedica kršenja važećih sigurnosnih standarda pri gospodarenju otpadom.

S druge strane, analizirajući razdoblje nakon završetka izvanrednog stanja ESLJP je istaknuo da činjenica da i dalje postoje određeni nedostaci u gospodarenju komunalnim otpadom u Kampaniji³³ ne znači ujedno da oni negativno utječu na privatni život podnositelja zahtjeva. S obzirom da podnositelji zahtjeva nisu dokazali jesu li i u kojoj mjeri nedostaci u gospodarenju komunalnim otpadom nakon završetka izvanrednog stanja negativno utjecali na njihova prava koja se jamče člankom 8. Konvencije, ESLJP nije utvrdio da je došlo do povrede tog članka u navedenom razdoblju.

(ii) Sanacija odlagališta otpadom „Lo Uttaro“

ESLJP je istaknuo da je na odlagalištu „Lo Uttaro“ otpad nezakonito skladišten preko 20 godina te se njime upravljalo mimo mjerodavnih zakonskih i administrativnih ovlaštenja. I nakon što je odlagalište zatvoreno, inspekcija je pokazala da ono nanosi štetu podzemnim vodama i atmosferi zbog čega predstavlja rizik za javno zdravlje. Unatoč pokušajima vlasti da osiguraju dotično područje projekti sanacije još nisu bili u potpunosti provedeni niti je postojao jasan vremenski okvir kada će biti provedeni.

lipnja 1998. u Danskom gradu Aarhusu. Konvencija je stupila na snagu 30. listopada 2001. nakon što ju je ratificiralo 16 država te predstavlja međunarodni pravni okvir u području zaštite okoliša. Hrvatska je postala stranka Aarhuske konvencije u lipnju 2007. godine (NN-MU 7/08)

³² Istog stava bio je i Sud Europske unije koji je u svojoj presudi C-297/08 utvrdio da postoji rizik za ljudsko zdravlje kao posljedica kriza gospodarenja otpadom, smatrajući da akumulacija velikih količina otpada uz javne ceste i u privremenim skladištima izlaže zdravlje lokalnog stanovništva opasnosti.

³³ Presudom Suda Europske unije (C-653/13) utvrđeno je da talijanske vlasti moraju ispitati i zbrinuti 6 milijuna tona „eko-bala“ za što će biti potrebno petnaestak godina od dana izgradnje potrebne infrastrukture.

U svjetlu navedenog, ESLJP je utvrdio da su nacionalne vlasti propustile poduzeti sve potrebne mjere za osiguranje učinkovite zaštite prava podnositelja na poštovanje njihovog privatnog života. Stoga je došlo do povrede članka 8. Konvencije u njegovom materijalnom aspektu.

Što se tiče postupovnog aspekta članka 8. Konvencije ESLJP je smatrao da su talijanske vlasti izvršile svoju dužnost obavještanja i dale pristup informacijama o mogućim rizicima kojima su bili izloženi podnositelji zahtjeva budući da su nadležna tijela objavila studije o utjecaju otpada na zdravlje za pogođene općine. Stoga nije došlo do povrede postupovnog aspekta članka 8. Konvencije.

Ostali prigovori

Činjenica da su podnositelji zahtjeva nekoliko mjeseci bili prisiljeni živjeti u okolišu zagađenim otpadom koji se gomilao na ulicama i koji je bio odložen u privremena skladišta, što je dovelo do zatvaranja obrazovnih institucija, bila je dostatna ESLJP-u da utvrdi povredu članka 8. Konvencije jer su opisani uvjeti nedvojbeno nepovoljno utjecali na privatni život podnositelja, a bili su posljedica kršenja važećih sigurnosnih standarda pri gospodarenju otpadom.

Prigovore podnositelja istaknute zbog povrede članaka 6. i 13. te članka 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju ESLJP ih je proglasio nedopuštenim *ratione materiae*. Naime, podnositelji su smatrali da imaju pravo na povrat poreza kojeg su platili za zbrinjavanje komunalnog otpada u cijelosti. No ESLJP je istaknuo da sporovi oko plaćanja poreza ne predstavljaju spor o pravu „građanske naravi“ zbog čega je članak 6. stavak 1. Konvencije

neprimjenjiv ([Ferrazzini protiv Italije \[VV\]](#), br. 44759/98, stavak 29., ECHR 2001 – VII).

ESLJP je istaknuo da države uživaju široku slobodu procjene u području porezne politike i da talijanskim zakonodavstvom nije bila predviđena pravna osnova temeljem koje su mogli zahtijevati povrat poreza koji su uplatili u proračun u cijelosti ([Zhigalev protiv Rusije](#), br. 54891/00, stavak 131., 6. srpnja 2006.). Stoga je i ovaj prigovor podnositelja odbačen kao *ratione materiae* nespojiv s člankom 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Konačno, s obzirom da podnositelji nisu iznijeli dokazivu tvrdnju u kontekstu članaka 6. te članka 1. Protokola br. 1, ni članak 13. Konvencije nije bio primjenjiv u njihovom predmetu.

PRAVEDNA NAKNADA

5.000,00 EUR na ime troškova i izdataka.

KLJUČNE RIJEČI

- pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života
- gospodarenje otpadom
- *actio popularis*
- obveza uspostave regulatornog okvira i sanacije odlagališta otpada
- obveza pružanja i raspoloživosti potrebnih informacija za procjenu rizika

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

NARBUTAS PROTIV LITVE

zahtjev br. 14139/21

presuda vijeća od 19. prosinca 2023.

POVREDA ČL. 3., 5., 8. 10., 1. PROTOKOLA BR .1. OKRIVLJENIKA U MEDIJSKI PRAĆENOM KAZNENOM POSTUPKU ZBOG SUMNJE NA TRGOVANJE UTJECAJEM PRI KUPNJI COVID TESTOVA

ČINJENICE

U veljači 2020., zbog širenja virusa COVID-19, u Litvi je proglašeno izvanredno stanje te je uvedeno zatvaranje (eng. *lockdown*), a državne vlasti su nastojale osigurati potrebnu medicinsku opremu i u tu su svrhu prihvaćale pomoć građana. Podnositelj zahtjeva, koji je ranije bio predsjednik pa član upravnog odbora Litavske koalicije oboljelih od karcinoma, kao i savjetnik predsjednika Litve te član upravnih odbora više javnozdravstvenih ustanova, pregovarao je s državnim dužnosnicima i farmaceutskom tvrtkom iz Španjolske o sklapanju ugovora o kupoprodaji COVID-19 testova za račun Litve. Litavske vlasti su od navedene tvrtke kupile COVID-19 testove, a podnositelju je isplaćen iznos od 1 EUR za svaki prodani test (ukupno 303.360,00 EUR). Služba za posebne istrage („SPI“) obavijestila je podnositelja da je osumnjičen za kazneno djelo trgovanja utjecajem te ga je lišila slobode zbog navodne opasnosti od bijega i ometanja istrage, navodeći da je bilo nemoguće osigurati sudski nalog za lišenje slobode. Na zahtjev državnog odvjetnika, sudac istrage je podnositelju zabranio napuštanje doma u noćnim satima te mu zabranio ulazak u zgrade Ministarstva zdravstva i sve ustanove povezane s njim (tijekom tog razdoblja podnositelj se liječio od karcinoma). Podnositelj je oslobođen oko 33 sata nakon lišenja slobode. Državno

odvjetništvo je zatim naložilo zapljenu podnositeljevih bankovnih računa i automobila. Podnositelj je tome prigovorio pa mu je državno odvjetništvo omogućilo da koristi 607,00 EUR mjesečno. Domaći sud je kasnije povećao taj iznos na 1.000,00 EUR, te ograničio iznos zaplijenjenih sredstva na iznos navodne stečene imovinske koristi. SPI je objavila priopćenje za javnost u kojem je navedeno ime podnositelja, njegova povijest zaposlenja i detalji optužbe protiv njega. Priopćenje je bilo iznimno medijski popraćeno. Rukovodeće javne osobe, uključujući i predsjednika Litve, ministra zdravstva, nekoliko članova Seimasa te samog državnog odvjetnika iznosili su komentare o predmetu u medijima. S druge strane, državni odvjetnik je upozorio podnositelja da ne otkriva informacije o istrazi neovlaštenim pojedincima. U svibnju 2023. podnositelj je oslobođen svih optužbi pred prvostupanjskim sudom, a postupak pred žalbenim sudom u trenutku donošenja presude ESLJP bio je u tijeku.

PRIGOVORI

Podnositelj je pred ESLJP-om prigovorio na temelju članka 3. (zabrana mučenja) jer mu je bilo zabranjeno odlaziti u bolnice iako boluje od karcinoma; na temelju članka 5. stavka 1. (pravo na slobodu i sigurnost) navodeći da je njegovo lišenje slobode bilo nezakonito i bespotrebno; na temelju članka 8. (pravo na poštovanje privatnog života) jer je državno odvjetništvo navodno nepotrebno objavilo njegove osobne podatke i informacije o predmetu u medijima čime mu je povrijeđen ugled; na temelju članka 10. (sloboda izražavanja), jer nije smio dijeliti informacije o istrazi iako su iste u dobrom dijelu već bile objavljene; te na temelju članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju (pravo na mirno uživanje vlasništva), navodeći da je zapljena njegovih sredstava bila nesrazmjerna.

OCJENA ESLJP-a

Članak 3. Konvencije

Opća načela primjene članka 3. Konvencije, koja se odnose na obvezu države pružiti zdravstvenu skrb osobama lišenim slobode, sažeta su u presudi [Blokhin protiv Rusije \[VV\], br. 47152/06, st. 135.-136., 23. ožujka 2016.](#)³⁴ Dok se predmetna zabrana napuštanja doma i ulaska u zdravstvene ustanove, s obzirom na svoje trajanje i intenzitet, nije mogla smatrati lišenjem slobode u smislu članka 5., ESLJP je smatrao da bi se uskrata ogovarajuće zdravstvene skrbi tijekom trajanja tih mjera mogla podvesti pod članak 3. Konvencije. Utvrdio je da je podnositelj zaista bio ograničen u pristupu zdravstvenim ustanovama te da je to kod njega dovelo do stresa i anksioznosti, posebno imajući na umu njegovu ozbiljnu bolest. Ipak, pozivajući se na utvrđenja iz presude [Muršić protiv Hrvatske \[VV\], br. 7334/13, st. 97., 20. listopada 2016.](#)³⁵, ponovio je da postupanje, da bi se smatralo ponižavajućim u smislu članka 3., mora doseći minimalnu razinu težine. Ocjena tog minimuma je relativna i ovisi o svim okolnostima slučaja, poput:

³⁴ Sažetak presude na hrvatskom jeziku je dostupan [ovdje](#)

³⁵ Sažetak presude na hrvatskom jeziku je dostupan [ovdje](#)

- (i) Trajanja takvog postupanja;
- (ii) Utjecaja na podnositeljevu psihu;
- (iii) U nekim slučajevima spola, dobi i zdravstvenog stanja podnositelja.

Ocjenujući te okolnosti u konkretnom predmetu, ESLJP je utvrdio da su vlasti u roku od petnaest dana nakon što im se podnositelj obratio ukinule predmetno ograničenje pristupa zdravstvenim ustanovama. Uz to, u skladu s dostavljenom medicinskom dokumentacijom, podnositelj je svakih šest mjeseci trebao odlaziti na pretrage, pa nametnuto ograničenje na njega zapravo nije imalo učinka, jer tijekom ograničenja nije imao zakazanih pretraga. Dok je podnositelj ustvrdio da se njegovo zdravstveno stanje pogoršalo, nije dokazao da je to pogoršanje posljedica predmetnog ograničenja pristupa zdravstvenim ustanovama. Stoga je ESLJP ocijenio da ograničenje pristupa zdravstvenim ustanovama nije doseglo minimalnu razinu težine da bi se smatralo ponižavajućim postupanjem u smislu članka 3., pa je posljedično utvrdio da ovaj članak nije povrijeđen.

Članak 5. stavak 1. Konvencije

ESLJP je naglasio da svako ograničenje slobode mora biti zakonito. Načelno, njegov je stav da su primjena i tumačenje domaćeg prava, u prvom redu, u nadležnosti domaćih sudova, no taj je stav drugačiji kada je u pitanju članak 5. stavak 1. Konvencije. Stoga je ESLJP preispitao je li domaći zakon bio pravilno primijenjen. U tom pogledu se pozvao na utvrđenja iz presude [Denis i Irvine protiv Belgije \[VV\], br. 62819/17 i 63921/17, st. 125.-126., 1. lipnja 2021.](#)³⁶ Uz navedeno, ESLJP je naglasio da zakonitost lišenja slobode nije sama po sebi dostatna – domaći zakon mora biti jasan i predvidljiv, a svako lišenje slobode mora biti nužno u konkretnim okolnostima kako se ne bi smatralo arbitrarnim.

Podnositelj zahtjeva bio je lišen slobode na temelju odredbe litavskog Zakona o kaznenom postupku, koja je omogućavala da se, u iznimnim okolnostima i na najviše 48 sati, po nalogu državnog odvjetnika ili suca istrage (a ne po nalogu suda) osoba liši slobode i kada nije zatečena u počinjenju kaznenog djela niti neposredno nakon počinjenja istog, ako je: i) postojala jedna od osnova za istražni zatvor; ii) lišenje slobode nužno je kako bi se postigli ciljevi lišenja i iii) nije moguće žurno zahtijevati određivanje istražnog zatvora od suda.

Ministarstvo pravosuđa Litve je podnijelo prijedlog izmjene navedene odredbe ZKP-a zbog njezine nejasnoće, te je taj članak izmijenjen kako bi se otklonili uočeni problemi. Iako takva izmjena zakona, sama po sebi, nije dokaz da je prethodni zakon bio manjkav, ESLJP je ipak razloge izmjene zakona smatrao relevantnim pri ocjeni toga jesu li domaća tijela postupala u skladu sa zakonom ili je postupanje bilo arbitrarno.

ESLJP je napomenuo da mu nisu dostavljeni nikakvi dokumenti koji bi pojašnjavali u kojim to okolnostima nije moguće zahtijevati određivanje istražnog zatvora od suda, već državni odvjetnik mora odrediti lišenje slobode. U tom smislu je ponovio da je samo Ministarstvo pravosuđa tu odredbu ocijenilo nejasnom, i zaključio da ozbiljno sumnja u predvidljivost predmetne odredbe. Domaća tijela mogla su otkloniti nejasnoću zakona odgovarajućim obrazloženjem svojih odluka, ali ona su samo navela da nije bilo moguće zahtijevati

³⁶ Sažetak presude na hrvatskom jeziku je dostupan [ovdje](#)

određivanje istražnog zatvora od suda, bez ikakvog daljnjeg obrazloženja. Iako je podnositelj u više navrata ukazivao na taj propust, domaća tijela njegove argumente nisu uzimala u razmatranje. ESLJP je stoga utvrdio da su domaća tijela propustila dokazati da je treći uvjet za lišenje slobode po nalogu državnog odvjetnika ili suca istrage (a ne po nalogu suda) bio ispunjen.

Drugo, glede nužnosti, ESLJP je napomenuo da domaća tijela nisu obrazložila zašto se opasnost od bijega, ometanja istrage i počinjenja daljnjih kaznenih djela ne bi mogla spriječiti blažim mjerama koje domaći zakon omogućuje. Stoga je ESLJP utvrdio da lišenje slobode podnositelja nije bilo određeno postupovnim odredbama domaćeg zakona i utvrdio povredu članka 5. stavka 1. Konvencije.

Članak 8. Konvencije

ESLJP je u prvom redu utvrdio da je objavom osobnih podataka podnositelja došlo do miješanja u njegovo pravo na poštovanje privatnog života zajamčeno člankom 8. Konvencije.

Ocijenio je da je predmetno miješanje bilo zakonito, jer se temeljilo na Preporuci o otkrivanju podataka o istrazi Glavnog državnog odvjetnika, kojom je propisano da prilikom otkrivanja imena i prezimena javnih osoba, vlasti moraju postići pravednu ravnotežu između interesa javnosti da bude informirana i interesa pojedinca da mu se zaštite temeljna prava. Podnositelj je tvrdio da nije javna osoba u smislu odredaba domaćeg prava, a ESLJP je odlučio tu činjenicu utvrditi pri ocjeni nužnosti miješanja.

Otkrivanje općenitih podataka o kaznenom postupku usmjereno je na postizanje legitimnog cilja sprečavanja zločina, ali je ESLJP sumnjao da je bilo potrebno otkriti sam identitet podnositelja. Ipak, smatrao je da je prikladnije i to pitanje adresirati ocjenjujući nužnost miješanja.

U odnosu na nužnost miješanja, ESLJP je temeljem kriterija razvijenih u njegovoj sudskoj praksi, primjerice u presudi [Von Hannover protiv Njemačke \(br. 2\) \[VV\], br. 40660/08 i 60641/08, st. 95.-107., ECHR 2012.](#), odvagao pravo podnositelja na privatnost iz članka 8. Konvencije i interes državnih vlasti da objave informacije o istrazi. Ti kriteriji su:

1. *Doprinos spornih priopćenja, objava i izjava raspravi od javnog interesa,*
2. *Koliko je podnositelj bio poznat,*
3. *Prethodno ponašanje podnositelja,*
4. *Sadržaj, oblik i posljedice spornih priopćenja, objava i izjava.*

1. *Doprinos spornih priopćenja, objava i izjava raspravi od javnog interesa*

ESLJP je ocijenio da su se priopćenje, objave i izjave odnosile na sumnju da je podnositelj počinio kazneno djelo te na druge podatke o istrazi protiv njega vezanoj za optužbe o kupovini COVID-19 testova, što je svakako stvar od javnog interesa. Također, u relevantno vrijeme trajala je kampanja za nadolazeće parlamentarne izbore, pa je postupanje vladajuće koalicije bilo podvrgnuto intenzivnijem preispitivanju i kritici. Shodno tome, ESLJP

je prihvatio da je objava podataka o istrazi protiv podnositelja doprinijela raspravi od javnog interesa.

2. *Koliko je podnositelj bio poznat*

Oslanjajući se na utvrđenja iz presude [Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske \[VV\], br. 40454/07, st. 117., 121-122., 10. studenog 2015.](#), ESLJP je ponovio da će stupanj zaštite koju članak 8. pruža pojedincu ovisiti o tome koliko je poznat. Posebno je naglasio da se političari neizbježno i svjesno podvrgavaju kritici kako novinara, tako i šire javnosti. To se načelo primjenjuje i na druge osobe koje su javne, bilo zbog njihovog javnog djelovanja ili s obzirom na njihov položaj. S druge strane, u određenim slučajevima, čak i ako je određena osoba poznata općoj javnosti, ona ipak može uživati legitimno očekivanje da će njena privatnost biti zaštićena.

U ovom predmetu, podnositelj nije bio političar, niti državni dužnosnik u relevantnom razdoblju. Bio je sveučilišni profesor, direktor privatnog trgovačkog društva te samozaposleni konzultant. Dok je u prošlosti bio savjetnik člana Seimasa i predsjednika, te dužnosti je prestao obnašati deset, odnosno četiri godine prije spornih događaja. Iako je točno da je podnositelj bio donekle poznat zbog svoje uključenosti u zagovaranje za prava onkoloških bolesnika, njegov stupanj uključenosti u javnu raspravu nije bio usporediv s onim političara ili državnih dužnosnika. ESLJP je stoga zaključio da podnositelj nije bio dovoljno poznat pojedinac, da bi objavljivanje njegovog identiteta u predmetnom kontekstu bilo opravdano.

3. *Prethodno ponašanje podnositelja*

Podnositeljevo ime, prezime i činjenica da je osumnjičen za kaznena djela objavljeni su bez bilo kakve prethodne inicijative na strani podnositelja. ESLJP je napomenuo i da je podnositelj tek nakon tih objava davao intervjue ili objavljivao na društvenim mrežama o predmetnoj istrazi. Uz to, ESLJP nije utvrdio da bi javni interes za konkretan predmet porastao uslijed ponašanja podnositelja. U skladu s time, podnositeljevo ponašanje ga nije lišilo zaštite koje mu članak 8. pruža.

4. *Sadržaj, oblik i posljedice spornih objava i izjava*

ESLJP je napomenuo da su vlasti, nakon objave da je podnositelj osumnjičen za određena kaznena djela, otpratile podnositelja, s rukama iza leđa, u zgradu suda. Predmeti događaj je fotografiran i snimljen te su te fotografije i snimke objavljene u medijima. Podnositelj se nije svojevoljno izložio javnosti već je na to bio prisiljen. U tim okolnostima nije mogao zaštititi svoju privatnost ni spriječiti da bude fotografiran dok je izgledao kao da su mu ruke vezane liscama.

Nadalje, ESLJP je utvrdio da su izjave državnog odvjetnika citirane u priopćenju za javnost SPI-a (da je podnositelj stekao „sebičnu i nezakonitu financijsku korist iskoristivši izvanredne okolnosti tijekom vrlo teških vremena za čitavu državu“ te da nije tek „prouzročio značajnu imovinsku štetu već i potkopao povjerenje u državne institucije“) prešle granicu informiranja javnosti o općenitim okolnostima slučaja, a vlasti nisu postupale s potrebnim stupnjem pažnje kada su ih objavile. Štoviše, te izjave predstavljaju moralnu osudu podnositelja, a njihov je izričaj strog i nedvojben, te je mogao narušiti ugled podnositelja. Dok su vlasti ovlaštene dijeliti informacije za koje postoji legitimni interes javnosti, ne smiju prijeći preko određenih granica, a posebno moraju poštovati ugled i prava pojedinaca, te postići pravednu ravnotežu između suprotstavljenih interesa. Konačno, činjenica da su priopćenje za javnost i sporni članci objavljeni na Internetu dovodi do veće opasnosti za ljudska prava i slobode osoba na koje se isti odnose, nego što bi to slučaj bio, primjerice, da je riječ o objavama u tiskovinama. ESLJP je stoga zaključio da sadržaj i oblik priopćenja za javnost i javnih komentara državnih vlasti nisu bili opravdani potrebom informiranja javnosti o istrazi te su ozbiljno naštetile podnositeljevom ugledu.

ESLJP je utvrdio da je državni odvjetnik svojim izjavama prešao granicu informiranja javnosti o općenitim okolnostima slučaja, a vlasti nisu postupale s potrebnim stupnjem pažnje kada su te izjave objavile. Štoviše, te izjave predstavljaju moralnu osudu podnositelja, a njihov je izričaj strog i nedvojben, te je mogao narušiti ugled podnositelja. Dok su vlasti ovlaštene dijeliti informacije za koje postoji legitimni interes javnosti, ne smiju prijeći preko određenih granica, a posebno moraju poštovati ugled i prava pojedinaca.

Zaključio je da domaća tijela nisu postigla pravednu ravnotežu između, s jedne strane, njihovog interesa da informiraju javnost o istrazi, te, s druge strane, prava na poštovanje privatnog života podnositelja. Miješanje u pravo na privatnost podnositelja posljedično nije bilo nužno u demokratskom društvu, te je ESLJP utvrdio povredu članka 8.

Članak 10. Konvencije

Upozorenje podnositelju da ne smije javno iznositi informacije o istrazi, predstavljalo je miješanje u njegovu slobodu izražavanja. Navedeno miješanje je bilo zakonito jer je ZKP-om kao i Kaznenim zakonom bilo je propisano da državna tijela mogu izdavati takva upozorenja, a podnositelj nije prigovarao dostupnosti ni predvidljivosti predmetnih odredaba zakona. Miješanje je imalo legitiman cilj jer je bilo usmjereno na sprečavanje širenja povjerljivih informacija, zaštitu autoriteta i nepristranosti pravosuđa, te zaštitu ugleda i prava drugih.

U pogledu nužnosti u demokratskom društvu, ESLJP je ukazao na opća načela ocjene nužnosti u kontekstu članka 10., utvrđena u presudi [Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine, 7. prosinca 1976., Serije A br. 24](#). Posebno, ESLJP je promatrao miješanje u svijetlu okolnosti predmeta u cjelini, te utvrđivao je li isto bilo „razmjerno legitimnom cilju koji se htjelo postići“, te jesu li razlozi domaćih tijela bili „relevantni i dostatni“. Naglasio je i da je u predmetima političkog govora i govora o temama od javnog interesa, slobodu izražavanja moguće ograničiti tek iznimno.

Naveo je da su u konkretnom predmetu vlasti objavile njegove osobne podatke, činjenice na kojima se temelji sumnja da je počinio kaznena djela i druge bitne podatke o istrazi prije no što su podnositelju zabranile širenje informacija vezanih uz istragu. Nadalje, mediji su objavili ugovore sklopljene između Litve i farmaceutske tvrtke u pitanju, te činjenicu da je podnositelj lišen slobode te da se pretražuju prostori Ministarstvo zdravstva i niz drugih ustanova, kao i da je više osoba ispitano. Ministar zdravstva je, uz navedeno, u više navrata na društvenim mrežama iznosio svoj sud o krivnji podnositelja. Stoga je ESLJP utvrdio da je u trenutku u kojem je podnositelju izdano predmetno upozorenje, značajna količina informacija o istrazi već bila javno dostupna.

ESLJP je uzeo u obzir da je podnositelj javno istupao glede određenih okolnosti slučaja te da je kritizirao državne vlasti u više navrata, i to prije nego mu je izdano sporno upozorenje, ali nije otkrivao povjerljive informacije. Napomenuo je i da su vlasti u posebnim okolnostima ovog slučaja, kada je već značajna količina informacija o istrazi bila poznata, trebale podnositelju specificirati opseg ograničenja.

Utvrđio je da vlasti nisu ponudile relevantne i dostatne razloge kako bi dokazale da je predmetno ograničenje bilo nužno u demokratskom društvu i razmjerno svom legitimnom cilju zbog čega je došlo do povrede članka 10. Konvencije.

Članak 1. Protokola br. 1.

ESLJP je prvo utvrdio da je zapljena novčanih sredstava i automobila podnositelja predstavljala miješanje u njegovo pravo na mirno uživanje vlasništva zajamčeno člankom 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Utvrdio je i da je zapljena imovine u kontekstu kaznenog postupka mjera koja se smatra „*uređenjem upotrebe vlasništva*“ iz stavka 2. predmetnog članka.

U odnosu na zakonitost tog miješanja, utvrdio je da je zapljena bila utemeljena na ZKP-u, no taj zakon nije sadržavao nikakve odredbe o ograničenjima ovlasti državnog odvjetništva da zapljene sredstva tijekom kaznenog postupka. ESLJP je stoga sumnjao u kvalitetu domaćeg zakona. S obzirom na to da podnositelj nije prigovarao dostupnosti i predvidljivosti zakona, ESLJP je prihvatio da je miješanje bilo zakonito.

Legitimni cilj miješanja j bio je osiguranje tražbine u građanskom postupku, odnosno oduzimanje zaplijenjene imovine u slučaju da se tijekom kaznenog postupka utvrdi da je podnositelj imovinu stekao protupravno.

U odnosu na razmjernost zapljene, ESLJP je smatrao da je zapljena sve podnositeljeve imovine bila oštra i ograničavajuća mjera koja je značajno mogla utjecati na njegova prava. ESLJP je bio zatečen činjenicom da je predmetna mjera naložena bez ikakvog obzira za osnovne životne potrebe podnositelja, te da su te potrebe uzete u obzir tek kada je podnositelj predmetnoj mjeri prigovarao. Podnositelj je u više navrata domaćim tijelima ukazivao na visinu njegovih mjesečnih troškova i isto potkrijepio odgovarajućom dokumentacijom, no one nisu obrazložile odbijanje povećanja dopuštenog mjesečnog iznosa.

Utvrдио je da Litavske vlasti, zapljenom svih podnositeljevih sredstava, a ne iznosa razmjernog navodnom iznosu mita, nisu postigle pravednu ravnotežu između suprotstavljenih interesa. Uz to, državno odvjetništvo je pokrenulo istragu o podrijetlu zaplijenjene imovine tek mjeseca dana nakon zapljene. Tijekom istrage nisu bile utvrđene osnove za prošireno oduzimanje imovinske koristi, pa je mjeru nametnutu podnositelju trebalo okončati jer je potreba za istom prestala. Ipak, državne vlasti su opseg nametnute mjere promijenile tek dvije godine nakon njihovog izricanja. Konačno, žalbeni sud je utvrдио da je iznos koji premašuje iznos mita zaplijenjen bez pravne osnove, no taj sud nije okončao zapljenu razlike sredstava koja je ostala na snazi, bez ikakvog opravdanja. Te okolnosti navele su ESLJP da zaključi kako domaće vlasti nisu postigle pravednu ravnotežu između općeg interesa države i potrebe za zaštitom prava vlasništva podnositelja. Posljedično je utvrдио povredu članka 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju.

PRAVEDNA NAKNADA

768,94 EUR na ime imovinske štete.

26.000,00 EUR na ime neimovinske štete.

KLJUČNE RIJEČI

- *lišenje slobode*
- *pravo na poštivanje privatnog života*
- *sloboda izražavanja*
- *objavljivanje osobnih podataka okrivjenika*
- *zabrana iznošenja informacija o istrazi*
- *zapljena financijskih sredstava*
- *razmjernost miješanja*

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

SLOBODA OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA

ČLANAK 11.

1. Svatko ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo osnivati sindikate ili im pristupati radi zaštite svojih interesa.

2. Ne mogu se postavljati nikakva ograničenja ostvarivanju tih prava, osim onih koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovaj članak ne zabranjuje da se nameću zakonska ograničenja u ostvarivanju tih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.

HUMPERT I DRUGI PROTIV NJEMAČKE

zahtjevi br. 59433/18, 59477/18, 59481/18 i 5949/18

presuda velikog vijeća od 14. prosinca 2023.

ZABRANA ŠTRAJKA UČITELJIMA U NJEMAČKOJ BILA JE RAZMJERNA

ČINJENICE

Četiri podnositelja zahtjeva bili su učitelji sa statusom državnih službenika i članovi Sindikata obrazovanja i znanosti. Sudjelovali su u štrajkovima koje je taj sindikat organizirao zbog pogoršanja radnih uvjeta učitelja. S obzirom da je sukladno dugogodišnjoj sudskoj praksi i tumačenju Ustava državnim službenicima u Njemačkoj zabranjen štrajk, protiv podnositelja su pokrenuti disciplinski postupci te su im izrečeni ukori odnosno novčane kazne. Podnositelji su prigovorili pred nadležnim upravnim sudovima, a onda i pred Saveznim ustavnim sudom (dalje: SUS). Odbijajući prigovore podnositelja, SUS je detaljno obrazložio da se pravo na slobodu udruživanja može ograničiti zbog drugih ustavnih interesa, a što uključuje i tradicionalna načela profesionalne državne službe propisana njemačkim Ustavom. Ta načela uključuju: dužnost lojalnosti državnih službenika, načelo doživotnog zaposlenja, načelo alimentacije (što znači da državni službenici moraju dobiti odgovarajuću naknadu za svoj rad), te načelo utvrđivanja plaće državnih službenika zakonom. SUS je istaknuo da je pravo na štrajk suprotno ovim načelima, budući da su državni službenici dobili pravno i financijski siguran položaj te se od njih očekuje lojalnost državi i osiguranje stabilnosti funkcioniranja državnog aparata. SUS je zaključio da je predmetno ograničenje prava na štrajk bilo u skladu s člankom 11. Konvencije jer je bilo propisano zakonom (Ustavom), imalo je legitiman cilj (zaštita prava drugih), te je bilo

razmjerno i nužno u demokratskom društvu. Pored toga, SUS je tvrdio da učitelji kao državni službenici čine dio državne uprave te da se, iako ne izvršavaju suverenu vlast, na njih ipak primjenjuje iznimka predviđena stavkom 2. članka 11. Konvencije.

PRIGOVORI

Podnositelji zahtjeva pred ESLJP-om prigovorili su da disciplinske kazne izrečene zbog sudjelovanja u štrajku koji je zabranjen državnim službenicima u Njemačkoj, predstavljaju povredu njihovog prava na slobodu okupljanja i udruživanja koja se jamči člankom 11. Konvencije. Dana 6. rujna 2022. vijeće ESLJP-a ustupilo je nadležnost velikom vijeću.

OCJENA ESLJP-a

ESLJP je istaknuo da pravo osnivanja sindikata ne predstavlja neovisno pravo već je poseban aspekt slobode udruživanja koja se jamči člankom 11. Konvencije ([Manole i "Romanian Farmers Direct" protiv Rumunjske](#), br. 46551/06, § 57, 16. lipnja 2015.). U svojoj sudskoj praksi ESLJP je uvrдио popis bitnih elemenata koji čine pravo osnivanja sindikata: pravo na osnivanje i učlanjenje u sindikat, zabrana sklapanja ugovora sukladno kojem je posodavcu dopušteno zaposliti jedino članove sindikata, pravo sindikata da ga se sasluša što ima reći u ime svojih članova, te pravo na kolektivno pregovaranje ([Norveška konfederacija sindikata \(LO\) i Norveški sindikat transportnih radnika \(NTF\) protiv Norveške](#), br. 45487/17, stavak 95., 10. lipnja 2021.). No, u dosadašnjoj praksi ESLJP nije utvrdio predstavlja li i opća zabrana štrajka bitan element prava osnivanja sindikata.

Sloboda procjene koja je državama dodijeljena po tom pitanju je uža kada mjere koje je država poduzela utječu na ključan element sindikalne slobode ili se odnose na bit sindikalne aktivnosti i kada se ograničava industrijska akcija zaposlenika u javnom sektoru koji niti obnašaju javnu vlast u državi niti pružaju osnovnu uslugu stanovništvu. S druge strane, sloboda procjene bit će šira ako se ograničenje prava na štrajk odnosi na državne službenike koji obnašaju javne ovlasti u ime države ([Junta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna \(ER.N.E.\) protiv Španjolske](#), br. 45892/09, stavci 37.-41., 21. travnja 2015.).

Je li miješanje bilo u skladu sa zakonom te je li slijedilo legitiman cilj?

ESLJP je utvrdio da je miješanje bilo u skladu sa zakonom jer su se disciplinske kazne podnositeljima temeljile na relevantnim odredbama njemačkog Ustava, federalnog Zakona o statusu državnih službenika te relevantnim zakonima saveznih zemalja o državnim službenicima. Također, postojala je i dugogodišnja sudska praksa SUS-a koji je dosljedno tumačio predmetnu odredbu njemačkog Ustava na način da su prava i obveze koja se jamče državnim službenicima nespojive s pravom na štrajk. Naime, zabrana štrajka državnim službenicima služila je tome da se osigura stabilnost državne uprave kroz ispunjavanje državnih funkcija i pravilno funkcioniranje države i njezinih institucija. ESLJP je prihvatio da ograničenje prava na štrajk učiteljima koji su imali status državnih službenika ima legitiman cilj zaštiti pravo drugih na obrazovanje.

Je li miješanje bilo nužno u demokratskom društvu?

Kako bi utvrdio je li miješanje u pravo podnositelja bilo nužno u demokratskom društvu ESLJP je u predmetu podnositelja ocjenjivao: prirodu i opseg ograničenja prava na štrajk, mjere poduzete kako bi se omogućilo sindikatima državnih službenika i samim državnim službenicima da zaštite profesionalne interese, ciljeve koji su se nastojali postići zabranom štrajka državnim službenicima, koja su sve prava obuhvaćena statusom državnog službenika, mogućnost rada kao učitelj u državnoj školi temeljem ugovora i s pravom na štrajk, te samu ozbiljnost i težinu osporenih disciplinskih sankcija.

U pogledu prirode i opsega ograničenja prava na štrajk, ESLJP je primijetio da je zabrana

Zabrana štrajka učiteljima bila je uspješno balansirana drugim pravima i jamstvima te Njemačka nije izašla izvan okvira slobode procjene koju uživa jer su poduzete mjere bile razmjerne važnim legitimnim ciljevima kojima se težilo.

štrajka državnim službenicima bila apsolutna. Ocijenio je da je takvo apsolutno ograničenje prava na štrajk bilo ozbiljno i nije bilo u skladu sa suvremenim specijaliziranim međunarodnim instrumentima te praksom drugih država članica. Naime, nadležna nadzorna tijela uspostavljena u skladu sa specijaliziranim međunarodnim

instrumentima³⁷ redovito su kritizirala zabranu štrajkova državnih službenika u Njemačkoj.

Nadalje, ESLJP je primijetio da su njemačkim sindikatima državnih službenika i samim državnim službenicima dodijeljena različita prava radi zaštite profesionalnih interesa, uključujući mogućnost osnivanja i učlanjivanja u sindikate te posebno zakonsko pravo krovnih sindikata sudjelovati u postupku izrade zakona koji se odnose na državne službenike.³⁸ Potonje pravo je specifičnost njemačkog sustava i predstavlja kompenzaciju za zabranu štrajka. Dodatno, njemački Ustav državnim službenicima jamči osobno pravo na „primjerenu naknadu“ za njihov rad, a koje pravo je i izravno ostvarivo pred SUS-om koji je u svojoj dosadašnjoj praksi više puta utvrdio da naknada za rad koju dobivaju državni službenici nije primjerena niti u skladu s načelom alimentacije zbog čega su se morali mijenjati relevantni zakoni. Pravo na primjerenu naknadu je doživotno i uključuje naknade koje državnim službenicima pripadaju kako u mirovini tako i za vrijeme bolesti. Posljedično, ESLJP je utvrdio da je status državnog službenika (učitelja) u Njemačkoj bio povoljniji u usporedbi s drugim državama članicama Vijeća Europe.

Vezano za ciljeve koji su se nastojali postići zabranom štrajka državnim službenicima, ESLJP je ponovio da je zaštita prava na obrazovanje neophodna za promicanje ljudskih prava te ima temeljnu ulogu u demokratskom društvu. Osnovno i srednje obrazovanje od temeljene je važnosti za osobni razvoj i budući uspjeh djeteta ([Catan i drugi protiv Republike Moldavije i Rusije \[VV\]](#), br. 43370/04 i 2 drugih, stavak 144., ECHR 2012 (izvadci)).

³⁷ Odbor stručnjaka Međunarodne organizacije rada za nadzor nad primjenom konvencija i preporuka Organizacije, Europski odbor za socijalna prava (Europska socijalna povelja), Odbor UN-a za ekonomska, socijalna i kulturna prava i Odbor za ljudska prava UN-a

³⁸ U Njemačkoj su radni uvjeti državnih službenika, uključujući plaće i naknade, regulirani zakonom a ne kolektivnim ugovorima između sindikata i državnog tijela koje zapošljava.

Stoga, iako Konvencija ne daje uputu kako obrazovanje mora biti organizirano niti se Konvencijom zahtijeva usvajanje posebnog statusa za učitelje, ESLJP je naglasio važnost koju postojanje i učinkovito funkcioniranje obrazovnog sustava ima za podučavanje djece o vrijednostima poput slobode, demokracije, ljudskih prava i vladavine prava.

Njemačka je omogućila dualitet radnih statusa za učitelje u državnim školama. Dok učitelji sa statusom državnog službenika nisu imali pravo na štrajk, učitelji zaposleni temeljem ugovora imali su to pravo. U državnim školama bilo je puno više učitelja sa statusom državnog službenika budući da je njihova pozicija bila znatno privlačnija zahvaljujući gore navedenim beneficijama. Na taj način je Njemačka smanjila potencijalni učinak štrajkova u državnim školama. Ipak, činjenica da su podnositelji zahtjeva imali mogućnost izbora, odnosno zaposlenja u državnoj školi temeljem ugovora i s pravom na štrajk, predstavljala je važan element u ocjeni razmjernosti zabrane štrajka učiteljima sa statusom državnog službenika.

U pogledu ozbiljnosti i težine disciplinskih sankcija, ESLJP je utvrdio da one nisu bile stroge, a njemački sudovi ponudili su relevantne i dostatne razloge za njihovo izricanje, nakon što su nastojali uspostaviti ravnotežu između suprotstavljenih interesa.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da je zabrana štrajka bila uspješno balansirana drugim pravima i jamstvima te da Njemačka nije izašla izvan okvira slobode procjene koju uživa jer su poduzete mjere bile razmjerne važnim legitimnim ciljevima kojima se težilo. Stoga nije došlo do povrede članka 11. Konvencije

KLJUČNE RIJEČI

- sloboda okupljanja i udruživanja
- pravo osnivati i učlanjivati se u sindikate
- apsolutna zabrana štrajka državnim službenicima
- nužno u demokratskom društvu
- pravo na obrazovanje

Sudac Ravarani iznio je izdvojeno suglasno mišljenje, dok je sudac Serghides iznio suprotstavljeno mišljenje.

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

INTERNATIONALE HUMANITÄRE HILFSORGANISATION E. V. PROTIV NJEMAČKE

zahtjev br. 11214/19
presuda vijeća od 10. listopada 2023.

ZABRANA DJELOVANJA I ZAPLJENA SREDSTAVA UDRUGE KOJA JE PRUŽALA FINACIJSKU POTPORU HAMASU NIJE DOVELA DO POVREDE ČL. 11. KONVENCIJE

ČINJENICE

Udruga podnositeljica je bila neprofitna organizacija registrirana pod nazivom „Međunarodna udruga za humanitarnu pomoć“. Među organizacijama koje je podržavala su bile i dvije dobrotvorne organizacije poznate kao „socijalna društva“, a koje su provodile društvene projekte za dobrobit palestinskog stanovništva, posebice na području Gaze i Zapadne obale. Jedna od te dvije organizacije je bila i „Islamsko društvo“, koja je provodila projekte u Gazi u korist djece bez roditelja, odnosno djece mučenika – osoba koje su umrle ili bile ranjene u borbi protiv Izraela. Nakon što je predsjednik ogranka Islamskog društva u palestinskom gradu Jabaliyi postao gradonačelnik tog grada, predstavljajući Hamas, udruga podnositeljica je obustavila financijsku potporu toj organizaciji te je počela podupirati „Salamsko društvo za oporavak i razvoj“ (dalje: Salam). Salam je podržavao iste projekte te je zaposlio više ljudi koji su prethodno radili za Islamsko društvo. Njemačko Savezno ministarstvo unutarnjih poslova (dalje: Ministarstvo) je izdalo odluku kojom je zabranilo rad udruge podnositeljice te je naredilo oduzimanje njezine imovine. Navodeći da djeluje protivno „konceptu međunarodnog razumijevanja među narodima“ (*Völkerverständigung*), udruga podnositeljica je bila raspuštena sukladno odredbama njemačkog Zakona o udrugama. Navedena odluka se temeljila na činjenici da je udruga podnositeljica dugoročno davala znatnu financijsku podršku „socijalnim društvima“ (posebice Islamskom društvu), a koja su bila dio terorističke organizacije Hamas. Ministarstvo je smatralo da je udruga podnositeljica davanjem financijske podrške „socijalnim društvima“ neizravno pridonijela nasilju koje je uzrokovao Hamas. Uzimajući u obzir razmjernost odluke o zabrani djelovanja, Ministarstvo je utvrdilo da se prema udruzi podnositeljici nije mogla provesti niti jedna druga manje invazivna mjera, obzirom da su njezin cilj i svrha bili prikupljanje i usmjeravanje donacija za organizacije koje su direktno ili indirektno povezane s Hamasom. Udruga podnositeljica je podnijela tužbu njemačkom Saveznom upravnom sudu protiv odluke o zabrani rada, navodeći da je ista bila protivna njezinom pravu na slobodu udruživanja. Savezni upravni sud je odbio zahtjev udruge podnositeljice koja je zatim podnijela ustavnu tužbu njemačkom Saveznom ustavnim sudu. Savezni ustavni sud je istu odbio navodeći da ograničenja određenih aktivnosti ili „druge manje restriktivne mjere“ ne bi bile dovoljno učinkovite.

PRIGOVORI

Udruga podnositeljica je pred ESLJP-om prigovorila da je odluka o zabrani rada i zapljeni sredstava bila protivna njezinom pravu na slobodu udruživanja, a kako je predviđeno čl. 11. Konvencije.

OCJENA ESLJP-a

Mogućnost osnivanja pravne osobe radi zajedničkog djelovanja na području od zajedničkog interesa predstavlja jedan od najbitnijih aspekata slobode udruživanja, bez čega bi to pravo bilo lišeno svakog smisla ([Gorzelik i drugi protiv Poljske](#) [VV], br. 44158/98, st. 88., 17. veljače 2004.).

Odluka o zabrani rada i zapljeni sredstava dovela je do miješanja u pravo udruge podnositeljice na slobodu udruživanja. Kako bi navedeno miješanje bilo opravdano, ono mora biti propisano zakonom, težiti ostvarenju jednog ili više legitimnih ciljeva te biti nužno u demokratskom društvu ([Yordanovi protiv Bugarske](#), br. 11157/11, st. 64., 3. rujna 2020.).

Zakonitost miješanja

Pojam „propisan zakonom“ prvenstveno pretpostavlja da bi sporna mjera trebala imati osnovu u domaćem pravu. Navedeni pojam se odnosi i na kvalitetu samog zakona, zahtijevajući da taj zakon bude dostupan osobama na koje se odnosi, kao i da ima predvidljive učinke. Zakon je „predvidljiv“ ako je dovoljno precizno formuliran da omogući pojedincu da prilagodi svoje ponašanje ([N.F. protiv Italije](#), br. 37119/97, st. 26. i 29., 2. kolovoza 2001.). Međutim, nije moguće postići apsolutnu preciznost u oblikovanju zakona, te su mnogi zakoni neizbježno sastavljeni od pojmova koji su u većoj ili manjoj mjeri, nejasni. Razina preciznosti koja se zahtijeva od domaćeg zakonodavstva uvelike ovisi o sadržaju predmetnog propisa i području koje pokriva ([Tebieti Mühafize Cemiyeti i Israfilov protiv Azerbajdžana](#), br. 37083/03, st. 58., 8. listopada 2009.).

ESLJP je naveo da je zabrana rada udruge podnositeljice imala temelj u domaćem pravu. Prigovor udruge podnositeljice u mjeri u kojoj osporava predvidljivost tih odredbi predstavlja puku kritiku njihove primjene u pojedinačnom slučaju, te ne dovodi u pitanje samu kvalitetu zakona.

Savezni upravni sud je u svojoj ranijoj presudi pozivajući se na iste zakonske odredbe i sa sličnim obrazloženjem potvrdio zabranu djelovanja druge udruge, točnije udruge Al Aqsa, koja je također davala financijsku potporu Islamskom društvu. Obzirom na jasna i precizna utvrđenja najvišeg upravnog suda u državi, u presudi koja se odnosila na očito usporedivu situaciju, jedini mogući zaključak koji se mogao izvesti je bio taj da bi financijska potpora Islamskom društvu mogla predstavljati aktivnost „usmjerenu protiv koncepta međunarodnog razumijevanja“, a što ju čini podložnom zabrani predviđenoj njemačkim zakonodavstvom. Dakle, udruga podnositeljica mogla je predvidjeti zabranu svog

djelovanja pa je miješanje u njezino pravo na slobodu udruživanja bilo propisano zakonom.

Legitimni cilj miješanja

ESLJP je utvrdio da je Ministarstvo spornu zabranu temeljilo na zaključku da su aktivnosti udruge podnositeljice bile usmjerene protiv koncepta međunarodnog razumijevanja među narodima, pozivajući se na njezinu potporu dobrotvornim društvima povezanim s terorističkom organizacijom Hamas. Navedeno je značilo da je udruga podnositeljica neizravno pridonijela nasilju koje je Hamas uzrokovao. Kako je ESLJP već utvrdio, borba protiv terorizma teži zaštiti legitimnih ciljeva propisanih čl. 11. st. 2. Konvencije, a posebice onima zaštite javne sigurnosti, sprječavanja nereda i zaštite prava drugih ([Herri Batasuna i Batasuna protiv Španjolske](#), br. 25803/04 i 25817/04, st. 62.-64., 30. lipnja 2009.).

Predmet podnositelja se razlikuje od prethodnih predmeta u tome što se odnosio na borbu protiv međunarodnog terorizma i to neovisno o samoj prijetnji državi ugovornici. Borba protiv međunarodnog terorizma može biti opravdana ciljem sprječavanja nereda, dok države moraju biti spremne poduzeti mjere kojima bi spriječile da se njihov teritorij koristi za omogućavanje terorizma i podupiranje sukoba u inozemstvu. ESLJP je istaknuo i da je čl. 11. st. 2. Konvencije široko formuliran te ne ograničava države da poduzimaju mjere samo za zaštitu prava i sloboda pojedinaca unutar njihove nadležnosti. Slijedom navedenog, zaštita koncepta međunarodnog razumijevanja, kako se tumači i primjenjuje u ovom predmetu, predstavlja legitimni cilj zaštite prava i sloboda drugih prema čl. 11. st. 2. Konvencije, a što uključuje i pravo na život pojedinaca koji žive u inozemstvu.

Nužnost miješanja u demokratskom društvu

Prilikom ograničavanja prava na slobodu udruživanja, nacionalne vlasti trebaju utvrditi postoji li „prijeka društvena potreba“ za nametanje određenog ograničenja u općem interesu. ESLJP je ponovio da njegova zadaća nije zamijeniti stajalište nacionalnih sudova svojim stajalištem, jer su nacionalni sudovi u boljem položaju od međunarodnog suda odlučivati o zakonodavnoj politici i mjerama provedbe iste. Na ESLJP-u je da sukladno čl. 11. Konvencije preispita odluke koje su donijeli nacionalni sudovi koristeći svoje diskrecijsko pravo.

Skupine (kao što je politička stranka, udruga ili zaklada) čiji čelnici potiču druge na nasilje ili promiču politiku koja je usmjerena na kršenje prava i sloboda drugih, mogu se suočiti sa

Borba protiv međunarodnog terorizma može biti opravdana ciljem sprječavanja nereda, dok države moraju biti spremne poduzeti mjere kojima bi spriječile da se njihov teritorij koristi za omogućavanje terorizma i podupiranje sukoba u inozemstvu.

sankcijama u skladu s kriterijima navedenima u čl. 11. st. 2. Konvencije. Međutim, ovlast države da zaštiti svoje institucije i građane od udruga koje ih mogu ugroziti se treba koristiti oprezno ([Magyar Keresztény Mennonita](#)

[Egyház i drugi protiv Mađarske](#)³⁹, br. 70945/11 i 8 drugih, st. 79., 8. travnja 2014.). Potpuno raspuštanje udruge je stroga mjera koja stvara značajne posljedice za njezine članove, stoga se takva mjera treba poduzeti samo u najtežim slučajevima ([Association Rhino i drugi protiv Švicarske](#), br. 48848/07, st. 62., 11. listopada 2011.).

Predmet udruge podnositeljice se odnosio na zabranu djelovanja udruge u svrhu borbe protiv međunarodnog terorizma. Nadalje, ESLJP je utvrdio da koncept međunarodnog razumijevanja ne predstavlja samo preduvjet međunarodnog pravnog poretka, već se nalazi među temeljnim vrijednostima Konvencije, uključujući posebno načela mirnog rješavanja međunarodnih sukoba i nepovredivosti ljudskog života ([Hizb Ut-Tahrir i drugi protiv Njemačke](#) (odl.), br. 31098/08, st. 74., 12. lipnja 2012.).

ESLJP je naveo da iako udruga podnositeljica sama nije sudjelovala u nasilju, ciljevi kojima se težilo zabranom neizravne potpore terorizmu, a koje je protivno konceptu međunarodnog razumijevanja, nužno su vrlo važni i države uživaju šire polje slobodne procjene u tom pogledu.

Vijeće ESLJP je istaknulo da je udruga podnositeljica nedvojbeno financirala posebice Islamsko društvo, a potom Salam. Ministarstvo i nacionalni sudovi su utvrdili postojanje veze između ta dva „socijalna društva“, kao i uvjerljive dokaze da ona ne predstavljaju zasebne entitete, već su doista bila dio Hamasa, a koji se smatrao terorističkom organizacijom. Nadalje, nacionalni sudovi su uzeli u obzir činjenicu da je udruga podnositeljica bila svjesna potencijalnih ograničenja njezinih aktivnosti te je pokušala prikriti povezanost s Hamasom na način da je Islamsko društvo zamijenila Salemom, kao korisnikom njezine financijske pomoći. Slijedom navedenog, nacionalni sudovi su zaključili da bi udruga podnositeljica mogla pribjeći sličnim metodama izbjegavanja ograničenja i u budućnosti, kao i da se udruga podnositeljica u biti poistovjećuje s Hamasom.

Iznos koji je isplaćen Islamskom društvu je dosegao otprilike 50% ukupnih aktivnosti financiranja udruge podnositeljice zahtjeva.

Njemački Savezni ustavni sud je detaljno procijenio dostupne mjere koje bi bile manje ograničavajuće od izravne zabrane rada udruge. Istaknuo je da je potonja mjera predstavljala najozbiljniju mjeru koja se može primijeniti samo kad nijedna druga mjera ne bi bila učinkovita za postizanje ciljeva nadležnih vlasti. Međutim, iako je Savezni ustavni sud utvrdio nekoliko primjera manje ograničavajućih mjera, odlučio je da nijedna od tih mjera nije primjenjiva u predmetu udruge podnositeljice zbog njezinog poistovjećivanja s Hamasom. ESLJP je naveo da je test vaganja koji je proveo njemački Savezni ustavni sud bio sveobuhvatan i transparentan. Također, zaključio je i da je domaće zakonodavstvo predviđalo mjeru zabrane rada udruge samo kao posljednje sredstvo.

³⁹ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#).

ESLJP je utvrdio da je iznos koji je isplaćen Islamskom društvu dosegao otprilike 50% ukupnih aktivnosti financiranja udruge podnositeljice zahtjeva i bio je značajan⁴⁰. Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da izravna zabrana udruge podnositeljice nije bila nerazmjerna, uzimajući u obzir utvrđenja nacionalnih sudova da se ista poistovjetila s ciljevima terorističke organizacije koju je neizravno podržavala, kao i da postoji stvarni rizik budućeg zaobilaženja određenih mjera.

Iako bi zabrani rada ili raspuštanju udruge trebalo prethoditi saslušanje ili upozorenje ili neka druga mogućnost za ispravak propusta, isto nije primjenjivo kada bi saslušanje učinilo bilo koje naknadne mjere ništavima, neučinkovitim ili neprovedivima. Uzimajući u obzir zaključak domaćih sudova o pokušaju udruge podnositeljice da zaobiđe potencijalna ograničenja, prethodno saslušanje bi omogućilo da dokazi budu uništeni, a imovina prebačena na neku drugu organizaciju, čime bi bilo kakva zabrana bila neučinkovita.

Zaključno, ESLJP je utvrdio da njemačke vlasti nisu prekoračile polje slobodne procjene. Miješanje u pravo udruge podnositeljice na slobodu udruživanja je bilo razmjerno legitimnim ciljevima koje je štitiло te je bilo nužno u demokratskom društvu i stoga nije došlo do povrede čl. 11. Konvencije.

KLJUČNE RIJEČI

- *sloboda okupljanja i udruživanja*
- *zabrana rada udruge*
- *teroristička organizacija Hamas*
- *financiranje terorizma*
- *test razmjernosti*

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

⁴⁰ Udruga podnositeljica je u razdoblju od 2006. do 2010. Islamskom društvu donirala iznos od otprilike 2.500 000,00 EUR.

POJEDINAČNI ZAHTJEVI

ČLANAK 34.

Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprječavati djelotvorno vršenje toga prava.

COMMUNAUTÉ GENEVOISE D'ACTION SYNDICALE (CGAS) PROTIV ŠVICARSKÉ

zahtjev br. 21881/20

presuda velikog vijeća od 27. studenog 2023.

UDRUGA PODNOSITELJICA NIJE ISKORISTILA RASPOLOŽIVA DOMAĆA PRAVNA SREDSTVA PRILIKOM PODNOŠENJA ZAHTJEVA ZA IZUZEĆE OD ZABRANE OKUPLJANJA TIJEKOM TRAJANJA COVID-19 PANDEMIJE

ČINJENICE

Udruga podnositeljica zahtjeva, Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS), je krovna organizacija za sve sindikate u kantonu Ženeva, a njen statutarni cilj je obrana interesa radnika i svojih organizacija članica, posebice u području sindikalnih i demokratskih sloboda. Za vrijeme epidemije bolesti COVID-19, švicarska vlada donijela je Pravilnik o mjerama za suzbijanje koronavirusa br. 2 (dalje: Pravilnik COVID-19 br. 2) kojim je, među ostalim, propisana zabrana organiziranja javnih okupljanja i sudjelovanja u takvim okupljanjima. Udruga podnositeljica je podnijela zahtjev za odobrenje mirnog okupljanja 20 osoba u Ženevi. Švicarski Ured za sigurnost, zapošljavanje i zdravstvo je telefonski obavijestio udruhu podnositeljicu da će njen zahtjev biti odbijen sukladno odredbama Pravilnika COVID-19 br. 2, stoga je udruhu podnositeljica odustala od okupljanja te nije poduzimala daljnje korake.

PRIGOVORI

Pozivajući se na članak 11. (sloboda okupljanja i udruživanja) Konvencije, udruhu podnositeljica zahtjeva je tvrdila pred vijećem, da je zabranom svih okupljanja, javnih ili privatnih, izrečenom navedenim pravilnikom, povrijeđeno i njezino pravo na sindikalnu

slobodu, te da su zabrane uvedene Pravilnikom COVID-19 br. 2 povrijedile njeno pravo na slobodu mirnog okupljanja.

[Presudom](#) od 15. ožujka 2022. ESLJP je presudio s četiri glasa prema tri, da je došlo do povrede čl. 11. Konvencije.

Na zahtjev švicarske Vlade zahtjev je upućen na odlučivanje velikom vijeću.

OCJENA ESLJP-a

Udruga podnositeljica je po prvi put u postupku pred velikim vijećem iznijela prigovor da su zabrane uvedene Pravilnikom COVID-19 br. 2 predstavljale povredu čl. 11. Konvencije ne samo iz perspektive prava na slobodu mirnog okupljanja, već i iz perspektive prava na sindikalnu slobodu. Veliko vijeće je ocijenilo da je prigovor o povredi prava na sindikalnu slobodu nedopušten jer je prvi put istaknut u postupku pred velikim vijećem te jer nije podnesen u roku šest mjeseci od dana prestanka važenja Pravilnika COVID-19 br. 2. Slijedom navedenog, veliko vijeće je ograničilo svoje ispitivanje na prigovor o povredi prava na mirno okupljanje, a kako je izneseno i ispitano u postupku pred vijećem.

Položaj žrtve udruge podnositeljice

ESLJP je ponovio da fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca moraju dokazati da su žrtve povrede Konvencije. Pojam žrtve se mora tumačiti autonomno i neovisno od domaćih koncepata kao što su interes ili parnična sposobnost. Pojedinac mora moći pokazati da je bio „izravno pogođen“ mjerom na koju se žali ([Lambert i drugi protiv Francuske](#)⁴¹ [VV], br. 46043/14, st. 89., 5. lipnja 2015.).

Nisu dopušteni *in abstracto* prigovori o navodnim povredama Konvencije. Također, Konvencija ne predviđa institut *actio popularis*, odnosno ne dopušta da podnositelji pred ESLJP-om općenito prigovaraju odredbi domaćeg prava, domaćoj praksi ili javnim aktima jer se čini da su u suprotnosti s Konvencijom, već moraju dokazati da su izravno pogođeni tom odredbom, praksom ili aktom. Međutim, veliko vijeće je prihvatilo da pojedinci, u određenim okolnostima, mogu tvrditi da zakon krši njihova konvencijska prava iako ne postoji pojedinačna mjera provedbe, te da su zbog toga „žrtve“ povrede sukladno čl. 34. Konvencije. Kako bi mogli tvrditi da su žrtve, podnositelji moraju predočiti razumne i uvjerljive dokaze o postojanju vjerojatnosti da će se dogoditi povreda koja ih osobno pogađa. U takvom slučaju, puka sumnja ili nagađanje nisu dovoljni ([Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske](#)⁴² [VV], br. 47848/08, st. 101., 17. srpnja 2014.).

Udruga podnositeljica nije podnijela zahtjev pred ESLJP-om u interesu svojih članova ili predstavnika, već je tvrdila da je kao udruga bila izravno pogođena odredbama Pravilnika COVID-19 br. 2. Stoga je u ovom predmetu trebalo odgovoriti na pitanje može li

⁴¹ Sažetak presude je dostupan na [hrvatskom jeziku](#).

⁴² Sažetak presude je dostupan na [hrvatskom jeziku](#).

se udruga podnositeljica, u nedostatku pojedinačne mjere, a temeljem osporenog zakonodavstva, ipak smatrati žrtvom povrede prava zajamčenih Konvencijom u smislu čl. 34. Konvencije.

Udruga podnositeljica je pred ESLJP-om tvrdila da je zabrana javnih događanja uvedena Pravilnikom COVID-19 br. 2 predstavljala opću mjeru, obzirom da je u spornom razdoblju svako izuzeće postalo nemoguće. Navela je da je u jednoj verziji Pravilnika COVID-19 ukinuta mogućnost traženja izuzeća u svrhu „ostvarivanja političkih prava“. Međutim, ESLJP je naveo da je i dalje bilo moguće tražiti izuzeće „ako je opravdano prevladavajućim javnim interesom“ i ako je organizator dostavio primjereni plan zaštite. Obzirom na navedeno, veliko vijeće se nije moglo složiti sa zaključkom vijeća da je sporna zabrana predstavljala „opću mjeru“, odnosno zakonodavnu mjeru koja se primjenjuje na unaprijed određene situacije bez obzira na specifične činjenice pojedinog slučaja.

Veliko vijeće je utvrdilo da nije na njemu da nagađa bi li događaj koji je udruga podnositeljica htjela organizirati imao „prevladavajući javni interes“, a što bi opravdalo izuzeće od zabrane javnog okupljanja. Unatoč tome, utvrdilo je da udruga podnositeljica nije prigovorila povredi njezinog prava na slobodu okupljanja zbog nemogućnosti organizacije takvog događaja, već je osporila mjere propisane Pravilnikom COVID-19 br. 2 kojim su takva događanja zabranjena.

Naposljetku, ESLJP nije mogao zanemariti činjenicu da je udruga podnositeljica s namjerom odlučila da neće nastaviti s postupkom odobrenja izuzeća vezano uz

Iako je utvrdio da je uistinu verzijom pravilnika od 17. ožujka 2020. uklonjena mogućnost traženja izuzeća zbog „ostvarivanja političkih prava“, ESLJP je naveo da je isto i dalje bilo moguće „ako je opravdano prevladavajućim javnim interesom“ i ako je organizator dostavio primjereni plan zaštite.

održavanje spornog događaja, i to prije nego je dobila službenu odluku od nadležnih švicarskih tijela o odbijanju njezinog zahtjeva. Također, udruga podnositeljica ni naknadno nije podnijela zahtjev za odobrenje izuzeća od zabrane javnog okupljanja.

ESLJP je smatrao da je takvim svojim postupanjem udruga podnositeljica bila ne samo lišena položaja „izravne“

žrtve sukladno čl. 34. Konvencije, nego i lišena mogućnosti prigovarivanja zbog povrede Konvencije pred nacionalnim sudovima.

Iscrpljivanje domaćih pravnih sredstava

Sukladno obvezi iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava podnositelji zahtjeva moraju koristiti pravna sredstva koja su dostupna i dostatna u nacionalnom pravnom sustavu u odnosu na njihove pritužbe temeljem Konvencije. Postojanje tih pravnih lijekova mora biti dovoljno izvjesno ne samo u teoriji nego i u praksi jer u suprotnom neće ispuniti zahtjev potrebne dostupnosti i učinkovitosti. Da bi bio učinkovit, pravni lijek mora moći izravno ispraviti sporno stanje stvari te mora omogućiti razumne izgleda za uspjeh ([Balogh protiv Mađarske](#), br. 47940/99, st. 30., 20. srpnja 2004.).

ESLJP je ponovio da se pravilo o obvezi iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava mora primjenjivati uz određenu razinu fleksibilnosti i bez pretjeranog formalizma. Naveo je i da to pravilo nije apsolutno niti se može automatski primjenjivati, već se moraju uzeti u obzir posebne okolnosti pojedinog slučaja ([Gherghina protiv Rumunjske](#)⁴³ (odl.) [VV], br. 42219/07, st. 87., 9. srpnja 2015.). Međutim, postojanje puke sumnje u izgledu za uspjeh određenog pravnog lijeka, a koji nije očigledno uzaludan, nije valjan razlog za neiskorištavanje tog sredstva ([Scoppola protiv Italije \(br. 2\)](#) [VV], br. 10249/03, st. 70., 17. rujna 2009.).

U odnosu na teret dokazivanja, na vladi koja tvrdi da nisu iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva je da uvjeri ESLJP da je pravno sredstvo koje je predložila bilo teoretski i praktično učinkovito i dostupno u relevantno vrijeme. Nakon što je taj uvjet zadovoljen, na podnositelju je da dokaže da je taj pravni lijek uistinu iskorišten ili da je zbog nekog razloga bio neprimjeren ili neučinkovit u okolnostima određenog predmeta ili da su postojale posebne okolnosti koje su ga oslobađale te obveze. Kada podnositelj osporava odredbu zakona ili propisa tvrdeći da je u suprotnosti s Konvencijom, ESLJP je smatrao da mora biti iscrpljen domaći pravni lijek za preispitivanje usklađenosti zakona s propisima više pravne snage. Takav pravni lijek mora biti iscrpljen pod uvjetom da je izravno dostupan strankama u postupku i pod uvjetom da je sud kojemu je zahtjev upućen, nadležan i u teoriji i u praksi poništiti odredbu zakona ili propisa za koju smatra da je protivna odredbi koja ima višu pravnu snagu.

Domaće pravo mora predvidjeti primjerene i učinkovite zaštitne mjere protiv proizvoljnog i diskriminatornog korištenja diskrecijskog prava prepuštenog izvršnoj vlasti u području slobode okupljanja. Sudskim preispitivanjem mora se ocijeniti razmjernost i nužnost osporenog ograničenja u smislu čl. 11. st. 2. Konvencije. Također, organizatori bi trebali moći dobiti sudsku odluku prije datuma planiranih događanja ([Alekseyev protiv Rusije](#), br. 4916/07 i dva druga, st. 99., 21. listopada 2010.).

ESLJP je ponovio da prigovor udruge podnositeljice nije bio usmjeren na posebnu mjeru ograničavanja slobode okupljanja, već se odnosio na sadržaj Pravilnika COVID-19 br. 2 i propisanu opću zabranu javnih događanja. U predmetu nije bilo sporno da u švicarskom pravu nije bila predviđena izravna ocjena ustavnosti saveznog pravilnika kao što je Pravilnik COVID-19 br. 2. Međutim, bilo je moguće u prethodnom postupku ishoditi ocjenu usklađenosti normativnih akata Savezne skupštine Švicarske i Saveznog vijeća Švicarske s odredbama više pravne snage, u okviru redovnog ispitivanja konkretnog predmeta od strane pravosudnih tijela na svim razinama. Švicarska Vlada je dala nekoliko primjera iz kojih je bilo vidljivo da takva mogućnost proizlazi i iz dosljedne sudske prakse švicarskog Saveznog vrhovnog suda, uključujući i zahtjeve vezane uz COVID-19 pandemiju.

ESLJP je utvrdio da je zahtjev za prethodnu odluku o ustavnosti, podnesen u kontekstu redovne žalbe protiv odluke kojom se provode savezni propisi, bio pravni lijek koji je bio izravno dostupan strankama i koji je omogućavao da se osporena odredba proglašuje neustavnom. U sudskoj praksi ESLJP-a razvijen je kriterij prema kojem se sudsko preispitivanje pojedinačne mjere kojom se ograničava sloboda okupljanja zaštićena čl.

⁴³ Sažetak presude je dostupan na [hrvatskom jeziku](#).

11. Konvencije mora provesti prije datuma planiranog javnog događanja. Međutim, navedeni kriterij nije apsolutan budući da će posljedice nepoštivanja istog ovisiti o posebnim okolnostima pojedinog slučaja. Iz sudske prakse ESLJP-a proizlazi da se taj kriterij primjenjuje ako se organizatori događaja pridržavaju rokova predviđenih domaćim pravom i ako je planirani datum održavanja događaja od presudne važnosti za organizatora ([Ivanov i drugi protiv Bugarske](#), br. 46336/99, st. 74., 24. studenog 2005.).

Veliko vijeće je odbilo i argument udruge podnositeljice da bi Savezni vrhovni sud vjerojatno odbio odlučiti o žalbi jer je bila lišena trenutnog interesa. Naime, postojanje puke sumnje oko izgleda za uspjeh određenog pravnog lijeka, a koji očigledno nije uzaludan, ne predstavlja valjan razlog za neiskorištavanje tog pravnog sredstva. U pravnom sustavu koji pruža ustavnu zaštitu temeljnih prava, dužnost je pojedinca ispitati opseg te zaštite i dopustiti domaćim sudovima da svojim tumačenjem razviju ta prava. Prvenstveno je na nacionalnim tijelima, posebice sudovima, da tumače i primjenjuju domaće pravo ([Kudrevičius i drugi protiv Litve](#)⁴⁴ [VV], br. 37553/05, st. 110., 15. listopada 2015.).

ESLJP je naveo da nacionalne vlasti imaju široko polje slobodne procjene u pitanjima zdravstvene politike, kao i da bi nacionalni sudovi trebali imati priliku odlučiti o pitanjima usklađenosti nacionalnog prava s Konvencijom.

COVID-19 pandemija je pred države postavila izazov zaštite javnog zdravlja, uz istovremeno jamčenje temeljnih ljudskih prava. ESLJP je primijetio da su sve države članice Vijeća Europe odlučile ograničiti pojedina temeljna prava, uključujući slobodu okupljanja na javnim mjestima. Upravo je u takvom osjetljivom kontekstu bez presedana, bilo bitno da se nacionalnim vlastima da prilika da postignu ravnotežu između suprotstavljenih privatnih i javnih interesa ili između različitih prava zaštićenih Konvencijom, a uzimajući u obzir lokalne potrebe i uvjete, kao i tadašnju javnozdravstvenu situaciju.

U pravnom sustavu koji pruža ustavnu zaštitu temeljnih prava, dužnost je pojedinca ispitati opseg te zaštite i dopustiti domaćim sudovima da svojim tumačenjem razviju ta prava.

Slijedom navedenog, ESLJP je smatrao da je udruga podnositeljica propustila poduzeti odgovarajuće korake kako bi omogućila nacionalnim sudovima da ispune svoju temeljnu ulogu u konvencijskom sustavu zaštite, a to je da spriječe ili isprave eventualne povrede Konvencije kroz vlastiti pravni sustav na nacionalnoj razini.

Zaključno, čak i ako je udruga podnositeljica mogla tvrditi da ima položaj žrtve, ESLJP je utvrdio da je zahtjev bio nedopušten zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava.

⁴⁴ Sažetak presude je dostupan na [hrvatskom jeziku](#).

KLJUČNE RIJEČI

- pojedinačni zahtjevi
- položaj žrtve
- sloboda okupljanja i udruživanja
- sloboda mirnog okupljanja
- COVID-19 pandemija
- uvjeti dopuštenosti (neiscrpljivanje domaćih pravnih sredstava)

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).

PRAVO NA OBRAZOVANJE

ČLANAK 2. PROTOKOLA BR. 1

Nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje. U obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

VALIULLINA I DRUGI PROTIV LATVIJE

*zahtjevi br. 56928/19 i dva druga
presuda vijeća od 14. rujna 2023.*

POVEĆANJE UPOTREBE LATVIJSKOG JEZIKA U OBRAZOVANJU NIJE BILO PROTIVNO PRAVU NA OBRAZOVANJE NITI DISKRIMINATORNO

ČINJENICE

Nakon ponovne uspostave neovisnosti Latvija je počela postupno provoditi obrazovnu reformu kojom je nastojala povećati upotrebu latvijskog, kao jedinog službenog jezika države, u obrazovanju radi lakše integracije manjina i jedinstva obrazovnog sustava. Naime, jedna od posljedica pedesetogodišnje aneksije i okupacije Latvije od strane SSSR-a je činjenica da u Latviji živi značajan broj stanovnika koji primarno govori ruski⁴⁵, zbog čega su mnoge javne i privatne škole nastavu u okviru obrazovnog programa za manjine izvodile na tom jeziku. Ruskoj govornoj manji pripadaju i podnositelji zahtjeva, učenici javnih škola koji su nastavu slušali na ruskom jeziku i njihovi roditelji. Zakonskim izmjenama⁴⁶ predviđeno je značajno povećanje broja predmeta i udjela nastave koja se izvodi na latvijskom jeziku u javnim osnovnim i srednjim školama. Iznimke od pravila izvođenja nastave na latvijskom jeziku bile su predviđene samo za škole osnovane u skladu s međunarodnim ugovorima i škole koje su nastavu izvodile na službenim jezicima Europske unije. Ocjenjujući ustavnost zakonskih izmjena latvijski Ustavni sud je utvrdio da Latvija ima obvezu uspostaviti obrazovni sustav koji će biti dostupan svakom učeniku i koji će koristiti njegovom obrazovanju, no da predmetna obveza ujedno ne znači osigurati obrazovanje na jeziku koji nije službeni. Ujedno, Ustavni sud je zaključio da mjera nije diskriminatorna

⁴⁵ Sukladno popisu stanovništava iz 2011., 62,07% ukupnog stanovništva koristilo je latvijski u obitelji, a 37,23% koristilo je ruski.

⁴⁶ U skladu s predmetnim zakonskim izmjenama do 1. rujna 2021. nastava se u školama trebala izvoditi na način da:

- (i) barem 50% nastave mora biti na latvijskom u razredima od prvog do šestog;
- (ii) barem 80% nastave mora biti na latvijskom u razredima od sedmog do devetog; te
- (iii) sva nastava razredima od deset do dvanaest.

prema učenicima koji se obrazuju u okviru programa za manjine i kojima je nastava do zakonskih izmjena izvođena na ruskom.

PRIGOVOR

Podnositelji zahtjeva pred ESLJP-om su prigovorili da znatno smanjenje uporabe ruskog u nastavi predstavlja povredu članka 2. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Također, podnositelji su smatrali da predmetno smanjenje ruskog jezika u nastavi dovodi do neopravdanog postupanja prema učenicima koji govore ruski u odnosu na učenike koji govore latvijski kao materinji te je stoga protivno članku 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

OCJENA ESLJP-a

Članak 2. Protokola br. 1. uz Konvenciju

ESLJP je analizirao jesu li zaključci koje je iznio još u [Predmetu „u vezi s određenim aspektima zakona o korištenju jezika u obrazovanju u Belgiji”](#), (meritum) (23. srpnja 1968., str. 31. stavak 4., serija A, br. 6) (tzv. „Belgijski lingvistički predmet”) primjenjivi i u predmetu podnositelja te jesu li njegova recentna praksa i relevantni međunarodni standardi utjecali na tumačenje članka 2. Protokola br. 1. uz Konvenciju. Naime, u *Belgijskom lingvističkom predmetu*, ESLJP je utvrdio da predmetni članak ne propisuje jezik na kojem se

ESLJP je utvrdio da članak 2. Protokola br. 1. Konvencije ne propisuje jezik na kojem se obrazovanje mora provoditi. Pravo na obrazovanje podrazumijeva pravo na obrazovanje na nacionalnom jeziku te ne obvezuje državu članicu osigurati obrazovanje u skladu s jezičnim preferencijama roditelja.

obrazovanje mora provoditi. Pravo na obrazovanje podrazumijeva pravo na obrazovanje na nacionalnom jeziku te ne obvezuje državu članicu osigurati obrazovanje u skladu s jezičnim preferencijama roditelja.

Podnositelji su se u svojim podnescima ESLJP-u pozvali na predmete [Catan i drugi protiv Republike Moldavije i Rusije \[VV\]](#), (br. 43370/04 i 2 drugih, ECHR 2012

(izvadci)) te [Cipar protiv Turske \[VV\]](#), (br. 25781/94, ECHR 2001-IV), ali je ESLJP istaknuo da je navedena praksa neprimjenjiva u predmetu podnositelja jer je u navedenim predmetima odlučivao o pravu na obrazovanje na nacionalnom jeziku dotične zemlje, što ovdje nije bio slučaj. Isto tako, u predmetu [Ádám i drugi protiv Rumunjske](#)⁴⁷, (br. 81114/17 i 5 drugih, 13. listopada 2020.), ESLJP je naglasio da Okvirna konvencija za zaštitu

⁴⁷ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

nacionalnih manjina⁴⁸ omogućuje zaštitu manjinskih jezika, ali ne na štetu službenih jezika države.

Potvrdivši zaključke latvijskog Ustavnog suda, ESLJP je također istaknuo da ne postoji europski konsenzus o pravima manjina u obrazovanju te da Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina ne zahtijeva od država osiguranje obrazovanja na manjinskom jeziku, neovisno od nacionalnog ustavnog uređenja.

Zaključno, ESLJP je utvrdio da članak 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju ne jamči pravo na obrazovanje na određenom jeziku, već pravo na obrazovanje na jednom od nacionalnih ili službenih jezika zemlje. Budući da je latvijski jedini službeni jezik u Latviji, podnositelji zahtjeva ne mogu osnovano prigovarati zbog smanjenje uporabe ruskog jezika u obrazovanju jer nisu dokazali da su ograničenja negativno utjecala na njihovu mogućnost stjecanja obrazovanja.

Slijedom navedenog, ESLJP je prigovor podnositelja istaknut zbog povrede članka 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju proglasio nedopuštenim *ratione materiae*.

Članak 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1.

ESLJP je ponovio da nije svako različito postupanje prema osobama koje se nalaze u usporedivim ili relevantno sličnim situacijama ujedno i diskriminirajuće. Naime, diskriminirajuće će biti samo različito postupanje koje nema objektivno i razumno opravdanje, a što znači da takvo postupanje ne slijedi legitiman cilj i/ili ne postoji razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi postići ([Fabris protiv Francuske \[VV\]](#), br. 16574/08, stavak 56., ECHR 2013 (izvadci)). Također, diskriminirajuće će biti i različito postupanje do kojeg je došlo zbog učinaka koje neka politika ili mjera ima na određenu skupinu, iako je predmetna mjera ili politika bila neutralno formulirana. Stoga, čak i postupanje bez diskriminatorne namjere može dovesti do neizravne diskriminacije ([Biao protiv Danske \[VV\]](#)⁴⁹, br. 38590/10, § 103, 24. svibnja 2016.).

ESLJP nije utvrdio da postoje bilo kakvi argumenti sukladno kojima je mogao utvrditi da su zakonske izmjene iz 2018. imale nerazmjerno štetne učinke na podnositelje zahtjeva u pogledu njihovog prava na obrazovanje. Naime, podnositelji zahtjeva su ili imali potrebnu razinu znanja latvijskog jezika zbog koje im njegova povećana upotreba u obrazovanju neće predstavljati problem, ili nemaju potrebnu razinu znanja latvijskog jezika zbog kojeg im je povećanje njegove upotrebe potrebno kako bi se bolje mogli uključiti u latvijsko društvo i demokratske procese.

⁴⁸ [Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina](#) usvojilo je Vijeće Europe u Strasbourgu, 10. studenoga 1994. godine.

⁴⁹ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

Ocjenjujući je li Latvija podnositeljima uspjela osigurati pravo na obrazovanje bez diskriminacije po osnovi jezika, ESLJP je utvrdio da su podnositelji koji govore ruski i učenici koji govore latvijski bili u relevantno sličnoj situaciji u pogledu obrazovanja u javnim državnim školama nakon osporenih zakonskih izmjena, te da predmetno zakonsko uređenje predstavlja različito postupanje prema podnositeljima jer oni više nastavu nisu mogli pohađati na materinjem jeziku. Slijedom navedenog, ESLJP je ocjenjivao je li opisana razlika u postupanju slijedila (i) legitiman cilj, te (ii) bila razmjerna.

(i) Legitiman cilj

Uzimajući u obzir značajno ograničenje upotrebe latvijskog jezika tijekom nezakonite okupacije i aneksije Latvije, kada je ruski jezik bio nametnut u mnogim segmentima svakodnevnog života, ESLJP je smatrao da potreba za zaštitom latvijskog jezika predstavlja legitiman cilj. Latvijskim Ustavom status službenog jezika dodijeljen je samo latvijskom jeziku čime je taj jezik uzdignut na razinu temeljnih ustavnih vrijednosti i dijela ustavnog identiteta. Također, ESLJP je cijenio činjenicu da je latvijski Ustavni sud u nekoliko svojih odluka analizirao različite faze obrazovne reforme u pogledu postupnog povećanja upotrebe latvijskog kao jezika nastave te isticao da pored potrebe da se zaštiti latvijski jezik, obrazovna reforma ima svrhu zaštititi prava drugih i očuvati demokratski poredak države. Navedena utvrđenja Ustavnog suda bila su u skladu i s mišljenjem Venecijanske komisije⁵⁰ koje je potvrdila da se potreba za poboljšanjem znanja državnog jezika može smatrati legitimnim ciljem.

Kao drugi legitiman cilj, ESLJP je u predmetu podnositelja utvrdio potrebu za uspostavom jedinstva obrazovnog sustava i uklanjanja posljedica segregacije u obrazovanju koje je postojalo pod sovjetskim režimom. Potreba da se osigura jedinstvo obrazovnog sustava Latvije bio je jedan od elemenata koji je ovaj predmet razlikovao od drugih predmeta koje je ESLJP u svojoj dosadašnjoj praksi ispitivao u pogledu odvojenih škola ili razreda za pripadnike društveno ugroženih skupina ([Oršuš i drugi protiv Hrvatske \[VV\]](#), br. 15766/03, 16. ožujka 2010., [D.H. i drugi protiv Češke \[VV\]](#), br. 57325/00, ECHR 2007 XII). Suprotno od utvrđenja koja je donio u navedenim predmetima, ESLJP je utvrdio da je cilj predmetne obrazovne reforme upravo bio dokidanje segregacije i osiguranje jednake šanse svim učenicima.

(ii) Razmjernost različitog postupanja

S obzirom da su se zakonske izmjene bile univerzalno primjenjive na sve učenike javnih škola, ESLJP je ocjenjivao jesu li provedene mjere imale nerazmjerne štetne učinke na podnositelje zahtjeva tako da predstavljaju neizravnu diskriminaciju.

ESLJP je primijetio da:

⁵⁰ [CDL-AD\(2020\)012-e, Latvija – Mišljenje o nedavnim izmjenama i dopunama zakonodavstva o obrazovanju na manjinskim jezicima, koje je Venecijanska komisija usvojila 18. lipnja 2020. u pisanom postupku koji zamjenjuje plenarnu sjednicu](#)

- su sporne zakonske izmjene donesene 28 godina nakon proglašenja neovisnosti Latvije zbog čega se ne može reći da su promjene u obrazovnom sustavu bile iznenadne i neočekivane, a prethodile su im zakonodavne izmjene i mjere kojima se udio latvijskog jezika u formalnom obrazovanju postupno povećavao;
- ruski jezik nije u potpunosti zabranjen ili uklonjen iz obrazovanja, već je samo značajno smanjen. U nekim stadijima obrazovanja udio nastave koja se izvodila na ruskom bila je i do 50%. Postojala je i mogućnost pohađanja izbornih predmeta izvođenih na ruskom jeziku te vezanih uz rusku književnost, te ništa nije ukazivalo da će zbog spornih zakonskih izmjena podnositelji biti onemogućeni naučiti svoj materinji jezik ili zadržati identitet. Donesene zakonske izmjene i poduzete mjere, potrebno je razmatrati u specifičnim okolnostima latvijskog povijesnog naslijeđa, jer su vođene potrebom da se uklone posljedice nezakonite okupacije i aneksije;
- značajno smanjenje ruskog jezika u nastavi nije odmah stupilo na snagu već je učenicima i njihovim obiteljima osigurano razdoblje prilagodbe od tri godine;
- među državama članicama ne postoji konsenzus po pitanju koja prava manjinskim skupinama pripadaju u obrazovanju. U okviru Vijeća Europe, Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina nisu potpisale i/ili ratificirale sve države članice. Pritom, sukladno citiranoj konvenciji države se potiču da obrazovanje nacionalnih manjina bude na njihovom materinjem jeziku, no način kako obrazovanje treba biti uređeno i organizirano, nije točno određeno. ESLJP je istaknuo da obrazovanje mora biti dostupno, prihvatljivo i prilagodljivo, a što nije bilo sporno u predmetu podnositelja;
- države članice imaju široku slobodu procjene u organiziranju svojih obrazovnih sustava, posebno u pogledu jezika nastave u javnim školama, a latvijske vlasti ponudile su objektivno i razumno opravdanje za potrebu povećanja latvijskog jezika kao jezika na kojem se izvodi nastava u obrazovnom procesu.

Posljedično, ESLJP nije utvrdio da su zakonske izmjene imale nerazmjerno štetne učinke na podnositelje zahtjeva u pogledu njihovog prava na obrazovanje. Naime, podnositelji zahtjeva su ili imali potrebnu razinu znanja latvijskog jezika zbog koje im njegova povećana upotreba u obrazovanju neće predstavljati problem, ili nisu imali potrebnu razinu tog znanja zbog čega im je povećanje upotrebe latvijskog jezika potrebno kako bi se bolje uključili u latvijsko društvo i demokratske procese.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da nije došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

KLJUČNE RIJEČI

- *pravo na obrazovanje*
- *obrazovanje na materinjem jeziku za pripadnike nacionalnih manjina*
- *zabrana diskriminacije*
- *neizravna diskriminacija*
- *legitiman cilj*
- *razmjernost postupanja*

Službeni tekst presude pogledajte [ovdje](#).